Narodowa Pożyczka Rozwoju Sił Polski

UCHWAŁA RADY MINISTRÓW Z DNIA 18. VI. 1951 ROKU

Na podstawie art. 2 dekretu z dnia 18. 6. 1951 r. o rozpisaniu Narodowej Pożyczki Rozwoju Sił Polski Rada Ministrów uchwala, co następuje:

1. Narodową Pożyczkę Rozwoju Sił Polski rozpisuje się na okres od dnia 1 października 1951 r. do dnia 1 października 1971 r.

   Pożyczka przeznaczona jest wyłącznie dla rozmieszczenia wśród ludności, natomiast nie mogą jej subskrybować przedsiębiorstwa, instytucje i inne osoby prawne.

   Otwarcie subskrypcji na pożyczkę nastąpi dnia 18 czerwca 1951 r.

2. Pożyczka zostaje wypuszczona w obligacjach na okaziciela: pojedynczych — po 100 zł, zbiorowych po 200 zł i po 500 zł oraz częściowych po 50 zł, 25 zł i 10 zł.

   Każda obligacja pojedyncza (stuzłotowa) posiada odrębny numer. Obligacje zbiorowe posiadają odpowiednio po dwa lub pięć numerów obligacji pojedynczych (stuzłotowych). Odpowiednia ilość obligacji częściowych, reprezentujących łącznie 100 zł, posiada jeden numer.

3. Pożyczkę dzieli się na klasy po 100.000.000 zł każda. Każda klasa zawiera 1.000.000 numerów obligacji.

4. Odsetki od pożyczki, obliczone przy stopie 4% w stosunku rocznym, przeznacza się na wypłatę premii, które będą rozlosowane pomiędzy obligacje.

   Połowa wszystkich obligacji będzie premiowana. W wysokości wylosowanej premii mieści się zwrot imiennej wartości obligacji. Pozostałe obligacje będą wykupywane według ich wartości imiennej.

   Losowania obligacji będą się odbywać 2 razy do roku — 1-go kwietnia i 1-go października. Pierwsze losowanie odbędzie się 1-go kwietnia 1952 r.

5. Na każdy milion obligacji po 100 zł przypada w każdym półroczu w drodze losowania 25.000 obligacji do wykupu, z tego 12.500 obligacji wygrywa premie, a 12.500 podlega wykupowi według ich wartości imiennej, zgodnie z poniższą tabelą:

Wysokość jednej premii zł	W każdym losowaniu półrocznym		We wszystkich 40 losowaniach	
	Ilość obligacji	Na sumę zł	Ilość obligacji	Na sumę zł
10.000	4	40.000	160	1.600.000
5.000	16	80.000	640	3.200.000
1.000	150	150.000	6.000	6.000.000
500	530	265.000	21.200	10.600.000
250	1.000	250.000	40.000	10.000.000
150	10.800	1.620.000	432.000	64.800.000
Razem	12.500	2.405.000	500.000	96.200.000
Obligacje do wykupu według wartości imiennej	12.500	1.250.000	500.000	50.000.000
Łącznie	25.000	3.655.000	1.000.000	146.200.000

6. Obligacja zbiorowa posiada dwa lub pięć numerów obligacji pojedynczych (stuzłotowych) i daje prawo do wygrania dwóch lub pięciu premii, wylosowanych w tym samym ciągnieniu dla każdego z numerów oznaczonych na obligacji.

   Obligacje częściowe, stanowiące ½, ¼ lub $^{1}/_{10}$ obligacji pojedynczej (stuzłotowej), dają prawo do otrzymania połowy, jednej czwartej lub jednej dziesiątej części premii, wylosowanej na dany numer pojedynczej obligacji.

7. Zasady i sposób przeprowadzenia losowania obligacji pożyczki ustali zarządzenie Ministra Finansów, ogłoszone w Monitorze Polskim.

8. Prawo do podjęcia premii oraz prawo do przedstawienia do wykupu obligacji według ich wartości imiennej trwa do dnia 1-go października 1972 r. Po upływie tego terminu obligacje tracą swą ważność.

9. Zgodnie z art. 3 dekretu z dnia 18. 6. 1951 r. o rozpisaniu Narodowej Pożyczki Rozwoju Sił Polski obligacje pożyczki są wolne od wszelkich podatków i opłat.

* * *

NARODOWA POŻYCZKA ROZWOJU SIŁ POLSKI (NPRSP) rozpisana na sumę 1.200.000.000 zł została subskrybowana w atmosferze ogólnego entuzjazmu mas pracujących.

Fakt powyższy jest najlepszym dowodem potężnego zrywu Narodu Polskiego na drodze budowania podstaw socjalizmu w kraju w ramach planu sześcioletniego.

Fakt powyższy jest również dowodem dojrzałości politycznej Narodu Polskiego, dowodem zrozumienia doniosłości ekonomicznej pożyczek udzielanych państwu przez ludność.

Pożyczki państwowe są ważną formą kredytu państwowego w socjalizmie. Są one ściśle dobrowolnym powierzeniem przez ludność swoich środków jako pożyczkę państwu na finansowanie rozszerzonej reprodukcji socjalistycznej, rozwój gospodarstwa narodowego, podniesienie materialnego i kulturalnego poziomu narodu i umocnienie potęgi obronnej państwa.

Socjalistyczny kredyt państwowy różni się zasadniczo od państwowego kredytu w krajach kapitalistycznych. Materialną bazą socjalistycznych pożyczek państwowych są dochody z pracy, podczas gdy w kapitalizmie w postaci pożyczek jest wartość dodatkowa.

Państwowy kredyt w społeczeństwie kapitalistycznym jest niczym innym jak częścią pożyczkowo-pieniężnego kapitału, który państwo otrzymuje w pożyczce od kapitalistów dla pokrycia wydatków dokonywanych w interesach klasy panującej. Kapitału stanowiącego zresztą wartość dodatkową, wypracowaną przez masy pracujące, a zagrabioną przez kapitalistów. W krajach kapitalistycznych pożyczki służą jako narzędzie imperialistycznej ekspansji i całkowitego uzależnienia innych krajów.

Marks podkreślał nieprodukcyjny charakter wykorzystywania kredytu państwowego w społeczeństwie kapitalistycznym. W społeczeństwie kapitalistycznym główna masa mobilizowanych przez państwo zasobów finansowych jest wydatkowana nie na cele wytwórcze, lecz na utrzymanie aparatu państwowego nie tworzącego wartości materialnych. W konsekwencji przy kapitalistycznym sposobie produkcji pożyczki nie tworzą źródeł dla ich umorzenia, dla możliwości ich spłaty oraz możliwości płacenia procentów od nich, z uwagi na ich konsumcyjny z reguły charakter. Dlatego też państwa burżuazyjne uciekają się do poszukiwania innych sposobów dla rozrachowywania się ze swoimi wierzycielami — posiadaczami obligacyj pożyczek państwowych. Ulubionym środkiem państwa burżuazyjnego są tu podatki.

Socjalistyczne pożyczki państwowe noszą charakter produkcyjny i są wykorzystywane dla dobra narodu. Uwarunkowane to jest ekonomiczną rolą państwa socjalistycznego, będącego właścicielem przeważającej masy środków produkcji i urzeczywistniającego planowe kierowanie całą gospodarczą działalnością kraju.

Wyrosły na podstawie socjalistycznej własności społecznej kredyt państwowy akumuluje i kieruje część dochodu narodowego w interesach rozwoju sił wytwórczych społeczeństwa socjalistycznego. System państwowych pożyczek wykorzystywany jest w socjalizmie jako jedno z ważniejszych źródeł finansowania inwestycyj.

Produkcyjne wykorzystywanie środków uzyskiwanych z pożyczek państwowych stwarza źródło dla pokrywania ciężaru obsługi długu państwowego i w konsekwencji nie wywołuje niezbędności wykorzystywania w tym celu podatków. Pożyczki socjalistyczne mają ogromne znaczenie z punktu widzenia gospodarstwa narodowego. Przyczyniają się one do podwyższenia materialnego i kulturalnego poziomu mas pracujących. Wpływając do budżetu państwowego środki z pożyczek powiększają fundusz akumulacji socjalistycznej, przyśpieszają wzrost produkcji a w konsekwencji i wzrost dochodu narodowego.

Produkcyjny charakter pożyczek socjalistycznych określa ich rzeczywiste zabezpieczenie. Przy kapitalizmie pożyczki państwowe formalnie zabezpieczone są „majątkiem państwa". Jednak państwo burżuazyjne jest właścicielem nieznacznej tylko części wartości. Pożyczki państwowe w kapitalizmie zabezpieczone są w istocie nie realnymi wartościami państwa, lecz jego zobowiązaniami dłużnymi wobec jego wierzycieli. Całkowicie inna jest sytuacja w kraju socjalistycznym, gdzie pożyczki państwowe zabezpieczone są całym majątkiem państwa, majątkiem wielokrotnie przewyższającym rozmiary długu państwowego.

Wyróżniającą cechą pożyczek socjalistycznych jest ich stały kurs. W krajach kapitalistycznych pożyczki

są zwykłą formą spekulacji giełdowej, na której bogacą się kapitaliści i bankierzy. Wahania kursowe obligacyj pożyczkowych, całkowicie zależne od żywiołowo kształtującego się rynku pieniężnego, wywołują w krajach kapitalistycznych znaczne straty dla państwa, ponieważ sprzedaż emitowanych obligacyj pożyczek dokonywana jest tu poprzez mechanizm banków płacących państwu nie całą nominalną sumę pożyczki, lecz z potrąceniem z niej poważnych sum wynagrodzenia komisowego. L e n i n mówiąc o pożyczkach kapitalistycznych wskazywał: „Przy pożyczkach kraj pożyczający otrzymuje zazwyczaj nie więcej jak 90% całej sumy; 10% otrzymują banki i inni pośrednicy".[1]).

W socjalizmie plasowanie pożyczek państwowych dokonywane jest przez państwo planowo i nosi charakter szerokiej kampanii masowo-politycznej, w której bierze najbardziej aktywny udział całe społeczeństwo. W konsekwencji w kraju socjalistycznym nie może być mowy o jakichkolwiek potrąceniach z sum realizowanej pożyczki i w rezultacie do budżetu wpływają wpłaty pożyczki w nominalnej jej sumie.

Jedną z podstawowych cech socjalistycznych pożyczek jest właśnie ich planowy charakter, wynikający z planowego systemu gospodarstwa narodowego. Kwota pożyczek państwowych określana jest zarówno wysokością potrzeb państwa, jak i rozmiarami dochodu narodowego. Przy planowaniu sumy plasowanej pożyczki państwo socjalistyczne wychodzi z przewidzianego w narodowym planie gospodarczym funduszu płac robotników i urzędników, a także z dochodów pieniężnych ludności wiejskiej. W ten sposób sumy uzyskiwane z realizacji pożyczek socjalistycznych stanowią część zasobów finansowych państwa, wpływających w sposób planowy do budżetu państwowego.

Planowy charakter socjalistycznych pożyczek państwowych czyni je częścią składową zasobów budżetu państwowego. Wpływy z pożyczek państwowych są planowane na równi z innymi źródłami dochodów państwa. Jednakże stosunek pomiędzy pożyczkami i pozostałymi dochodami państwowego budżetu w socjalizmie różni się zasadniczo od stosunku między tymi źródłami w budżetach krajów kapitalistycznych. Tam pożyczki są n a d z w y c z a j n y m i źródłami dochodów państwa, z reguły dla pokrycia deficytu budżetowego, co prowadzi do powstawania w tych krajach olbrzymiego długu państwowego. W socjalizmie budżet państwowy wykonywany jest z przekroczeniem dochodów nad wydatkami. Uwarunkowane to jest gospodarczym charakterem budżetu socjalistycznego, którego podstawą jest akumulacja socjalistyczna. Dlatego też w krajach socjalistycznych pożyczki spełniają rolę z w y c z a j n e g o źródła dochodów budżetu i stanowią stosunkowo niewielki udział w jego dochodach, podczas gdy państwowy dług w krajach kapitalistycznych wielokrotnie przewyższa cały dochód narodowy.

Pożyczki socjalistyczne są długoterminowe. Typowym przykładem jest właśnie Narodowa Pożyczka Rozwoju Sił Polski rozpisana na okres dwudziestoletni.

Socjalistyczne pożyczki państwowe opierają się na przyciągnięciu środków szerokich mas ludności, robotników, chłopów i inteligencji. Taka forma rozwoju kredytu państwowego możliwa jest jedynie w społeczeństwie socjalistycznym, gdzie interesy państwa i narodu pokrywają się. Środki wnoszone przez ludność na pożyczkę, po dokonaniu ruchu okrężnego powracają następnie do indywidualnych budżetów pracowniczych w postaci dochodów wypłacanych w formie wygranych lub procentów.

Wielomilionowe masy pracujące wiedzą, na jakie cele są wydatkowane środki z pożyczek państwowych. W tym właśnie jest źródło ich atrakcyjności.

NARODOWA POŻYCZKA ROZWOJU SIŁ POLSKI stawia przed całym aparatem kredytowym i finansowym państwa poważne zadania. Pierwszym z nich jest sprawne przeprowadzenie akcji subskrypcyjnej. Zadanie to, wobec ogólnego entuzjazmu mas pracujących i ofiarnego ich patriotyzmu, nie jest trudne. Drugim natomiast, niemniej ważnym, lecz znacznie trudniejszym, gdyż wymagającym stałego wysiłku, jest pilnowanie prawidłowego odprowadzania kwot subskrybowanych do budżetu. Wielki wysiłek narodu nie może nie być w pełni wykorzystany.

Nie wątpimy, że również i na tym odcinku aparat kredytowy i finansowy nie zawiedzie pokładanego w nim zaufania.

[1]) Lenin: Dzieła, t. XXII, str. 221, wydanie radzieckie

ZYGMUNT KARPIŃSKI

SCHEMAT OBIEGU PIENIĄDZA W GOSPODARCE SOCJALISTYCZNEJ

Jednym z naczelnych zadań centralnych banków emisyjnych jest „regulowanie obiegu pieniężnego".

Znaczenie tych wyrazów w systemie planowej gospodarki socjalistycznej jest zupełnie inne, niż w gospodarce kapitalistycznej, w której obieg pieniężny podlega nieskoordynowanym, żywiołowym ruchom, zależnym od zmian koniunktury, a potęgowanym przez spekulacyjne tendencje rynku. W tych warunkach najważniejszym instrumentem, jakim banki emisyjne krajów kapitalistycznych starają się posługiwać dla spełnienia swego zadania, jest regulowanie rozmiarów kredytu poprzez ustalanie wysokości stopy procentowej.

Obserwacja działalności banków emisyjnych krajów kapitalistycznych w ostatnich kilku dziesiątkach lat dostarcza mnóstwa przykładów nakazujących stwierdzić, że instrument ten stał się nieużyteczny, nie daje i nie może dawać oczekiwanych rezultatów. Ich polityka kredytowa oraz tzw. „polityka taniego pieniądza" znalazły się w zupełnym impasie (jak tego dowodzi w szczególności sytuacja na rynku pieniężnym Stanów Zjednoczonych w ostatnich paru latach), świadcząc o wewnętrznych sprzecznościach systemu kapitalistycznego.

Całkowicie odmiennie układają się zasady obiegu pieniężnego w systemie planowej gospodarki socjalistycznej, której zasadnicze cechy, w omawianym przez nas zakresie, opierają się na:

- **ujęciu całej gospodarki — a zatem również jej odpowiedników pieniężnych — w ramy systemu finansowego, którego poszczególne ogniwa łączą się w harmonijnie zorganizowaną całość,**
- **oparciu działalności gospodarczej na planach ustalających cyfrowe rozmiary wytwórczości, obrotu i akumulacji oraz ich pieniężnych odpowiedników,**
- **scentralizowaniu wszystkich zjawisk pieniężnych w banku emisyjnym, jako wyłącznym regulatorze obiegu pieniężnego we wszystkich jego przejawach, tj. planowaniu, kontroli wykonania planu oraz czuwaniu nad sprawnym funkcjonowaniem całego mechanizmu obrotów pieniężnych, zarówno gotówkowych, jak i bezgotówkowych.**

W dążeniu do ujęcia całokształtu obiegu pieniężnego w jednolity pełny system, zcśrodkowany w Narodowym Banku Polskim, powzięto w ubiegłym roku szereg decyzji, spośród których jako najważniejsze zasługują na podkreślenie:

1. ujęcie planu kredytowego w formie „planowego bilansu NBP", obejmującego nie tylko rozmiary rozprowadzanych kredytów, ale również sposób i źródła zapewnienia pokrycia, a zatem dopływu do Banku wolnych środków obrotowych z całego gospodarstwa narodowego,
2. wprowadzenie w życie planowania kasowego,
3. powierzenie Bankowi obsługi kasowej zreformowanego budżetu państwa (centralnego i terenowego), dzięki czemu szeroki strumień pieniężny, przepływający uprzednio poza Bankiem, znalazł się również w obrębie Banku,
4. ujęcie podstawowych zasad systemu na rok 1951 w uchwale Rady Ministrów z 17 kwietnia 1950 r. w sprawie zasad organizacji finansowej i systemu finansowego przedsiębiorstw państwowych, objętych budżetem centralnym (Monitor Polski A—55, poz. 630). Paragrafy, przytoczone w dalszym ciągu artykułu odnoszą się do tej uchwały.

Jeżeli uprzytomnimy sobie, że każde zjawisko gospodarcze znajduje swój odpowiednik pieniężny (kontrola poprzez złotówkę) oraz, że każdy ważniejszy strumień pieniężny przepływa przez NBP, zrozumiemy jak szeroki jest zakres ingerencji, a zatem również i odpowiedzialności NBP jako regulatora pieniężnego.

Aby zadaniu temu podołać — i to nie tylko na szczeblu centralnej dyspozycji, lecz również na szczeblu codziennej pracy wykonawczej w oddziałach specjalnie powołanych do czuwania nad sprawnością i szybkością obrotów pieniężnych — należy dokładnie poznać, w jaki sposób przebiegają w naszym systemie gospodarczym główne strumienie obiegu pieniężnego i jakie są ich wzajemne powiązania.

Dla zobrazowania omawianego przez nas zagadnienia może służyć załączona tablica, obejmująca w schematycznym ujęciu poszczególne fazy obiegu pieniądza w systemie finansowym gospodarki socjalistycznej.

Tablica ta ilustruje, że obieg pieniądza (obejmujący zarówno obrót gotówkowy jak i bezgotówkowy) stanowi z założenia zamknięty w sobie system, którego poszczególne ogniwa można ugrupować w cztery człony:

— **przedsiębiorstwa na rozrachunku gospodarczym objęte kontrolą NBP,**
— **jednostki budżetowe objęte budżetem państwa,**
— **przedsiębiorstwa wykonawstwa inwestycyjnego objęte planem finansowania inwestycji oraz kontrolą Banku Inwestycyjnego,**
— **ludność i gospodarkę nieuspołecznioną (m. in. rolników).**

Strumienie pieniądza, przepływające przez poszczególne ogniwa tego systemu, rozdwajają się i dzielą na pewną ilość szerokich strumieni oraz liczne drobne strumyczki. Po spełnieniu swych funkcji znów się łączą i spotykają, a w swej drodze zawsze przechodzą bezpośrednio lub pośrednio (np. poprzez inne instytucje bankowe) przez centralny organ systemu pieniężnego, jakim jest Narodowy Bank Polski.

Z jakiegokolwiek punktu tego koła obrotów rozpoczniemy obserwację przesuwających się strumieni pieniądza ,będziemy musieli zawsze — po przejściu wszelkich pośrednich ogniw — wrócić do punktu wyjścia zamykając okólną drogę przebiegu pieniądza.

I.

Rozpoczniemy analizę od **przedsiębiorstw** na rozrachunku gospodarczym, które korzystają z pełnej operatywnej samodzielności, rozliczają się bezpośrednio z budżetem państwa (§ 11) i są kontrolowane przez NBP. Są one tymi ośrodkami, w których odbywają się najważniejsze procesy gospodarcze w zakresie wytwarzania i obrotu oraz w których dokonuje się akumulacja jako część wytwarzanego produktu dodatkowego.

Z tej podwójnej funkcji przedsiębiorstw państwowych wynika, że również przepływające przez nie strumienie pieniądza są dwojakiego rodzaju:

Na pierwszą ich grupę składają się strumienie (ilościowo najszersze) będące pieniężnym odpowiednikiem dokonywanej wymiany gospodarczej. Grupa ta obejmuje zatem wszelkie rozrachunki z tytułu przechodzenia poszczególnych kategorii środków obrotowych przez fazy: pieniądz — surowce i materiały pomocnicze — towary — pieniądz.

Druga grupa strumieni pieniężnych powstaje przez rozprowadzanie narastającej w przedsiębiorstwach akumulacji do poszczególnych kanałów ustalonych przez system finansowy. Głównym instrumentem ustalającym rozmiary powstających w przedsiębiorstwach nadwyżek pieniężnych jest w gospodarstwie socjalistycznym system cen, których poszczególne rodzaje unormowane są w obowiązującym systemie finansowym przedsiębiorstw (§ 16 — 26).

Każde zjawisko gospodarcze znajduje swój odpowiedni wyraz w postaci pieniężnej; jednak związek ten ujawnia się w każdej z obu wymienionych grup w sposób odmienny, o ile chodzi o zbieżność w czasie zaszłości gospodarczych i ich pieniężnego odpowiednika.

W pierwszej grupie zbieżność jest całkowita: rozliczenia pieniężne wynikające z przejścia towarów od jednego przedsiębiorstwa do drugiego, do jednostek budżetowych lub do ludności oraz rozliczenia wynikające z wymiany usług między tymi jednostkami odbywają się w zasadzie równocześnie z dostarczeniem towaru lub świadczeniem usługi. System finansowy nakłada na wszystkie jednostki obowiązek dokonywania tych rozliczeń bez wzajemnego kredytowania i bez zwłoki; każde opóźnienie stanowi bowiem przedłużenie cyklu obrotowego i zmniejszenie ogólnej puli środków obrotowych stojących do dyspozycji całego gospodarstwa.

Natomiast w drugiej grupie zjawisk gospodarczych wynikających z akumulacji powstaje z konieczności rozpiętość w czasie między narastaniem akumulacji, które odbywa się stale i ciągle w toku postępu procesów gospodarczych, a rozdziałem jej pieniężnego odpowiednika; rozdział ten bowiem może być ze względów technicznych dokonywany tylko periodycznie. System finansowy ustala, w jakich mianowicie terminach i w jakich kierunkach rozdział powinien być przeprowadzany (np. w zakresie amortyzacji, podatków, narzutów, systemu wyrównawczego cen, podziału zysku). To samo zagadnienie istnieje w zakresie płac, które są również wypłacane periodycznie w ustalonych terminach. W międzyczasie, tj. aż do dokonania tego rozprowadzenia narastające środki pieniężne gromadzą się w przedsiębiorstwie, przyczyniając się do przejściowego powiększania jego środków obrotowych.

Z powyżej naszkicowanego stanu rzeczy wynika,że w przedsiębiorstwach spotykamy po stronie wpływów pieniężnych tylko strumienie zaliczone do pierwszej grupy, a dopiero po stronie wydatków pieniężnych znajdują się strumienie objęte obu wymienionymi grupami.

Po tych ogólnych uwagach przejdziemy do ustalenia — na tle załączonej tablicy — poszczególnych strumieni pieniądza, przepływających przez przedsiębiorstwa.*).

Głównymi strumieniami dopływu pieniądza do przedsiębiorstw są **wpływy** za dostarczane towary i świadczone usługi, dokonywane z różnych źródeł, a mianowicie:

[1] — od innych przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym należących przeto do tej samej grupy przedsiębiorstw kontrolowanych przez NBP; rozliczenia między tymi przedsiębiorstwami stanowią największą część obrotów przepływających przez NBP;

[2] — od przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego, które wymieniamy tu oddzielnie ze względu na odrębny system ich finansowania (o czym będzie mowa niżej),

[3] — od jednostek budżetowych,

[4] — od ludności będącej ostatecznym konsumentem wytwarzanych towarów i usług,

[5] — od zagranicznych odbiorców z polecenia których sumy w pieniądzu krajowym są przedsiębiorstwom wpłacane przez NBP otrzymujący ze swej strony równowartość tych sum w postaci waluty zagranicznej zapisywanej na dobro jego rachunku u korespondenta zagranicznego.

Znacznie liczniejsze są strumienie **odpływu** pieniądza z przedsiębiorstw. Dzielimy je w zależności od tego, w jakich dalszych kierunkach pieniądz odpływa. Wymienimy tu przede wszystkim rozchody za otrzymane towary i usługi odpływające.

[1] — do innych przedsiębiorstw,

[6] — do gospodarki nieuspołecznionej i rolników, których należy tu specjalnie wymienić ze względu na to, iż obrót pieniężny z nimi dokonuje się przeważnie w odmiennej formie, a mianowicie w obrocie gotówkowym,

*) Celem łatwiejszego powiązania z dalszymi wywodami, poszczególne strumienie obiegu pieniądza, opatrzone są na tablicy cyframi przytoczonymi również w tekście przy odpowiednich ustępach odnoszących się do danego zagadnienia.

[7] — do dostawców zagranicznych, dla których suma pieniądza krajowego wpłacana jest do NBP dokonującego transferowania równowartości w zagranicznej walucie.

Dalszą grupę rozchodów pieniężnych stanowią wydatki wypłacane przez przedsiębiorstwa periodycznie, a w szczególności:

[8] — płace, odpływające do „ludności" i to przeważnie w formie wypłat gotówkowych,

[10] — przelewy z tytułu ubezpieczeń społecznych — narzuty na płace z tytułu akcji socjalnej i inne narzuty. Sumy te odpływają do budżetu,

[11] — rozliczenia różnic cen w ramach systemu wyrównawczego cen, jaki może być prowadzony dla niektórych gałęzi produkcji (§ 38—41). Sumy z tego tytułu odpływają — poprzez jednostki nadrzędne — do budżetu,

[9] — podatki (obrotowy od sprzedaży wyprodukowanych towarów oraz podatek z nietowarowych operacji) odpływające do budżetu. Podatki te stanowią pod względem gospodarczym część wygospodarowanego produktu dodatkowego, przesuwaną do budżetu jako głównego instrumentu podziału akumulacji na fundusz inwestycyjny i fundusz zbiorowego spożycia. Pod względem techniczno-rozrachunkowym podatki te muszą być jednak odprowadzane przez przedsiębiorstwa do budżetu, niezależnie od ich dochodowości, nie są obejmowane przy podziale „zysku" przedsiębiorstw i dlatego są ujęte w niniejszej grupie rozchodów pieniężnych przedsiębiorstw .Taka sama uwaga odnosi się do następnego punktu dotyczącego odpisów amortyzacyjnych,

[12] [13] [14] — amortyzacja środków trwałych dokonywana kilkoma kanałami, a mianowicie w systemie obowiązującym obecnie (§ 59):

[12] a) część przeznaczona na sfinansowanie inwestycji danego przedsiębiorstwa (do wysokości limitu przewidzianego w planie inwestycyjnym) przechodzi do banku finansującego inwestycje, i to na rachunek danego inwestora, z którego to rachunku pokrywane są jego wydatki inwestycyjne. Ta część zatem wraca do przedsiębiorstwa, stanowiąc przyrost jego środków trwałych,

[13] b) część przekraczająca limit środków inwestycyjnych danego przedsiębiorstwa przechodzi do Banku Inwestycyjnego na rachunek „scentralizowanej amortyzacji", z którego pokry-

wane są wydatki na ogólne cele inwestycyjne (niepokryte w myśl punktu a),

14 c) oddzielną pozycję stanowi część przeznaczona na finansowanie kapitalnych remontów danego przedsiębiorstwa (§ 55) i przechodząca na specjalny rachunek przedsiębiorstwa w banku finansującym eksploatację. Część ta wraca zatem do przedsiębiorstwa jako uzupełnienie jego środków trwałych zmniejszonych uprzednio przez normalne zużycie.

II.

Omówione dwa strumienie pieniądza, przepływające przez przedsiębiorstwa nie stwarzają i nie mogą stwarzać w przedsiębiorstwach stanu stałej **równowagi**; przeciwnie, wytwarzają one ciągłe zmiany w stanie zapasów pieniężnych, co jest następstwem dwóch zasadniczych przyczyn:

15 Pierwszą z nich są ciągłe zmiany w składzie środków obrotowych przedsiębiorstwa. W zależności od tego, w jakich rozmiarach i w jakim tempie materiałowe środki obrotowe danego przedsiębiorstwa (surowce, materiały pomocnicze, towary) zamieniają się na formę pieniężną i odwrotnie, ulega również zmianom różnica między sumą przypływów, a sumą odpływów pieniądza w przedsiębiorstwie. Saldo wynikające z tych odbywających się codziennie ruchów znajduje wyraz w stanie własnych i pożyczonych środków obrotowych i jest wyrównywane codziennie przez zmiany w stanie rachunku osobowego przedsiębiorstwa i przez wykorzystywanie lub spłacanie krótkoterminowych kredytów w NBP.

16 O ile brak równowagi ma charakter strukturalny lub trwalszy — następuje periodycznie wyrównanie przez odprowadzenie nadmiaru środków obrotowych do budżetu lub otrzymanie przelewu z budżetu celem uzupełnienia własnych środków obrotowych przedsiębiorstwa (§ 53—54).

17 Wreszcie następuje periodycznie przelanie części zysku przedsiębiorstwa na uzupełnienie jego środków obrotowych (§ 52).

Dochodzimy tu do omówienia drugiej przyczyny braku równowagi między dopływem a odpływem środków pieniężnych w przedsiębiorstwach; wynika ona z podstawowych funkcji przedsiębiorstw państwowych w gospodarce socjalistycznej; są one bowiem w tym systemie miejscem powstawania i narastania produktu dodatkowego, którego część znajduje swój pieniężny odpowiednik w narastaniu zasobów pieniężnych przedsiębiorstwa.

O ile przyczyny nierównowagi wymienione w poprzednim punkcie są charakteru dwustronnego, tj. mogą wywoływać nadwyżkę lub brak środków obrotowych, to nierównowaga omawiana obecnie jest jednokierunkowa, tj. odbywa się jedynie w kierunku wytwarzania nadwyżki pieniężnej (poza nielicznymi wyjątkami, jakie mogą stanowić przedsiębiorstwa o zaplanowanych stratach (§ 50) oraz przedsiębiorstwa mające prawo rozliczania się z budżetem z tytułu „ujemnej różnicy wyrównawczej" (§ 39 i 41).

Podział tej nadwyżki w gospodarce radzieckiej odbywa się podług następujących zasad:

> „Pieniężne nagromadzenia w gospodarce radzieckiej rozdziela się według planu jako jednolity fundusz państwowy. Ten podział przechodzi dwa podstawowe etapy: po pierwsze — do obrotu poszczególnych gałęzi przez system cen kieruje się zasoby finansowe stanowiące dodatkowy produkt społeczny; po drugie przez podatek obrotowy i odliczenia od zysku znaczna część tych nagromadzeń pieniężnych gospodarki koncentruje się w budżecie państwowym i podlega rozdziałowi między przedsiębiorstwa i organizacje, zgodnie z ich planowymi potrzebami. Pozostała część nagromadzeń pozostaje, zgodnie z planem, do dyspozycji samych przedsiębiorstw i gałęzi gospodarki"*).

W myśl tych zasad nadwyżka po potrąceniu wszelkich kosztów eksploatacji, do których — jak wyjaśniono wyżej — zalicza się m. in. podatki i amortyzację, stanowi zysk przedsiębiorstwa, który w swej pieniężnej równowartości przelewany jest periodycznie w rozmiarach i w sposób ustalony specjalnymi przepisami: (§ 48 i § 49),

18 — na fundusz zakładowy, który może częściowo pozostać w przedsiębiorstwie, powiększając jego środki trwałe (np. jeżeli jest zużyty na ponadplanowe budownictwo mieszkalne), częściowo zaś może być przelany do „ludności" w formie indywidualnych dodatkowych wynagrodzeń,

17 — na uzupełnienie własnych środków obrotowych przedsiębiorstwa wywołując przeto tylko przeksięgowanie w obrębie przedsiębiorstwa,

*) W. M. Batyriew i W. K. Sitnin—System finansowy i kredytowy ZSRR, str. 13.

19 — do budżetu państwa.

Strumienie pieniądza przepływające przez **budżet** odpowiadają roli budżetu w gospodarce socjalistycznej określonej następująco:

„Budżet państwowy ZSRR jest państwowym planem finansowym tworzenia podstawowego funduszu środków pieniężnych niezbędnych dla realizacji przez państwo socjalistyczne jego funkcji i skierowania tych środków, zgodnie z planem gospodarki narodowej, na powiększenie bogactwa społecznego, stałe podnoszenie materialnego i kulturalnego poziomu mas pracujących, wzmocnienie niezawisłości ZSRR i jego zdolności obronnej"*).

Budżet jest zatem tym centralnym instrumentem finansowym, do którego wpływa zasadnicza masa akumulacji pieniężnej i poprzez który następuje jej rozdział na dwa zasadnicze strumienie: inwestycji i zbiorowego spożycia w najszerszym znaczeniu, obejmującego wszystkie działy administracji państwowej.

Z powyższych założeń wynika, że głównymi źródłami **wpływów** pieniądza do budżetu są:

9 — podatki od przedsiębiorstw gospodarki uspołecznionej, będących na rozrachunku gospodarczym: podatek obrotowy od wyprodukowanych towarów i od operacji nietowarowych,

10 — wpływy z tytułu ubezpieczeń społecznych oraz akcji socjalnej.

Obciążenia tego rodzaju mogą wpływać do specjalnie powołanej w tym celu instytucji lub tworzyć oddzielne fundusze pozabudżetowe, jak to miało miejsce u nas w ubiegłych latach, w roku 1951 wpływy z tych źródeł oraz administrowanie nimi zostało ześrodkowane w budżecie,

11 — wpływy z tytułu różnic cen,

19 — przelew części zysku przedsiębiorstw gospodarki uspołecznionej w rozmiarach ustalonych specjalnymi przepisami, przewidującymi periodyczne wpłaty zaliczek, dokonywane za pośrednictwem „jednostek centralnych" (uchwała Rady Ministrów z 10 lutego 1951 r. — Monitor A—17, poz. 225),

20 — podatki i opłaty od gospodarki nieuspołecznionej i ludności,

16 — wpływy z tytułu nadwyżki środków obrotowych przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym, które to wpływy w roku 1951 przelewane są za pośrednictwem jednostek centralnych do budżetu, podczas gdy uprzednio ześrodkowane były na oddzielnym rachunku w NBP. Nadwyżki te muszą być wpłacane wówczas, gdy własne środki obrotowe przedsiębiorstw przewyższają sumę normatywów lub ich część podlegającą pokryciu własnymi środkami obrotowymi (§ 54).

Po stronie **odpływu** strumienia pieniądza z budżetu mamy następujące grupy wydatków:

— bieżące, które ze względu na kierunek odpływu pieniądza należy podzielić na:

3 — rzeczowe ,tj. na wszelkiego rodzaju zakupy materiałowe, dokonywane przez jednostki budżetowe oraz wypłaty za otrzymywane przez nie świadczenia i usługi. Tą drogą pieniądz odpływa do grupy przedsiębiorstw,

21 — osobowe, tj. wypłaty uposażeń, rent, emerytur oraz wszelkiego rodzaju inne wypłaty odpływające do ludności,

11 — wypłaty ujemnych różnic wyrównawczych (§ 41),

16 — na finansowanie obrotowych środków przedsiębiorstw w tych wypadkach, gdy własne środki obrotowe nie zaspokajają ustalonych w planie potrzeb przedsiębiorstw (§ 53). Wypłaty te stanowią odpowiednik wymienionych wyżej wpływów budżetowych z tytułu przejmowania przez budżet nadwyżek środków obrotowych od przedsiębiorstw,

22 — sumy przeznaczone na inwestycje i stanowiące część planu sfinansowania inwestycji. Plan tęn łączy się ściśle z budżetem, stanowi jednak oddzielny instrument w systemie finansowym.

12 13 Do planu **sfinansowania inwestycji** wpływają bowiem poza sumami z budżetu jeszcze inne strumienie pieniądza, a mianowicie z amortyzacji dokonywanej przez przedsiębiorstwa (§ 58).

Jak już wyjaśniono wyżej, amortyzacja ta dzieli się na część przeznaczoną na własne potrzeby inwestycyjne danego przedsiębiorstwa oraz część „amortyzacji scentralizowanej". Każda z tych części jest w myśl planu oddzielnie rozliczana. Poza wymienionymi sumami plan sfinansowania inwestycji obejmuje jeszcze tzw. środki zwrotne pochodzące z kredytów bankowych oraz środki własne dla niektórych rodzajów inwestycji; środki te stanowią jednak tyko drobną część sum przeznaczonych na inwestycje.

**) N. N. Rowiński „Budżet Państwowy w ZSRR"— Polskie Wydawnictwa Gospodarcze, Warszawa, 1950 r., str. 13.

Odpływ pieniędzy ześrodkowanych w planie sfinansowania inwestycji odbywa się poprzez Bank Inwestycyjny za pośrednictwem kontrolowanych przez niego przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego w dwóch zasadniczych kierunkach:

2 — wypłaty za świadczenia rzeczowe (dostarczane materiały budowlane, montażowe, inwestycje) przechodzą do przedsiębiorstw, zaś

23 — wydatki osobowe na płace przechodzą do ludności.

Oddzielną pozycję objętą budżetem państwa stanowią dochody i wydatki „przedsiębiorstw budżetowych" (§ 6), do której to kategorii zaliczone są przedsiębiorstwa, których charakter działalności uzasadnia uniezależnienie ich wydatków od dochodów własnych (§ 5). Przedsiębiorstwa te mogą rozliczać się poprzez rachunki pozabudżetowych środków specjalnych (§ 7). Obroty pieniężne przedsiębiorstw budżetowych odbywają się na tych samych zasadach, co jednostek budżetowych; przepływające przez nie strumienie pieniądza nie wymagają przeto oddzielnego omówienia.

IV.

Ostatni wreszcie człon, przez który przepływają strumienie obiegu pieniężnego, stanowi **ludność** wraz z nieuspołecznioną częścią gospodarstwa.

Obroty pieniężne przechodzące przez te ogniwa dokonywane są przeważnie za pomocą gotówki, podczas gdy wszystkie poprzednio wymienione przeprowadzane są w zasadzie bezgotówkowo.

Dopływ środków pieniężnych do poszczególnych jednostek tej grupy dokonuje się w drodze płac (w najszerszym znaczeniu, obejmującym emerytury, renty, zasiłki, stypendia itd.) otrzymywanych z następujących źródeł:

8 — od przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym,

23 — od przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego,

21 — od jednostek budżetowych oraz

6 — w drodze zapłaty za artykuły rolne dostarczane przedsiębiorstwom skupu.

Wydatki pieniężne ludności znajdują ujście w dwóch kierunkach:

20 — część ich przesuwa się do budżetu państwa w formie podatków, wpłat i przekazów z innych tytułów, np. ubezpieczeń oraz (pośrednio poprzez instytucje finansowe) w formie oszczędności i wpłat na pożyczki państwowe,

4 — część przechodzi do przedsiębiorstw w formie utargów, tj. zapłaty za nabywane i konsumowane towary, świadczenia i usługi. Ta właśnie część stanowi główny strumień zamykający ruch okrężny pieniądza od producenta do konsumenta i z powrotem do producenta.

Odcinek ten aczkolwiek wymieniany na ostatnim miejscu — jest zasadniczym elementem polityki gospodarczej: obserwacja objawów na tym odcinku pozwala bowiem ustalić, w jakim stopniu został osiągnięty jeden z głównych postulatów polityki gospodarczej, tj. równowaga między strumieniem pieniądza a strumieniem towarów.

V.

Na tle przedstawionych powyżej poszczególnych faz obiegu pieniężnego zarysowuje się z całą wyrazistością **rola NBP** jako naczelnego i centralnego organu powołanego do regulowania obiegu pieniężnego. Wszystkie bowiem strumienie pieniądza — zarówno w jego formie gotówkowej, jak i bezgotówkowej — muszą przepływać w systemie gospodarki socjalistycznej przez ten Bank, muszą być wobec niego ujawniane oraz mogą i muszą być przez niego kontrolowane.

Obowiązki NBP obejmują w pierwszym rzędzie **planowanie** obrotów pieniężnych, które znajduje wyraz nie tylko w planie kasowym, ale również w planie kredytowym (ze względu na to, że obejmuje on gromadzenie środków potrzebnych na pokrycie akcji kredytowej), jak i w planie obrotów pieniężnych z zagranicą, których odpowiedniki w walucie krajowej stanowią również część „planowego bilansu" NBP. Spośród państwowych planów finansowych jedynie czwarty człon, tj. budżet jest opracowywany poza Bankiem, przy czym jednak Bankowi powierzone jest wykonywanie kasowe tego budżetu.

W ramach czuwania nad właściwym wykonywaniem planów wszystkie bez wyjątku fazy obiegu pieniężnego podlegają kontroli ze strony Banku.

Kontrola taka jest możliwa i technicznie wykonalna, jeżeli uprzytomnimy sobie ,że przesunięcia pieniężne dokonują się niemal zawsze poprzez Bank (poza drobnymi wyjątkami, jak np.

zakup artykułów rolnych przez ludność bezpośrednio od rolników) i to zarówno w obrocie gotówkowym, jak i bezgotówkowym.

W pierwszym zakresie Bank kontroluje przede wszystkim wypłaty z funduszu płac oraz czuwa nad sprawnym odprowadzaniem gotówki z tytułu utargów. W zakresie obrotów bezgotówkowych kontrola Banku jest zapewniona dzięki ześrodkowaniu obrotów na jednym głównym rachunku przedsiębiorstwa oraz dzięki obowiązującym zasadom uczestnictwa w obrocie bezgotówkowym.

Wobec takiego stanu rzeczy każdy pracownik Banku powinien — przy załatwianiu codziennych operacji bankowych — zdawać sobie sprawę z tego, że spełniane przez niego czynności w postaci wpłat, wypłat, rozliczeń, księgowań — to nie tylko formalna „manipulacja". Każda taka czynność zawiera bowiem w sobie głęboki sens gospodarczy i jest jednym z ogniw koniecznych dla harmonijnego funkcjonowania całego organizmu gospodarczego.

Ogniwa te są umiejscowione na załączonej tablicy syntetycznej, a poniższe zestawienie wykaże nam łączność, jaka istnieje między poszczególnymi funkcjami gospodarczymi, objętymi kontrolą NBP, a odpowiednią fazą obiegu pieniężnego.

Przedmiot kontroli	Odpowiednia faza obiegu pieniężnego (liczby z załączonej tablicy)
Narastanie środków obrotowych na rachunku osobowym przedsiębiorstwa i uzupełnianie tych środków w drodze kredytu	15
Odprowadzanie nadmiaru środków obrotowych	16
Rozliczenia różnic cen	11
Dochodowość przedsiębiorstwa	17-19
Odprowadzanie amortyzacji	12-14
Przelewy do budżetu: z tytułu podatków	9
z innych tytułów	10
Podział zysku przedsiębiorstw	17-19
Rozliczenia między przedsiębiorstwami	1-2
Fundusz płac: przedsiębiorstw	8,23
jednostek budżetowych	21
Wypłaty z budżetu	3,21,22
Wypłaty za zakupione artykuły rolne	6
Inkaso utargu	4
Zgodność rozliczeń dewizowych z planem obrotów zagranicznych	5-7

Kontrola ze strony Banku musi być wszechstronna, a zatem obejmować badanie, czy poszczególne wpłaty, wypłaty i przelewy są dokonywane we właściwej wysokości, we właściwych terminach, we właściwy sposób (rozgraniczenie między obrotem gotówkowym i bezgotówkowym) oraz z należytą sprawnością, zapewniającą szybkość obiegu środków pieniężnych.

Techniczne sposoby i szczegóły wykonywania tych zadań przez organy Banku będą nadal omawiane w „Wiadomościach NBP".

LUDWIK GERLICZ

ZAŁOŻENIA RENTOWNOŚCI W GOSPODARCE PLANOWEJ

Pojęcie rentowności zrodziło się w gospodarce kapitalistycznej i wywodzi się od słowa renta tj. dochód z kapitału. Ponieważ jednym z podstawowych założeń gospodarki przedsiębiorstw kapitalistycznych jest osiąganie jak największych zysków, przeto miarę rentowności tychże przedsiębiorstw wyraża współczynnik określający stosunek osiągniętego czystego zysku do kapitału, który współdziałał w jego wypracowaniu. Główne dwa elementy: zysk i kapitał, składają się w gospodarce kapitalistycznej na pojęcie rentowności. Rentowność tym większa, im większy zysk przy tym samym zaangażowanym w produkcji, względnie obrocie, kapitale.

Określenie kapitalistycznego pojęcia rentowności w gospodarce planowej jest nie do przyjęcia — zysk bowiem jako taki nie jest w niej zasadniczym motywem działalności przedsiębiorstw, lecz dostarczenie społeczeństwu dóbr zdolnych do zaspokojenia jak najbardziej szerokich potrzeb w dostatecznej ilości, jakości i po jak najniższej cenie. Powstaje przeto pytanie: jakie przyjąć kryterium dla określenia rentowności przedsiębiorstw działających w gospodarce planowej? Szukać niewątpliwie należy w dziedzinie, która jest promotorem działalności przedsiębiorstw, a więc w produkcji. Nasuwa się dalsze pytanie, jaką w takim razie rolę odgrywa zysk w przedsiębiorstwach gospodarki planowej, bo jednak nie jest negowany — przeciwnie, jest on przedmiotem jak najdalej idącego wysiłku przedsiębiorstw, aby został osiągnięty i to w wysokości ponadplanowej.

W przedsiębiorstwach kapitalistycznych wysokość osiąganych zysków praktycznie nie ma żadnych hamulców, ani ograniczeń. Charakterystyczne jest, że jego wysokość określają niejednokrotnie czynniki uboczne, bardzo często nie mające nic wspólnego z zasadniczą działalnością przedsiębiorstw — jak wykorzystywanie zachwiania równowagi między podażą, a popytem, stanowisko monopolistyczne na rynku — krótko, wyłapywanie tych wszystkich momentów w których produkcja nie służy do zaspokojenia potrzeb społeczeństwa, ale jest celem samym w sobie. Zysk w tych warunkach ma często charakter koniunkturalny.

W gospodarce planowej wymienione czynniki uboczne, działające na wysokość osiąganych zysków są wyeliminowane. Wysokość zysku wypływa jedynie z podstawowej działalności przedsiębiorstw tj. produkcji, zysk przy tym posiada ściśle sprecyzowane funkcje ,służy dla ściśle określonych celów, nie jest celem samym w sobie. W gospodarce planowej przeznaczenie zysku idzie głównie w trzech kierunkach:

1. jako źródło zwiększenia do uzasadnionej wysokości (normatywy) funduszu obrotowego przedsiębiorstwa,
2. jako źródło dochodu budżetu,
3. jako źródło funduszu zakładowego.

Do wykonania zadań określonych planem państwo wyposaża przedsiębiorstwa w minimalne, niezbędne środki obrotowe. Działalność przedsiębiorstw uspołecznionych cechuje stała, wykazywana na wszystkich szczeblach działalności, mobilizacja, która pociąga za sobą konieczność posiadania właściwej ilości środków obrotowych, które by zabezpieczały wykonanie cyklu produkcyjnego.

Źródłem zwiększenia środków obrotowych staje się część wypracowanego zysku.

Z części zysku następują wpłaty do budżetu, dzięki którym państwo gromadzi środki na potrzeby ogólnopaństwowe, między innymi na tworzenie nowych placówek produkcyjnych w formie inwestycyj. To ostatnie przeznaczenie zysku jest niezmiernie ważne, reprezentuje ono dobra zaoszczędzone z konsumpcji w celu rozszerzenia wytwórczości.

Część zysku wreszcie przeznaczona jest na tzw. fundusz zakładowy. Z funduszu zakładowego następuje premiowanie wyróżnionych pracowników, powstaje ponadplanowe budownictwo mieszkaniowe, inwestycje kulturalne itp. Zysk w gospodarce planowej występuje w ściśle określonym związku ze środkami zużytymi dla wykonania zadań produkcyjnych. Jego wysokość planowana jak i rzeczywista uniezależniona jest od

zewnętrznej strony działalności przedsiębiorstw, lecz leży w strefie produkcji. Uniezależnienie przedsiębiorstw od czynników zewnętrznych następuje w gospodarce planowej za pomocą polityki cen prowadzonej przez państwo.

Przy takich założeniach zysk w gospodarce planowej spełnia również niezmiernie ważną funkcję jako czynnik kontrolny, jest on bardzo czułym wskaźnikiem określającym wartość pracy przedsiębiorstw. Jest wykładnikiem sprawności gospodarczej całego zakładu przemysłowego, tak od strony technicznej, organizacyjnej, jak i finansowej.

Po tych rozważaniach możemy przystąpić do sprecyzowania pojęcia rentowności w gospodarce planowej. Wysokość rentowności będzie określał współczynnik wynikający ze stosunku planowanego zysku do planowanych kosztów własnych produkcji. Jest to rentowność planowa i wynika ona z założeń finansowego planu przedsiębiorstwa, który z jednej strony preliminuje koszty własne produkcji, z drugiej natomiast, precyzuje taką cenę realizacji, w której mieści się planowany zysk. Rentowność natomiast rzeczywista wynika z wykonania zaplanowanych zadań i jej wysokość określa współczynnik wynikły ze stosunku rzeczywiście, efektywnie osiągniętych zysków, do rzeczywistych kosztów produkcji.

Zysk planowany jest narzucony w ściśle określonym stosunku procentowym do planowanych kosztów własnych.

W gospodarce planowej mogą być stosowane różne rozwiązania zmierzające do zapewnienia przedsiębiorstwom uspołecznionym wykonania planowanej rentowności. W konsekwencji jednak wszystkie zmierzają do tego, aby w cenie realizacji obok kosztu własnego, zawarty był planowany zysk.

Obowiązujące zasady systemu finansowego na rok bieżący przewidują, że ustala się w zasadzie dla wszystkich przedsiębiorstw tej samej branży jednolitą cenę realizacji. To znaczy, że wszystkie przedsiębiorstwa podległe jednemu centralnemu zarządowi, względnie jednostce równorzędnej, fakturują te same wyroby po cenie jednakowej bez względu na wysokość ponoszonych kosztów własnych. Podatek obrotowy występujący w określonej wysokości w cenie realizacji spełnia jedynie rolę regulatora rentowności. Natomiast mechanizm rozliczeń z tytułu różnic wyrównawczych cen, zapewnia każdemu przedsiębiorstwu wykazanie rentowności w wypadku gdy jednolita cena zbytu nie pokrywa się z planowaną kalkulacją przedsiębiorstwa.

Najistotniejsze jest przeto ustalenie przez przedsiębiorstwo ceny rozliczeniowej, tj. ceny, która mieści w sobie planowane koszty własne, marżę zysku oraz ewentualny narzut z tytułu przewidywanych nakładów, względnie strat pozaoperacyjnych. Wpływy z realizacji gwarantują przedsiębiorstwu całkowity zwrot poniesionych nakładów, zapewniając jednocześnie zrealizowanie zawartego w planie postulatu zysku. Na koszt własny składają się wszystkie celowo zużyte, gospodarczo uzasadnione nakłady przedsiębiorstwa. Koszt własny różni się jedynie od ceny rozliczeniowej o element zysku. Na jego wielkość składają się więc tak koszty wytworzenia jak i zbytu.

Plan rentowności w gospodarce planowej można uważać jedynie wówczas za osiągnięty, gdy w wykonanej produkcji nie nastąpiły odchylenia od planu pod względem asortymentu, ilości i jakości wyrobów.

Postulat zachowania wykonania przewidzianego w planie asortymentu wynika z dwóch aspektów. Po pierwsze planowany asortyment dostosowany jest do potrzeb społeczeństwa i nie może być dowolnie przez zakład zmieniony, po drugie z uwagi na to, że poszczególne rodzaje wyrobów dają różną rentowność na jednostkę. Ten sam wyrób ma z góry określoną cenę, odchylenia przeto w produkcji, jak i zbycie od rodzaju zaplanowanych wyrobów, wypaczają założenia planu rentowności. Wyroby bowiem o tej samej cenie realizacji przy różnych kosztach własnych, wywoływać będą przy zmianie asortymentu również zmianę rentowności. Różne wyroby nawet należące do tej samej grupy asortymentowej będą dawały rożną rentowność na jednostkę. Mówiąc o rentowności przedsiębiorstwa nie mamy oczywiście na myśli rentowności poszczególnych wyrobów, lecz rentowność średnią odnoszącą się do całości. Ze sprawą tą łączy się również wykonanie ilościowe produkcji, która sztucznie nie może być zwiększona właśnie przez zmiany asortymentu, jak i jakości wyrobów. Kosztem jakości, wyrażającym się w użyciu gorszych surowców podstawowych, czy pomocniczych — może być zwiększona produkcja względnie obniżone pozornie koszty własne.

Rentowność przeto w planie finansowym przedsiębiorstwa ma określony limit i to limit mini-

malny, wyznaczony z jednej strony przez planowane koszty własne oraz cenę rozliczeniową. Ogólnie abstrahując od układu cen, które przez państwo różnie mogą być ustalone, współczynnik planowany rentowności można wyrazić wzorem:

$$\textbf{W} \text{ rentowność} = \frac{\text{realizacja po cenach rozliczeniowych — koszt własny sprzedanego towaru}}{\text{koszt własny sprzedanego towaru}} \times 100$$

Z analizy wzoru wynika, że głównie dwa czynniki decydują o wzroście rentowności: zwiększona realizacja oraz obniżka kosztu własnego.

Samo zwiększenie realizacji nie podnosi co prawda bezpośrednio rentowności, prowadzi do zwiększenia sumy zysków, lecz, jeśli nie nastąpią zmiany w wysokości kosztów własnych, wielkości składające się na wyznaczenie współczynnika pozostają bez zmian. Momentem decydującym jest fakt, że zwiększenie realizacji powoduje przyspieszenie obracalności środków obrotowych, co jest wynikiem bądź skrócenia procesów produkcyjnych, bądź zwiększonej produkcji przy obniżeniu kosztów własnych.

Znamienne jest, że obniżka kosztów własnych powoduje większy wzrost rentowności, niżby to wynikało z samego faktu obniżenia kosztów własnych. Zilustrujemy to następującym przykładem:

Z założeń planu: planowany koszt własny 200, cena planowo-rozliczeniowa 210

$$\textbf{W} \text{ rentowność planowana} = \frac{210 - 200 \times 100}{200} = 5\%$$

W toku wykonania planu nastąpiła obniżka kosztów własnych o 10%, wówczas współczynnik rentowności rzeczywistej wynosi

$$\textbf{W} \text{ rentowność rzeczywista} = \frac{210 - 180}{180} \times 100 \frac{= 30 \times 100}{180} = 16{,}6\%$$

a więc przy obniżeniu kosztów własnych o 10%, rentowność podniosła się do 16,6% czyli o 11,6%. Wzrost rentowności więc jest wyższy od obniżki kosztu własnego.

Dlatego jednym z najbardziej decydujących momentów powodujących zwiększenie rentowności jest systematyczna obniżka kosztów własnych, co znajduje się jako stała dyrektywa w planach finansowych przedsiębiorstw gospodarki planowej. Rentowność planowana nabiera w gospodarce socjalistycznej właściwie cech kalkulacji wstępnej, rentowność natomiast rzeczywista posiada cechy kalkulacji ostatecznej i jest sprawdzianem kontrolnym kalkulacji wstępnej.

Analiza wykonania planu rentowności, nie może jednak ograniczyć się jedynie i zadowolić stwierdzeniem takich, czy innych odchyleń, ale przede wszystkim zmierzać powinna do wykrycia istotnych źródeł odchyleń, pamiętając jednak o wyeliminowaniu czynników, które uległy zmianom i nie są porównywalne. Analiza bowiem może jedynie być prawidłowo przeprowadzona elementami porównywalnymi, a głównym jej celem jest wykrycie przyczyn marnotrawstwa i wyeliminowanie czynników hamujących wzrost rentowności.

EDWARD JEDNAKI

ZAGADNIENIE POKRYCIA PLANU KREDYTOWEGO

Zanim przejdziemy do rozważań związanych bezpośrednio z tematem artykułu, należy stwierdzić, że o ile zagadnieniom dotyczącym aktywnej strony planu kredytowego tj. krótkoterminowym kredytom obrotowym oraz ich funkcjom w procesach gospodarczych poświęcono wiele miejsca na łamach Wiadomości Narodowego Banku Polskiego, o tyle pasywna strona planu kredytowego, tj. jego strona dochodowa stanowiła dotychczas zagadnienie drugoplanowe.

„Zagadnienie środków pieniężnych gromadzonych w bankach nie zawsze było dotychczas w planach kredytowych poszczególnych banków traktowane tą samą miarą co kredyty. Towarzyszyło temu niekiedy przekonanie, że właściwie wiążąca operatywnie banki jest w zasadzie ta część planu, która obejmuje kredyty, podczas gdy tzw. bierne operacje banków ustalane są jedynie w formie szacunku, który o ile okaże się nierealny, daje podstawę do automatycznego wyrównania niedoboru przez większy kredyt refinansowy w Narodowym Banku Polskim, a w tymże Banku przez emisję“.

AKTYWNA I PASYWNA STRONA PLANU KREDYTOWEGO

Poświęcanie głównie uwagi aktywnej stronie planu kredytowego ma jednak swoje uzasadnienie w tym, że aktywa planu kredytowego, ujmując wszystkie rodzaje krótkoterminowych kredytów obrotowych, są odpowiednikami finansowanych przez bank środków obrotowych przedsiębiorstw w skali całego gospodarstwa narodowego. Znaczenie aktywnej strony planu kredytowego wynika z tego, że kredyt krótkoterminowy, stanowiąc uzupełnienie pokrycia środków obrotowych funduszami własnymi oraz zrównanymi z nimi zobowiązaniami stałymi, wiąże się z poszczególnymi ściśle określonymi procesami gospodarczymi w sferze produkcji i obiegu, na okres odpowiadający prawidłowemu cyklowi tych procesów. Krótkoterminowe kredyty obrotowe są bowiem — zgodnie z założeniami naszego systemu kredytowego — odpowiednikiem finansowanych przez nie procesów gospodarczych. Kredyt krótkoterminowy pełni w ten sposób funkcje instrumentu kontrolnego, obrazującego przebieg procesów gospodarczych, rejestrując tym samym odchylenia od planu przedsiębiorstwa i zasad prawidłowej gospodarki. Ten proces kredytowania ujęty ilościowo w ogólnej kwocie udzielonych całemu gospodarstwu kredytów tak pośrednich, jak i refinansowych na zasilenie pokrycia akcji kredytowej banków specjalnych, posiadający swoją dalszą konkretyzację w rodzajowym podziale krótkoterminowych kredytów obrotowych, wyrażony i ujęty jest właśnie w aktywach planu kredytowego.

Analizując zagadnienie stosunku aktywnej i pasywnej strony planu kredytowego można by zaryzykować twierdzenie, że ich ujęcie w formie bilansowej wiąże się raczej z metodą planowania. W istocie rzeczy jednak różnią się od siebie swoją treścią i wyrażają różne procesy gospodarcze, jakie pod postacią pieniądza znajdują swoje odbicie na rachunkach Banku.

Aktywna strona planu kredytowego związana jest — jak wynika z charakterystyki kredytów — prawie wyłącznie z finansowaniem tej części procesu reprodukcji, która, w myśl zasad systemu finansowego, kwalifikuje się do finansowania z krótkoterminowych kredytów obrotowych. Aktywna strona planu kredytowego zbudowana jest na podstawie zapotrzebowania na środki pieniężne, zgłaszanego do banku w formie kwartalnych planów finansowania. Wielkość i rodzaje kredytów obrotowych są w tym przypadku pieniężnym wyrazem procesów gospodarczych, podejmowanych przez wszystkie jednostki i organizacje gospodarcze. Aktywa planu kredytowego są dowodem, iż bank socjalistyczny nie może zasadniczo odmówić finansowania działalności gospodarczej przedsiębiorstw w rozmiarach ustalonych przez zatwierdzone plany finansowe.

O ile aktywna strona planu kredytowego ujmuje i wyraża proces rozdziału pieniądza, o tyle jego strona pasywna obejmuje planowaną działalność Banku na odcinku gromadzenia czasowo wolnych pieniężnych środków przedsiębiorstw oraz uzupełnianiu tych środków przez emisję do aktualnej wysokości udzielonych kredytów.

---

*) M. Kucharski — Podstawowe założenia planowania kredytowego na r. 1950 — Wiadomości NBP Nr 2/1950, str. 87.

Pasywna strona planu kredytowego posiada bardziej urozmaiconą problematykę niż strona aktywna, już chociażby z tego tylko powodu, że składają się na nią oprócz operacyjnych rachunków przedsiębiorstw, na których gromadzą się czasowo wolne środki pieniężne, wyzwalające się w procesie obiegu środków obrotowych, także inne pozycje, stanowiące również pokrycie planu kredytowego. Wynika to z faktu koncentracji w Banku całkowitego obrotu gospodarstwa narodowego, nie tylko na odcinku rozrachunku pomiędzy przedsiębiorstwami, lecz także z tytułu wykonywania przez Bank obsługi kasowej budżetu, rozrachunku z ludnością oraz rozrachunku z zagranicą.

Plan kredytowy, jako drugi, po budżecie państwa, socjalistyczny plan finansowy, nie może ograniczać się jedynie do biernego nadania pieniężnego wyrazu zapotrzebowaniu wynikającemu z przemysłowo-finansowych planów przedsiębiorstw na poszczególne rodzaje kredytów obrotowych oraz ustalaniu pokrycia tych kredytów, lecz musi być tak po stronie czynnej jak i biernej planem operatywnym, czynnie i mobilizująco oddziałującym na przebieg procesów gospodarczych.

„Nasze plany — pisał **Stalin** — nie są planami prognozami, planami-przypuszczeniami, lecz planami-dyrektywami, które są obowiązujące dla organów kierowniczych i które określają kierunek naszego rozwoju gospodarczego na przyszłość w skali całego kraju"*). Zasada ta obowiązuje i u nas, przede wszystkim w stosunku do planu kredytowego, który jest ściśle powiązany z procesem socjalistycznej reprodukcji rozszerzonej. Szybkość naszego rozwoju gospodarczego zależy, między innymi, od przyspieszenia rotacji środków obrotowych. Jakkolwiek punkt ciężkości przyspieszenia rotacji środków obrotowych leży w techniczno-organizacyjnej stronie produkcji (skrócenie cyklu produkcyjnego poprzez wzrost wydajności pracy, jej mechanizację i maszynizację, prawidłową organizację gospodarki magazynowej itd.), to jednak nasz Bank, poprzez właściwe postawienie funkcji kontrolno-mobilizującej w systemie planowania kredytowego, powinien przyczynić się w skomplikowanej dziedzinie finansowej do maksymalnego przyspieszenia rotacji środków obrotowych w kontrolowanych przez siebie jednostkach gospodarczych.

*) J. Stalin: Dzieła. Tom X, str. 327, wydanie rosyjskie. Cytowano według artykułu Pierowa: Stalin i socjalistyczne planowanie gospodarki narodowej. Płanowoje Chazjajstwo Nr 6/1949.

Operatywna rola planu kredytowego na odcinku przyspieszenia rotacji środków obrotowych, ze względu na znaczenie tego przyspieszenia w zwiększaniu środków pokrycia planu kredytowego, wynika logicznie z samej istoty kredytu socjalistycznego. Kredyt posiada bowiem „cechy mobilizujące przedsiębiorstwo i powinien być przez Bank tak udzielany, aby mobilizacja sił przedsiębiorstwa w celu przyspieszenia obrotowości środków obrotowych zatrudnionych w danym procesie gospodarczym — tak własnych jak i pożyczonych — była maksymalna. Temu celowi służą jego cechy — możliwie krótki termin i oprocentowanie"**).

Prawidłowa organizacja i prawidłowe funkcjonowanie kredytu krótkoterminowego powinny współdziałać nad osiągnięciem maksymalnej szybkości obrotu środków tak w sferze produkcji jak i w sferze obiegu. Tworzenie środków obrotowych częściowo w formie środków własnych, częściowo w formie kredytu bankowego, przyczynia się do przestrzegania planowych terminów szybkości obrotu tak w branżach o sezonowym charakterze obrotów, jak i w przemysłach mających nieprzerwany cykl produkcji i nie potrzebujących sezonowego nagromadzania materiałów, czy sezonowych nakładów. W obu przypadkach zabezpiecza się przedsiębiorstwu tylko wiadome minimum środków obrotowych, a część pozostałą dostarcza mu się czasowo stosownie do terminów obrotu wartości materiałowych. Terminy kredytowania, odpowiadając planowym terminom obrotu wartości materiałowych, pobudzają przedsiębiorstwo do przestrzegania planowanego terminu szybkości obrotu. Tylko bowiem po wykonaniu określonych obrotów wartościami materiałowymi, mają one możność spłacić kredyt. Konieczność systematycznego i terminowego zwrotu środków, otrzymanych dla dokonania określonych obrotów, wymaga od przedsiębiorstwa pełnego i w określonym czasie wykonania planu produkcji i realizacji.

Bilansowanie zbiorczego planu kredytowego wiąże się z podstawowymi funkcjami Banku w naszej gospodarce, a mianowicie: funkcją gromadzenia czasowo wolnych środków pieniężnych, funkcją kredytową, polegającą na oddawaniu tych środków do dyspozycji przedsiębiorstw oraz funkcją emisyjną, związaną z zaopatrywaniem życia gospodarczego w pieniądz w jego formie gotówkowej.

**) W. Trąmpczyński: Funkcje banku socjalistycznego — Wiadomości NBP Nr 1/1950, str. 5.

Wszystkie wymienione wyżej funkcje Banku znajdują swoje odbicie w planie kredytowym, wykazującym w aktywach wysokość i rodzaje planowanych kredytów, zaś w pasywach akumulację czasowo wolnych środków pieniężnych jednostek gospodarczych, władz i urzędów, banków, jednostek budżetu państwa, organizacji politycznych, społecznych, zawodowych, wkładów ludności oraz emisję.

W działalności banku socjalistycznego obie jego podstawowe funkcje, a więc udzielanie kredytów i gromadzenie środków w celu uzyskania możliwości ich pokrycia są jednakowo ważne. „Stąd energia banku w kierunku zbierania do swych kas wszystkich czasowo wolnych środków musi być równie duża, jak wola udzielania kredytów"*).

Na odcinku gromadzenia czasowo wolnych środków pieniężnych występuje pomiędzy planem kredytowym a planem kasowym ścisła współzależność. Współzależność ta ujawnia się we wzroście lub spadku bezgotówkowych pozycji pokrycia planu kredytowego, wynikających z dokonywania wpłat lub wypłat, przewidzianych w przychodowej, względnie rozchodowej części planu kasowego. Zasada jedności kasy i przepisy o obrocie bezgotówkowym prowadzą faktycznie do tego, że wszystkie czasowo wolne gotówkowe środki pieniężne, z wyjątkiem określonych kwot stanowiących pogotowie kasowe, znajdują się na rachunkach w banku. Ścisłe wykonywanie przychodowej strony planu kasowego prowadzi niemal automatycznie do przestrzegania zasady maksymalnej mobilizacji czasowo wolnych gotówkowych środków pieniężnych w banku. Plan kredytowy nie ma bowiem możliwości oddolnego oddziaływania na kształtowanie się wysokości jego pokrycia w części obejmującej gotówkowy obieg pieniężny. Zasadnicza rola w tym względzie przypada planowi kasowemu.

Koncentracja wszystkich obrotów pieniężnych w banku, jako ośrodku rozrachunkowym całego gospodarstwa narodowego, jest urzeczywistnieniem koncepcji **Lenina** wypowiedzianych w pracy „Tezy o polityce bankowej"**), w której Lenin wykazał konieczność „...pełnego ześrodkowania bankowości w rękach państwa i całego obrotu handlowo-pieniężnego w bankach. Uniwersalizacja bankowych rachunków bieżących, stopniowe przejście do obowiązkowego prowadzenia rachunków bieżących w banku, z początku przez większe, później przez wszystkie gospodarstwa kraju. Obowiązkowe trzymanie pieniędzy w banku i przenoszenie pieniędzy tylko za pośrednictwem banków".

Po tej samej linii konsekwentnie idą wypowiedzi Stalina o ważności ześrodkowania całego obrotu pieniężnego i kredytu krótkoterminowego w Banku Państwa, który wskutek tego staje się ogólnopaństwowym aparatem rachunkowości, oraz dystrybucji produktów.*

Bilansowanie aktywnej i pasywnej strony zbiorczego planu kredytowego, sporządzanego w formie planowanego bilansu Banku, jest czynnością o poważnym znaczeniu dla całości gospodarstwa narodowego. Jeżeli bowiem planowany wzrost kredytów nie znajduje odpowiednika w przewidywanych zasobach środków na ich pokrycie, to bank musi:

1) obniżyć kredyty do poziomu posiadanych środków, co jest trudne do zrealizowania, ponieważ kredyty wynikają z zatwierdzonych finansowych planów przedsiębiorstw, lub
2) spowodować przyspieszenie tych procesów gospodarczych, w wyniku których do banku wpłyną potrzebne kwoty, albo
3) uzupełnić środki niezbędne do pełnego wykonania rozchodowej strony planu kredytowego.

Autorzy radzieccy zupełnie słusznie podkreślają znaczenie pracy nad planem kredytowym, pisząc, że odpowiedzialność za prawidłowe zestawienie i kontrolę wykonania planu kredytowego polega na tym, że w praktyce bankowej jest niemożliwe określić, czy przy udzieleniu każdej konkretnej pożyczki zwiększenie masy udzielonych gospodarstwu kredytów będzie połączone z przyrostem środków na rachunkach rozrachunkowych w ban-

*) W. Trampczyński — Funkcje banku socjalistycznego — Wiadomości NBP Nr 1/1950, str. 5.

**) Cytowano według K. N. Płotnikow i N. N. Rowinskij — Sistiema i organizacija finansow i kredita w SSSR, Stenogram wykładu wygłoszonego w Wyższej Szkole Partyjnej przy CK WKP(b) Moskwa, 1948, str. 155.

*) J. Stalin: Zagadnienia leninizmu. Cytowano według „Dienieżnoje obraszczienie i kredit SSSR. Moskwa 1947, str. 63—64.

„Racjonalna organizacja kredytu i prawidłowe manewrowanie rezerwami pieniężnymi posiadają poważne znaczenie dla rozwoju gospodarstwa narodowego. Zarządzenia Partii celem rozstrzygnięcia tego zagadnienia idą w dwóch kierunkach: po linii ześrodkowania całego kredytu krótkoterminowego w Banku Państwa i po linii organizacji rozrachunku bezgotówkowego w sektorze uspołecznionym. Tym samym po pierwsze, Bank Państwa zamienia się w ogólnopaństwowy aparat ewidencji produkcji i rozdziału produktów i po drugie, wyzwala z obiegu wielkie masy pieniądza".

ku, czy też ze wzrostem gotówkowego obiegu pieniężnego.

„Jeżeli plan kredytowy sporządzony został nieprawidłowo, np. przeceniona zostało w nim zdolność narastania środków pieniężnych na rachunkach przedsiębiorstw i organizacji gospodarczych, lub wstawione zostały zbyt wysokie kredyty gospodarcze, to udzielenie tych kredytów może wywołać konieczność emisji, przekraczającej wysokość przewidzianą w planie, co wywoła trudności kasowe w placówkach Banku Państwa.

Z powyższego można zrozumieć podstawy ekonomiczne i charakter zależności planów kredytowego i kasowego. Finansowanie gospodarstwa w danym okresie przy pomocy emisji oznacza, że część rozchodów przedsiębiorstw i organizacji gospodarczych na wytworzenie dóbr materiałowych zostanie dokonana nie ze środków uprzednio zmobilizowanych lub ze środków finansowych, gromadzących się w tym samym okresie na rachunkach w banku, lecz p o w y ż e j (podkreślenie nasze) tych sum, co oznacza przekroczenie wypłat banku ponad wpływy i dodatkowe wypuszczenie pieniądza do obiegu.

W stosunku do obrotów kredytowych Banku Państwa oznacza to konieczność otwarcia gospodarstwu kredytów przewyższających rezerwy pieniężne, znajdujące się w organizacjach i instytucjach finansowych na ich rachunkach w banku"*).

Aktywna rola banku, jako filaru na którym opiera się nasz system finansowy oraz jego prawidłowe funkcjonowanie musi uzewnętrzniać się przede wszystkim na odcinku pokrycia planu kredytowego. Nie będzie więc przesadą twierdzenie, że ostatecznym celem kontroli bankowej jest maksymalne przyspieszenie procesów produkcji i obrotu dla uzyskania możliwie największej ilości środków pieniężnych czasowo zwalniających się w procesach gospodarczych, a potrzebnych w celu pokrycia planu kredytowego.

W tym też sensie zostało ujęte w instrukcji o finansowaniu i kontroli przedsiębiorstw (część C) obowiązującej na r. 1951, zagadnienie pokrycia planu kredytowego, który należy uważać za normę obowiązującą przede wszystkim w zakresie gromadzenia czasowo wolnych środków pieniężnych jednostek gospodarczych.

Wytyczne instrukcji podkreślają bowiem znaczenie przestrzegania przez kontrolowane jednostki obowiązku obrotu bezgotówkowego oraz utrzymywania minimalnego pogotowia kasowego w pieniądzu gotówkowym. Obok tego przepisu, potwierdzającego ważność formalnej strony obiegu pieniężnego, z punktu widzenia pokrycia planu kredytowego, instrukcja podkreśla również znaczenie momentów ekonomicznych, stwierdzając, że im wszechstronniejsza i głębsza będzie kontrola bankowa przedsiębiorstw zarówno korzystających jak i nie korzystających z kredytu, w tym większym stopniu należy oczekiwać przyrostu środków pieniężnych w banku. Czasowo wolne środki pieniężne gromadzone w banku będą — przy określonym wyposażeniu przedsiębiorstw we własne środki obrotowe — tym większe, im krótszy będzie cykl obrotowy, mniejsze zapasy, niższe koszty, a tym samym większa akumulacja.

Tak więc celem naszych dalszych rozważań będzie odpowiedź na pytanie, czym uwarunkowane jest wykonanie planu pokrycia kredytów, z jakimi procesami gospodarczymi związana jest dynamika na pasywnych rachunkach w bilansie banku, innymi słowy — skąd pochodzą i jak powstają środki przeznaczone na pokrycie planu kredytowego.

PRZYCZYNY POWSTAWANIA CZASOWO WOLNYCH PIENIĘŻNYCH ŚRODKÓW PRZEDSIĘBIORSTW

Przez źródła pokrycia krótkoterminowych kredytów obrotowych rozumieć będziemy wszystkie te zasoby pieniężne, które, znajdując się na rachunkach w banku, mogą przez niego być użyte w akcji kredytowej. Dlatego też zagadnienie pokrycia planu kredytowego przedstawimy omawiając podstawowe pozycje pasywów bilansu banku według schematu planu kredytowego, obowiązującego w roku bieżącym.

Jednym z podstawowych źródeł pokrycia planu kredytowego są rachunki operacyjne przedsiębiorstw uspołecznionych. Rachunek operacyjny, na którym gromadzą się czasowo wolne środki pieniężne, stanowi — jak wiadomo — finansowy składnik środków obrotowych przedsiębiorstwa. Jeżeli operować będziemy przyjętym podziałem całości środków obrotowych na dwie podstawowe grupy, stosownie do umiejscowienia ich bądź

*) Kreditnoje i kasowoje planirowanije. Praca zbiorowa pod redakcją Batyriewa, Moskwa 1947, Rozdział VI — Sporządzanie zbiorczych planów Banku Państwa — kredytowego i kasowego (wydanie rosyjskie).

w sferze produkcji, bądź w sferze obiegu*), to rachunek operacyjny stanowić będzie, obok towarów gotowych do realizacji, składnik środków obrotowych należących do sfery obiegu.

Środki pieniężne, znajdujące się na rachunku operacyjnym, stanowią więc wyzwoloną pieniężną formę materiałowych składników środków obrotowych, które, po przejściu w procesie produkcji z fazy surowca poprzez fazę robót w toku, uzyskują formę produktu przeznaczonego do realizacji umożliwiającej stworzenie warunków dla podjęcia nowego cyklu reprodukcji. Środki pieniężne na rachunku operacyjnym w banku wyrażają ostatnią fazę cyklu produkcyjnego, aby następnie poprzez akt zakupu surowców i materiałów pomocniczych przyjąć znowu formę towarowo-materiałową. W ten sposób rachunek operacyjny przedsiębiorstwa pełni w ruchu okrężnym wszystkich elementów środków obrotowych niejako funkcję pomostu wiążącego następujące po sobie cykle produkcyjno-obrotowe. Salda rachunków operacyjnych, będąc czasową i przejściową formą występowania środków obrotowych w procesie ich przechodzenia z formy towarowo-materiałowej w formę pieniężną, dostarczają poważnych kwot, które mogą być użyte w akcji kredytowej banku.

Powstawanie i akumulowanie na rachunkach operacyjnych w banku czasowo wolnych pieniężnych środków przedsiębiorstw spowodowane jest przyczynami, które omówimy poniżej.

Pierwszą przyczyną powstawania i gromadzenia się czasowo wolnych pieniężnych środków przedsiębiorstw na rachunkach operacyjnych jest o b r ó t ś r o d k ó w t r w a ł y c h w procesie reprodukcji. Wartość środków trwałych, stanowiąca składową część kosztu własnego produkcji, przeznaczona stopniowo na wytwarzane przy ich pomocy towary, wraca do przedsiębiorstwa w cenie zbytu. Zużywaniu się środków trwałych w procesie produkcji odpowiada gromadzenie się kwot amortyzacyjnych na rachunkach przedsiębiorstw, do czasu ich efektywnego wydatkowania na rekonstrukcję środków trwałych. W odstępach czasu pomiędzy nagromadzaniem się środków pieniężnych a ich użyciem na cele kapitalnego remontu lub inwestycji, środki te akumulują się na rachunku i będąc czasowo nieczynne stanowią pokrycie planu kredytowego. Okres czasu, w którym środki pieniężne pochodzące z procesu upłynniania się środków trwałych są wyłączone z procesów gospodarczych, zależny jest od terminów w jakich przedsiębiorstwo obowiązane jest dokonywać przelewów z rachunków operacyjnych na rachunki kapitalnych remontów, lub do banków specjalnych na cele inwestycyjne.

Następną przyczyną powstawania czasowo wolnych środków pieniężnych jest o b i e g ś r o d k ó w o b r o t o w y c h. Niezgodność terminów realizacji produkcji z terminami zakupu nowych materiałowych elementów środków obrotowych, prowadzi do akumulowania się środków pieniężnych. Należy więc rozpatrzyć z tego punktu widzenia cechy charakterystyczne obrotu środków obrotowych w ich podstawowych grupach, a mianowicie w części normatywnej, ponadnormatywnej oraz nienormowanej.

Środki normatywne. Chociaż rachunek operacyjny przedsiębiorstwa należy do nienormowanych składników środków obrotowych, tym niemniej jednak pozostaje on w ścisłym związku z obrotem normatywnych środków obrotowych i dlatego też należy zwrócić uwagę na związek salda rachunku operacyjnego z obrotem tych środków.

Przy wyposażeniu przedsiębiorstw w normatywne własne środki obrotowe ogólny remanent materiałowych składników środków obrotowych jest wielkością stale zmieniającą się, chociaż zmiany są nieznaczne i krótkotrwałe, gdyż środki wyłożone powracają do przedsiębiorstwa w formie pieniężnej w mniej więcej równomiernych odstępach czasu. Z tego też powodu ilość czasowo wolnych środków pieniężnych pozostaje w ścisłym związku ze stanem zapasów przedsiębiorstwa. Gdy zapasy te znajdują się poniżej normatywu, pozostała część normatywu znajduje się w formie pieniężnej na rachunku bankowym. Z powyższego wynika, że normowanie materiałowych elementów środków obrotowych nie zabezpiecza od tego, że na operacyjnych rachunkach przedsiębiorstw o prawidłowo obliczonych normatywach nie będą pojawiać się, dość znaczne niekiedy, czasowo wolne środki pieniężne.

Środki ponadnormatywne. Obrót środków obrotowych w ich części ponadnormatywnej powoduje również nagromadzanie się czasowo wolnych środków pieniężnych na operacyjnych rachunkach

*) Gusakow — Podstawy organizacji środków obrotowych przemysłu socjalistycznego — Diengi i Kredit, Nr 4/1949.

Organizacja kreditowanija i raszcziotow — praca zbiorowa pod redakcją M. Usoskina. Moskwa, 1950, str. 12—13.

M. L. Kostowski — Próby definicji środków obrotowych — Wiadomości NBP Nr 7/1950.

przedsiębiorstw, jednak z uwagi na fakt finansowania tych środków z kredytu bankowego, a tym samym konieczność terminowej spłaty tego kredytu, możliwość użycia tych środków w akcji kredytowej jest ograniczona.

Środki nienormowane. Czasowo wolne środki pieniężne powstają również w sferze środków nienormowanych, związanych z przebiegiem i techniką rozliczeń w procesie realizacji. Ich wielkość wyznaczona jest zasadniczo przez dwa elementy, to jest cykl fakturowania oraz cykl wykupu faktur, o ile te nie biegną prawidłowo. Opóźnienia w składaniu faktur na inkaso oraz pięciodniowy termin ich wykupu prowadzą do gromadzenia się środków na rachunkach odbiorców. Czasowo wolne środki pieniężne są więc w tym przypadku odpowiednikiem różnicy pomiędzy zobowiązaniami stałymi a zobowiązaniami okresowymi.

W skład środków pokrycia planu kredytowego wchodzą oprócz operacyjnych rachunków przedsiębiorstw jeszcze inne rachunki, na których gromadzą się czasowo wolne środki pieniężne. Na uwagę zasługują rachunki budżetu państwa, na których koncentrują się wszystkie jego dochody i rozchody.

Powstawanie czasowo wolnych środków na rachunkach budżetu państwa wiąże się z kasowym wykonywaniem budżetu przez bank. Wpływy do budżetu z tytułu podatku obrotowego, wpłaty części zysku przedsiębiorstw i organizacji gospodarczych oraz z innych tytułów, zarachowywane są na odpowiednie rachunki, z których następuje ich rozdział w trybie dotacji na rachunki instytucji dysponujących kredytami budżetowymi, na rachunki banków finansujących inwestycje itp. Konieczność bieżącego finansowania zadań budżetowych wymaga istnienia stałej nadwyżki środków na tych rachunkach, zabezpieczających pokrycie wydatków.

Następna, ważniejsza pozycja pasywów planu kredytowego, występująca pod nazwą „operacje zagraniczne“ wiąże się, jak sama nazwa wskazuje, z planem finansowania obrotów płatniczych z zagranicą. Ponieważ finansowanie obrotów zagranicznych stanowi zagadnienie specjalne, ograniczymy się do omówienia tej pozycji tylko w tym zakresie, jaki niezbędny jest dla zrozumienia jej, jako elementu pokrycia planu kredytowego.

Plan finansowy obrotów płatniczych z zagranicą posiada dwa aspekty — walutowy i złotowy. Nas oczywiście interesować będzie, z punktu widzenia pokrycia planu kredytowego, tylko złotowa strona rozrachunków z tytułu operacji zagranicznych, tj. te „złotówki“, jakie plan uzyska od importerów i jakie będzie musiał wypłacić eksporterom z tytułu dokonywanych obrotów w zakresie importu i eksportu towarów, usług i różnych operacji oraz zagranicznych operacji kredytowych (kredyty otrzymane i udzielone). Saldo tych wszystkich operacji występuje w planie kredytowym zasadniczo po stronie pasywnej, oznaczając istnienie czasowo wolnych środków pieniężnych. Akumulacja tych środków następuje wówczas, jeśli plan importu i plan eksportu zostaną zrealizowane w ilościach i terminach zaplanowanych, a ogólna kwota wpłat importerów przewyższa wypłaty na rzecz eksporterów.

Po stronie pasywnej planu kredytowego występują także nadwyżki banków specjalnych, jakie pozostają po pokryciu ich własnej akcji kredytowej.

Jako ostatnie wreszcie pozycje pokrycia planu kredytowego należy wymienić fundusze własne Narodowego Banku Polskiego oraz emisję gotówkowych znaków pieniężnych.

ZNACZENIE FORMALNEJ STRONY OBIEGU PIENIĘŻNEGO W BILANSOWANIU ZBIORCZEGO PLANU KREDYTOWEGO

Pomimo tego, że zagadnienia związane z obiegiem pieniężnym i jego formami były już niejednokrotnie analizowane na łamach Wiadomości Narodowego Banku Polskiego, przypominamy pokrótce zasady funkcjonowania mechanizmu cyrkulacji pieniądza w warunkach socjalistycznej organizacji bankowości. Artykuły*) dotyczące tych zagadnień publikowane były w tym okresie, kiedy nasz Bank nie wykonywał jeszcze wszystkich funkcji banku socjalistycznego, a w szczególności nie sporządzał planu kasowego i nie miał powierzonego sobie kasowego wykonania budżetu państwa. Podobnie plan kredytowy nie odznaczał się jeszcze tymi cechami operatywnymi w zakresie dyscypliny finansowej i limitów, jakie obowiązują obecnie.

Ponieważ formalna strona obiegu pieniężnego posiada dla zagadnienia pokrycia planu kredyto-

*) M. Kucharski: Struktura obiegu pieniężnego i jej znaczenie, Wiadomości NBP Nr 10 i 11/1949.

M. Kucharski: Plan kredytowy, Wiadomości NBP Nr 7 i 8/1947.

A. Cegielski: Istota pieniądza żyrowego i bankowego oraz znaczenie obrotu bezgotówkowego w polityce pieniężnej. Wiadomości NBP Nr 8/1946.

A. Cegielski: Zagadnienie emisji w planowaniu finansowym. Wiadomości NBP Nr 10/1948.

wego poważne znaczenie, poświęcimy temu tematowi parę uwag.

Cyrkulację środków pieniężnych jaka ewidencjonowana jest w aktywach i pasywach planu kredytowego można przedstawić w sposób następujący. Przy założeniu niezmiennej kwoty wykorzystanych kredytów środki bezgotówkowe na rachunkach w banku mogą być gromadzone w sposób dwojaki: klient wpłaca do banku gotówkę, bank zapisuje tę sumę na dobro klienta na jego rachunku operacyjnym i w tym przypadku środki bezgotówkowe powstają w rezultacie wycofania z obiegu pewnej ilości pieniądza gotówkowego, co oznacza swojego rodzaju przekształcenie gotówkowych środków pieniężnych w bezgotówkowe. W drugim przypadku środki te powstają w rezultacie udzielania kredytu przez bank. Bank zapisuje kwotę wykorzystanego kredytu na dobro rachunku operacyjnego kredytobiorcy, obciążając jednocześnie rachunek odnośnego kredytu. O ile w pierwszym przypadku bierne operacje banku odbywają się jedynie w pasywach planu kredytowego to operacje kredytowe odbywają się jednocześnie w aktywach i pasywach, a więc tak na rachunkach pożyczkowych, ewidencjonujących stan wykorzystania kredytów bankowych, jak i na rachunkach operacyjnych, obejmujących ruch pieniężnych środków przedsiębiorstw.

Wycofanie bezgotówkowych środków pieniężnych z obrotu gospodarczego następuje w dwóch przypadkach stanowiących odwrotność wyżej wymienionych. Tak więc wycofanie środków bezgotówkowych z obrotu następuje wówczas, gdy środki pieniężne znajdujące się na operacyjnych rachunkach przedsiębiorstw klient przelewa na spłatę zadłużenia wobec banku. Drugim sposobem wycofania środków bezgotówkowych z obrotu jest podjęcie przez klienta z banku gotówki. W tym przypadku ma miejsce zjawisko przekształcania się środków bezgotówkowych w gotówkowe. W systemie rozwiniętego obrotu bezgotówkowego, proces kredytowania gospodarki nie jest bezpośrednio związany z emisją. Kredyty udzielane przez bank przedsiębiorstwom przelewane są z rachunku pożyczkowego na rachunek operacyjny, skąd są następnie w formie bezgotówkowej dysponowane. Jedynie w niektórych przypadkach wykorzystanie kredytów wiąże się z koniecznością wypłaty w gotówce, co wpływa bezpośrednio na wzrost emisji (kredyty związane z zakupem płodów rolnych, kontraktacją itd.).

Przechodzenie kwot pieniężnych z dziedziny obrotu bezgotówkowego do dziedziny obiegu gotówkowego może być w pełni skompensowane przez powrót pieniędzy z obiegu gotówkowego do obrotu bezgotówkowego. Ma to miejsce w tym przypadku, gdy wypłaty gotówkowe dokonywane przez wszystkie oddziały Banku równoważą się z wpłatami, co oznacza, że zasoby bezgotówkowe Banku nie ulegają zmniejszeniu oraz że emisja tj. masa pieniężna w obiegu utrzymuje się na poziomie niezmienionym.

Zwiększanie się ilości pieniądza gotówkowego w obiegu następuje wtedy, gdy kwota wypłat gotówkowych jest większa od kwoty wpłat. Czasowo wolne środki pieniężne akumulowane na rachunkach spadają odpowiednio o te kwoty, o jakie zwiększa się ilość pieniędzy w obiegu gotówkowym. Proces ten może odbywać się bez jakiejkolwiek zmiany w stanie wykorzystanych kredytów bankowych. Następuje tutaj tylko przemiana formy pieniądza, jako środka zapłaty. Całkowita natomiast ilość pieniądza funkcjonująca tak w obiegu bezgotówkowym jak i gotówkowym pozostaje bez zmiany. Możliwy jest również proces odwrotny, polegający na nadwyżce wpłat gotówkowych nad wypłatami, co powoduje zmniejszanie się emisji połączone z równoczesnym wzrostem zasobów pieniężnych Banku.

Tak więc autorzy radzieccy wyraźnie stwierdzają, że „w przypadku niezmiennej kwoty kredytów bankowych, przewidziane planem kredytowym zwiększenie środków obcych Banku Państwa połączone jest z równoczesnym zmniejszeniem emisji. To oznacza, że rezerwy pieniężne gospodarki uspołecznionej wzrastają odpowiednio do zmniejszania się pozostałości gotówki w rękach ludności i odwrotnie, zmniejszanie się zasobów środków obcych związane jest przy wyżej przyjętych założeniach ze wzrostem emisji i oznacza zmniejszenie się rezerw gospodarki i budżetu przy wzroście rezerw pieniężnych ludności"*).

UZUPEŁNIANIE NIEDOBORU ŚRODKÓW PIENIĘŻNYCH W PLANIE KREDYTOWYM

W ustępie poprzednim omówiliśmy zależności z jakimi mamy do czynienia na odcinku pokrycia planu kredytowego, wynikające z konieczności dokonania pewnej kwoty wypłat udzielonych kredytów w formie gotówkowej. Rozumowanie nasze obowiązywało jednak tylko przy założeniu nie-

*) W szczególności chodzi tu o Batyriewa, autora rozdziału „Plan kredytowy Banku Państwa i jego wykonanie" w pracy zbiorowej pod redakcją Atłasa i Bregiela „Dienieżnoje obraszczenije i kredit SSSR Moskwa, 1947, str. 359.

zmiennej kwoty wykorzystywanych kredytów bankowych w następujących po sobie dekadach. W niektórych oddziałach Banku, finansujących różnorodne przedsiębiorstwa czy branże, można mieć do czynienia ze zjawiskiem zmniejszania się kredytów, sald rachunków operacyjnych czy kwoty emisji, w innych natomiast może nastąpić wykorzystanie kredytów ponad kwoty kredytów spłacanych, wzrost rachunków czy też wzrost emisji. Wyniki wszystkich obrotów Banku, związanych z operacjami kredytowymi, rozrachunkowymi i emisyjnymi ujawniają się dopiero w bilansie Banku sporządzanym centralnie. Dopiero na tym szczeblu ujawniają się współzależności występujące pomiędzy funkcją kredytowania, rozrachunku oraz funkcją emisyjną, dając jednocześnie możliwość ich analizy. Odpływ gotówki z Banku powoduje — jak stwierdziliśmy — kurczenie się bezgotówkowych zasobów, na których oparta jest akcja kredytowa Banku, przy jednoczesnym wzroście emisji. Bank nie może jednak w tym przypadku wstrzymać procesu kredytowania gospodarki, jeżeli prawidłowy i planowy przebieg procesów gospodarczych będzie wymagał tego i przystąpi do uruchomienia dodatkowych kredytów niezależnie od posiadanych przez siebie zasobów. „W przypadku gospodarczo koniecznej emisji pieniędzy nastąpi przeto przyrost zasobów gospodarki uspołecznionej, kosztem dostarczenia przez Bank kredytów powyżej rozmiarów przyrostu jego środków obcych w granicach ustalonych przez plan“*). Nie można oczywiście przeoczyć faktu, że emisja nie może dodatkowo i bez ograniczeń uzupełniać luk powstałych w pokryciu planu kredytowego i że jej rozmiary są zakreślone przez cały szereg okoliczności jakie występują w procesach gospodarczych.

Uzupełnianie niedoboru środków pieniężnych, jakie występuje w planie kredytowym, po podsumowaniu ogółu potrzeb gospodarstwa w zakresie kredytu krótkoterminowego z wielkością posiadanych środków odbywa się w trybie obowiązującej bilansowej metody planowania, przez porównanie ogólnej kwoty kredytów z czasowo wolnymi środkami pieniężnymi, pochodzącymi ze źródeł, które omówiliśmy powyżej oraz z kwotą emisji. Te trzy wymienione wielkości odgrywają tu podstawową rolę.

Pomiędzy wielkością udzielanych kredytów a czasowo wolnymi środkami pieniężnymi oraz emisją istnieje ścisła wzajemna zależność. Jeżeli zwiększenie kredytów w planie kredytowym może być całkowicie pokryte przez zwiększenie się czasowo wolnych środków pieniężnych, Bank nie będzie korzystał z emisji, jako źródła pokrycia planu kredytowego. Należy zaznaczyć, że bilansowanie planu kredytowego środkami pochodzącymi z emisji nie dokonuje się w sposób automatyczny. Kwota emisji pieniądza gotówkowego, stanowiąca saldo planu kasowego, stanowi wprawdzie składową część pokrycia planu kredytowego, jednak niedobór kwalifikujący się do pokrycia emisją musi być uzgodniony z tą kwotą, wynika z porównania przychodowej i rozchodowej części planu kasowego, związanego bezpośrednio z emisją. Przewidywane w projekcie planu kredytowego zwiększenie kwoty kredytów oznacza, że gospodarstwu zostaną dostarczone dodatkowe środki pieniężne, które w tych czy innych proporcjach zostaną rozdzielone pomiędzy sferę obrotu bezgotówkowego i gotówkowego. W jakich rozmiarach zwiększone kredyty zasilą obrót bezgotówkowy a w jakich wejdą w sferę obrotu gotówkowego będzie zależeć od wielu okoliczności. Tak np. istotne znaczenie posiada tu m. in. okoliczność, na jaki rodzaj produkcji udzielane są kredyty. Jeżeli kredyt udzielany jest np. na produkcję środków spożycia o krótkim cyklu produkcyjnym, to jej realizacja spowoduje przypływ gotówki do Banku. Decydujące znaczenie posiada tu nie tylko wielkość kredytów lecz przede wszystkim sposób ich wykorzystywania.

Rozpatrując zagadnienie uzupełniania niedoboru środków pieniężnych w planie kredytowym należy zaznaczyć, że nie każdy wzrost kredytów wiąże się z koniecznością emisji oraz z przesuwaniem się punktu ciężkości pokrycia planu ze środków akumulowanych na środki emitowane. Wzrost aktywów planu może być bowiem pokryty z kwot zwalnianych w procesie przyspieszenia obiegu środków obrotowych, umożliwiających bankowi udzielenie większej kwoty kredytów jak te, które są w danym okresie spłacane. Wzrost kredytów nastąpi w tym przypadku bez wzrostu emisji. Będzie to ekonomicznie najlepszy i najbardziej prawidłowy sposób finansowania gospodarki narodowej.

Jedną z głównych przyczyn powodujących konieczność zwiększania pokrycia planu kredytowego powyżej przyrostu czasowo wolnych środków pieniężnych jest tu okoliczność, że część dochodów pieniężnych ludności nie będąc wykorzystana na zakup towarów nie wraca do Banku i odpada jako pokrycie planu kredytowego. Ozna-

---

*) Batyriew W. Rola kredytu w regulowaniu obiegu pieniężnego „Diengi i Kredit“ Nr 10/1949.

cza to, że ludność otrzymawszy zapłatę za dostarczoną pracę nie wykorzystała przysługującego jej prawa do odpowiedniej, pod względem wartości środków, konsumpcji. Udzielanie dodatkowych kredytów powyżej sumy czasowo wolnych środków pieniężnych posiada w tym przypadku pełne uzasadnienie gospodarcze i umożliwia pokrycie finansowe procesu socjalistycznej reprodukcji rozszerzonej. Plan kredytowy jest bowiem bilansem obejmującym wyniki wszystkich wypłat Banku, dokonanych środkami bezgotówkowymi oraz ściśle z nimi połączonymi kredytami oraz środkami gotówkowymi. Uzupełnianie brakujących środków pieniężnych poprzez emisję stanowi rodzaj wentylu bezpieczeństwa, umożliwiającego i zabezpieczającego zachowanie ciągłości procesów płatniczo-rozrachunkowych, towarzyszących przebiegowi produkcji i obiegu towarów.

ADAM CEGIELSKI

ROZWÓJ METODY I ORGANIZACJI PLANOWANIA KASOWEGO

I.

Analizując rozwój metody i organizacji planowania kasowego niezbędne jest poświęcenie chwili uwagi problematyce planu kasowego oraz z kolei technice planu.

Nie ulega kwestii, że problematyka planu kasowego nie jest ani skomplikowana ani trudna. Plan kasowy spełnia następujące zasadnicze zadania:

1) reguluje obieg pieniężny zgodnie z założeniami planów gospodarczych,
2) oddziałuje mobilizująco na wykonywanie procesów gospodarczych, wyrazem których jest obrót gotówkowy,
3) sygnalizuje automatycznie, gdy w poszczególnych ogniwach systemu planu źle jest wykonywany plan emisji. Ażeby spełnić

pierwsze zadanie plan kasowy ustala centralnie i w przekroju regionalnym, odpowiednio do organizacji aparatu bankowego i zgodnie z założeniami centralnych planów gospodarczych, tytuły i wielkość wypłat gotówkowych dokonywanych przez kasy jednostek gospodarczych, administracyjnych i społecznych, w głównej mierze na rzecz ludności oraz tytuły i wielkość wpływów gotówkowych uzyskiwanych przez kasy tych samych jednostek od ludności i w pewnym nieznacznym stopniu od organizacji, a następnie po zatwierdzeniu przez centralne władze gospodarcze ustalonego w ten sposób planu emisji, czuwa nad jego wykonywaniem.

Warunkiem spełnienia drugiego i trzeciego zadania jest odpowiednia organizacja tak planowania jak i kontroli wykonania planu we wszystkich ogniwach wiążących system planu kasowego. Z organizacji tej powinny wynikać rygory na odcinku emisji, w przypadku niewykonywania planu, które by siłą rzeczy oddziaływały mobilizująco na uczestników planu kasowego z aparatem bankowym łącznie. Rygory te, przekształcając tryb postępowania aparatu bankowego przy zmianach emisji, ze zwykłych zapisów księgowych na mechanizm reagujący ostro na wszystkie nieprawidłowości przy realizacji planów gospodarczych, muszą również oddziaływać mobilizująco i na czynniki planujące centralnie, ażeby procesy, jakie są kontrolowane przez plan kasowy i w wyniku których zostaje ustalona i zatwierdzona emisja, były planowane jak najdokładniej i jak najrealniej.

O ile problematyka planu kasowego przedstawia się w sposób zupełnie prosty, o tyle technika jest wyjątkowo trudna i wymaga dużego wysiłku organizacyjnego.

Zasadnicza cecha planu kasowego „operatywność" wymaga podziału planu na tyle odcinkowych planów, ile jest oddziałów banków. Plany te są z kolei wiązane w plany okręgowe, obejmujące zasięg działalności oddziału NBP, w plany wojewódzkie i wreszcie w plan ogólnokrajowy.

Ponadto z uwagi na operatywność, plan kasowy interesuje się i planuje obroty gotówkowe nie tylko od strony ich merytorycznego znaczenia, ale również i sam przepływ gotówki. To znaczy, że ważny jest dla planu kasowego nie tylko fakt i przyczyna wypłaty, lub wpłaty, ale również miejsce, gdzie gotówka zostanie wpłacona, i miejsce skąd na podstwie dyspozycji gotówka zostanie wypłacona.

Ujęcie tych rzeczy nie jest proste. Istnieje duża różnorodność sposobów dokonywania zapłat i istnieje duża różnorodność sposobów odprowadzania gotówki na rachunek w banku. Przy dokonywaniu zapłaty gotówka może być wpłacona bespośrednio do kasy uczestnika planowania kasowego lub do banku na rachunek uczestnika planowania kasowego, gotówka może być wpłacona na pocztę do zapisania na konto uczestnika planowania kasowego w banku, lub może być wpłacona na pocztę w celu bezpośredniego doręczenia uczestnikowi planowania kasowego. Następnie sam uczestnik planowania kasowego może odprowadzić z kasy własnej gotówkę do banku właściwego, do banku zamiejscowego (innego) w przypadku, gdy posiada filie, i również może wpłacić na pocztę do zapisania w PKO na konto pomocnicze. Również istnieje różnorodność sposobów dokonywania zapłat przez uczestników planowania kasowego w odróżnieniu od różnorodności sposobów dokonywania zapłat przez ludność, o czym mówiliśmy wyżej. Uczestnik planowania kasowego może dokonać zapłaty z kasy własnej, może dać dyspozycję na bank właściwy lub zamiejscowy (inny) i również może dać dyspozycję taką bankowi (PKO) w wyniku której gotówka wypłynie nie z kasy banku lecz z kasy poczty (np. wypłata emerytur).

Wszystkie te fakty są ważne zarówno dla dobrego zaplanowania ruchu emisji w przekroju regionalnym, jak i dla kontroli wykonania planu. Wszak kontrola ta opiera się głównie na notowaniach aparatu bankowego, wobec czego gotówka, która przepływa poza aparatem bankowym a tym samym i operacje w sensie merytorycznym, muszą być przez aparat bankowy dodatkowo ujmowane.

Poza trudnościami w technice planowania kasowego i kontroli, wynikającymi z różnorodności dróg jakimi przepływa pieniądz, istnieją i inne poważne trudności powodowane częściowo strukturą naszego aparatu bankowego, a częściowo faktem nieprzestrzegania przez pewne organizacje zasady „jedności kasy".

Odnośnie struktury aparatu bankowego, to działalność i organizacja gminnych spółdzielni kredytowych stwarza w systemie planu kasowego najpoważniejsze trudności. Spółdzielnie te, poza stosunkowo niedużą działalnością na odcinku indywidualnych oszczędności, zajmują się normalną działalnością bankową. Ujęcie zatem w planie kasowym operacji spółdzielni kredytowych w formie obrotów gotówkowych z Bankiem Rolnym (co byłoby nieskomplikowane) spowodowałoby poważne luki w tytułach merytorycznych zbiorczych planów kasowych i uniemożliwiłoby porównywalność, a zatem i kontrolę tych planów na podstawie centralnych planów gospodarczych, a ponadto przekreśliłoby całkowicie możliwość kontroli planu kasowego nad działalnością stosunkowo najsłabiej zdyscyplinowanego aparatu bankowego. Z drugiej strony ujęcie pełne działalności spółdzielni kredytowych według zasad planu jest niewykonalne i z uwagi na bardzo słabą obsadę personalną dużej ilości spółdzielni i z uwagi na terminy, które muszą być stosowane w planowaniu i sprawozdawczości kasowej. Pośrednie ogniwa wiążące odcinkowe plany i sprawozdania wydłużyłyby się do tego stopnia, że główna cecha planu — operatywność — nie mogłaby mieć zastosowania.

Jeżeli chodzi o trudności w technice planowania i kontroli kasowej na skutek nie przestrzegania zasady „jedności kasy", polegającej na tym, iż kasą jednostek jest kasa banku, to trudności te występują głównie na odcinku jednostek gospodarczych pracujących na wsi. Przyczyny tego są dwojakiego rodzaju. Po pierwsze odległość i trudności komunikacyjne między jednostką gospodarczą a bankiem, a po drugie różnorodność czynności tych jednostek. Fakt, iż jedna i ta sama jednostka organizacyjna zajmuje się sprzedażą, zakupem w ramach własnych, skupem zleconym i wreszcie produkcją, jest bardzo częsty. Stąd też wpływy gotówkowe w wielu przypadkach są bezpośrednio wydatkowane i nie przechodzą przez notowania aparatu bankowego, utrudniając zarówno kontrolę bankową jak i porównywalność poszczególnych tytułów planu ze sprawozdaniem z wykonania sporządzonym przez bank.

II.

Z uwagi na skomplikowaną technikę planowania kasowego i omówione wyżej trudności nie można było wprowadzić od razu właściwej organizacji planowania i kontroli, takiej jaka pozwoliłaby na pełną realizację zadań stawianych przed planem kasowym.

Organizację planowania kasowego trzeba było podzielić na kilka etapów.

W pierwszym etapie, który trwał jeden kwartał, a ściśle drugi kwartał 1950 r., wprowadzona została statystyka obrotów gotówkowych według klasyfikacji rodzajowej przyjętej w planowaniu kasowym oraz sprawozdawczość z notowanych w ten sposób i dokonanych obrotów. Miało to na

celu, po pierwsze, zapoznanie wszystkich uczestników planowania kasowego z wielkością i rodzajami dokonywanych przez nich obrotów gotówkowych, dane powyższe mogły już służyć jako materiał analityczny przy sporządzaniu wniosku kasowego na kwartał następny, a po drugie, skoordynowanie czynności technicznych we wszystkich ogniwach planu kasowego.

W drugim etapie, który trwał jeden rok a mianowicie drugie półrocze 1950 r. i pierwsze półrocze 1951 r. wprowadzono planowanie oraz sprawozdawczość z wykonania planu. Okres ten był traktowany w pewnym stopniu jako okres próbny i szkoleniowy. Nabieraliśmy doświadczenia z praktycznego stosowania zasad ujętych w pierwszej instrukcji o planowaniu kasowym. Notowaliśmy wszystkie słabe strony stosowanej metody oraz organizacji. Dla aparatu terenowego okres ten służył ponadto do przeszkolenia pracowników i stworzenia komórki planu kasowego na właściwym poziomie. W tym etapie została przeprowadzona również decentralizacja działalności. Część kompetencji wydziału centrali została oddana oddziałom wojewódzkim i zostało zorganizowanych w ten sposób siedemnaście okręgów pokrywających się z podziałem administracyjnym kraju, wyposażonych w dyspozycje z zakresu planowania kasowego.

Nie ulega kwestii, że organizacja planowania kasowego w tym okresie nie mogła być wyposażona w rygory.

Jakość planów oddziałowych a później wojewódzkich, wykonywanie tych planów, a przede wszystkim czynnik mobilizującego oddziaływania na przebieg procesów gospodarczych, były uzależnione wyłącznie od zrozumienia sprawy, energii i inicjatywy poszczególnych jednostek mających wpływ na bieg spraw w oddziałach.

Obecnie przystępujemy do trzeciego etapu organizacji metody i techniki planowania kasowego. W okresie tym zakończymy podstawowe prace organizacyjne, wykorzystując jednocześnie doświadczenie z okresu poprzedniego. Sprawą otwartą pozostanie nadal właściwe planowanie obrotów gotówkowych ludności dokonywanych przy pomocy poczty oraz właściwa klasyfikacja i sprawozdawczość wszystkich obrotów poczty dokonywanych nie tylko z ludnością ale i z uczestnikami planowania kasowego. Sprawa ta nie została rozwiązana dotychczas ponieważ uregulowanie jej wymagałoby reorganizacji całej rachunkowości poczty. Braki jakie powstają w organizacji planowania kasowego na skutek niepełnego uczestniczenia poczty, są wyrównywane przy pomocy analizy obrotów poczty, dokonywanej przez Wydział Planowania Kasowego.

III.

Przy ustalaniu zasad planowania kasowego w nowej instrukcji o planowaniu kasowym zatwierdzonej przez przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego i ministra finansów, obowiązującej od 1 lipca b. r., kierowaliśmy się następującymi przesłankami:

1) Układ planu sporządzanego metodą oddolną powinien realizować jednocześnie dwa postulaty, a mianowicie:

a) pełną porównywalność poszczególnych tytułów planu z odpowiednimi centralnymi planami gospodarczymi, w celu korygowania zaplanowanych kwot i przekazania tą drogą terenowi właściwych danych do wykonania.

b) pełną porównywalność liczb planu ze sprawozdawczością bankową, w celu pogłębienia kontroli i operatywności.

2) Układ merytoryczny pozycji planu powinien w pełni odpowiadać odpowiednim procesom ujmowanym w gospodarczych planach, a układ techniczny pozycji planu powinien obejmować obrót gotówkowy nie mający wpływu na kształtowanie się pozycji merytorycznych, to znaczy nie mający wyrazu w procesach gospodarczych.

3) Usprawnienie planowania obrotów dokonywanych przez uczestników planowania kasowego z bankiem zamiejscowym w instrukcji zwanym „bankiem innym" oraz usprawnienie planowania obrotów dokonywanych przez uczestników planowania kasowego przy pomocy usług poczty.

4) Dostosowanie arkuszy kontrolnych poszczególnych uczestników planowania kasowego do układu raportów kasowych.

5) Zmniejszenie czynności manipulacyjnych.

6) Ustalenie organizacji w taki sposób, ażeby plan kasowy mógł spełniać funkcje instrumentu mobilizującego do codziennej walki o wykonanie planu oraz instrumentu sygnalizującego w sposób mechaniczny zakłócenia na odcinku wykonywania planu emisji.

ad 1. Wnioski kasowe sporządzane przez uczestników planowania kasowego według zasad pierwszej instrukcji o planowaniu kasowym obowiązującej do dnia 1 lipca br., obejmowały pełne obroty kasy uczestnika podzielone na poszczególne tytuły planu. Wniosek zamykał się saldem obrotów z bankiem właściwym. Aby wyjść na powyższe saldo trzeba było wprowadzić pewne dodatkowe techniczne pozycje, komplikujące przejrzystość wniosku, a szczególnie gdy uczestnik do-

konywał wypłat lub inkasował gotówkę przy pomocy banku zamiejscowego (innego). Układ taki opierający się na pełnych obrotach kas uczestników miał tę dobrą stronę że stosunkowo łatwo było uzyskać porównywalność poszczególnych tytułów zbiorczego wniosku kasowego (wojewódzkiego lub ogólnokrajowego) z odpowiednimi planami gospodarczymi, jak plan funduszu płac, plan sprzedaży detalicznej, plan skupu, plan emerytur, rent i zasiłków itp.

Aby uzyskać powyższą porównywalność trzeba było zanalizować obroty poczty, wyeliminować z nich obroty ludności z uczestnikami planowania kasowego, co można było zrobić z dużą ścisłością, podzielić te obroty według ustalonego klucza opracowanego na podstawie badań obrotów poczty, na odpowiednie kwoty i dodać je do właściwych tytułów planu kasowego. Należy pamiętać przy tym, że obroty poczty z poszczególnymi uczestnikami planowania kasowego jak odprowadzanie gotówki przy pomocy usług poczty, są już znane, gdyż są zaplanowane we wniosku uczestnika. Niewiadomą w danym przypadku jest wyłącznie obrót poczty z ludnością, a mianowicie wszelkie wpłaty za świadczone usługi przez organizacje uspołecznione (radio ,gaz, elektryczność, woda itp.) wszelkie wpłaty z tytułu świadczeń przymusowych oraz zlecane przez organizacje wypłaty poczty dla ludności, jak wypłaty emerytur, rent, stypendiów itp.

Słabą stroną powyższego układu wniosku było to, że obroty z bankiem były ujmowane w formie salda. Praktyka wykazała ile z tego powodu było różnych trudności. Przede wszystkim utrudniona była kontrola wykonywania planu w oparciu o sprawozdawczość bankową, bowiem notowania aparatu bankowego nie obejmowały pełnych obrotów kas uczestników. Nie było zatem pełnej porównywalności sprawozdawczości bankowej z planami. Różnicę stanowiły obroty dokonywane poza kasami bankowymi, to znaczy wydatki finansowane z bieżących wpływów. Dyscyplina finansowa nie pozwala na poważniejsze tego rodzaju obroty, umożliwiając uzupełnianie z bieżących wpływów jedynie pogotowia kasowego, jednak nie wszystkie organizacje stosują się do tych przepisów, i brak „jedności kasy" daje się poważnie odczuć w planowaniu kasowym.

Praktyka wykazała ponadto, że dla celów operatywności niezbędny jest plan kasowy w układzie obrotów aparatu bankowego. Warunkiem organizacji kas obrotowych i organizacji limitów jest właśnie taki układ planu.

W nowej instrukcji należało zatem sprawę rozstrzygnąć w sposób taki, ażeby utrzymać nadal porównywalność tytułów planu kasowego z gospodarczymi planami centralnymi i jednocześnie stworzyć pełne podstawy dla głównej cechy planu kasowego tj. operatywności.

Trudne to zadanie zostało rozwiązane w nowej instrukcji następująco:

W n i o s e k k a s o w y z o s t a ł p o d z i e l o n y n a d w i e c z ę ś c i A i B.

Część A — obejmuje planowane obroty z bankiem właściwym.

Część B — obejmuje rozliczenie kasy uczestnika na planowane obroty 1) z bankiem właściwym (jak wyżej), 2) z bankiem zamiejscowym (innym), 3) z pocztą i 4) ewentualne uzupełnienia pogotowia kasowego z bieżących wpływów, z pominięciem kasy banku.

Część pierwsza wniosku daje materiał do budowy właściwego planu kasowego tj. planu aparatu bankowego. Część druga daje obraz pełnych obrotów kasy uczestnika, a tym samym porównywalność z planami centralnymi, a jednocześnie służy do analizy obrotów z pocztą i do analizy i kontroli obrotów pozabankowych. Wpływy wydatkowane bezpośrednio z kasy uczestnika, będą musiały być uwidocznione we wniosku kasowym, a arkusz kontrolny i uproszczone sprawozdanie miesięczne składane przez uczestnika planowania kasowego pozwolą na sprawdzenie czy nie ma odchyleń w wykonaniu obrotów poza bankiem.

Część pierwsza — A obejmuje pełną klasyfikację obrotów. Część druga — B, konsekwentnie z założeniami tylko te tytuły planu które mają swój wyraz w gospodarczych planach centralnych.

ad 2. Tytuły planu kasowego dzielą się na dwa działy: tytuły obowiązujące uczestnika planowania kasowego przy klasyfikowaniu obrotów gotówkowych i tytuły obowiązujące aparat bankowy odnośnie obrotów dokonywanych z jednostkami zwolnionymi z obowiązku bezpośredniego uczestniczenia w planowaniu, lub z jednostkami które z zasady nie są objęte planowaniem.

Każdy z tych działów można z kolei podzielić na dwie części: na część obejmującą tytuły o znaczeniu merytorycznym, kształtujące zmiany w emisji i na część obejmującą tytuły o charakterze technicznym, które mogą kształtować zmiany emisji ale jedynie w przekroju regionalnym i nie mające żadnego wpływu na ogólny stan emisji.

Nowa instrukcja o planowaniu kasowym wprowadza następujące zmiany w treści poszczególnych tytułów.

Dział pierwszy. Poza zmianami w terminologii wprowadzono następujące zmiany mające znaczenie istotne. Wyeliminowano z pozycji „delegacje służbowe i reprezentacja" wydatki gotówkowe na koszty reprezentacji i wydatki te wprowadzono zależnie od rodzaju albo do pozycji „zakup towarów i materiałów" albo do pozycji „zapłata za usługi".

Treść dwóch pozycji „zakup artykułów rolnych i żywnościowych" oraz „zakup artykułów przemysłowych" ujęto w pozycjach o następującym brzmieniu: „skup artykułów rolnych i innych" oraz „zakup towarów i materiałów". Pierwsza pozycja „skup artykułów rolnych i innych" ujmuje wyłącznie skup dokonywany, przez organizacje handlowe bezpośrednio u producenta. Nie ma zatem tutaj zakupów dokonywanych przez różne organizacje w ramach własnego zaopatrzenia (hotele, szpitale, domy wypoczynkowe), chociażby zakupy te były dokonywane bezpośrednio od producenta. Pozycja ta w obecnym ujęciu daje nam porównywalność z centralnymi planami skupów. Druga pozycja „zakup towarów i materiałów" ujmuje wszelkie zakupy dokonywane przez różne organizacje w ramach własnego zaopatrzenia, zarówno bezpośrednio od producenta, jak i w sieci handlu uspołecznionego. Pozycja ta daje nam możliwości ustalenia, w jakim stopniu partycypują organizacje w podaży towarów. Treść tej pozycji ma bardzo poważne znaczenie przy sporządzaniu bilansu dochodów i wydatków ludności w przekroju regionalnym.

Jeżeli chodzi o tytuły planu o znaczeniu technicznym, to wprowadzono w dziale pierwszym nową pozycję „niepodjęte płace" zarówno po stronie przychodów, jak i rozchodów. Pozycja ta ma duże znaczenie, gdyż ułatwia operowanie podjętą gotówką na płace i niewypłaconą w terminie określonym przepisami.

Dział drugi. Wprowadzono następujące nowe pozycje: „wpłaty na rachunki instytucji społecznych" oraz „wypłaty z rachunków instytucji społecznych". Pozycja ta została wprowadzona z uwagi na zwolnienie z bezpośredniego uczestniczenia w planowaniu kasowym wszystkich instytucji społecznych. Następnie wprowadzono pozycję „wpłaty na rachunki jednostek zwolnionych z planowania kasowego" oraz wypłaty z rachunków jednostek zwolnionych z planowania kasowego". Pozycja ta dotyczy jednostek gospodarczych, które na podstawie indywidualnych zwolnień udzielanych przez NBP na mocy upoważnienia danego przez ministra finansów i przewodniczącego PKPG, zostaną zwolnione z obowiązku bezpośredniego uczestniczenia w planowaniu kasowym. Obie podane pozycje dotyczą obrotów jednostek zwolnionych z obowiązku uczestniczenia w planowaniu kasowym jednak ze względu na konieczność przeprowadzania analizy obrotów ujętych w tych pozycjach, nie zostały one połączone.

Ostatnią pozycją wprowadzoną w drugim dziale, jest pozycja „wpłaty osób trzecich na rachunki uczestników planowania kasowego". Pozycja ta pozwala na pogłębienie analizy wpłat dokonywanych przez ludność, za usługi świadczone przez organizacje. Według dotychczasowych przepisów wpłaty te były ujmowane w pozycji „wpłaty gospodarki nieuspołecznionej i osób prywatnych" i gubiły się w ogólnym kotle wewnętrznych obrotów ludności i gospodarki nieuspołecznionej.

ad 3. Dotychczas bank nie miał materiałów dla zaplanowania obrotów dokonywanych na rachunkach pomocniczych, ewentualnie innych obrotów dokonywanych z klientami innych banków, o ile obroty te nie zobowiązywały uczestnika do składania wniosków dodatkowych. Bank mógł kierować się w takich przypadkach jedynie statystyką własną obserwując techniczne pozycje: „wpłaty klientów innych banków" oraz „wypłaty na rzecz klientów innych banków". Treść tych obrotów musiała być ujmowana we wniosku kasowym innego okręgu bankowego, a mianowicie tego okręgu, który otrzymał wniosek kasowy klienta, podczas gdy wykonanie było notowane przez bank, który wypłaty lub wpłaty realizował. Ujęcie takie było niesłuszne i w nowej instrukcji sprawa została uregulowana w sposób właściwy.

Uczestnik planowania kasowego dokonujący obrotów gotówkowych z bankiem zamiejscowym (innym) dołącza do wniosku kasowego składanego w banku właściwym, tj. tam, gdzie posiada rachunek główny, zawiadomienie o tych obrotach. Zawiadomienie takie musi być wypełnione przez uczestnika dla każdego banku oddzielnie. Ogólna kwota podana w tych zawiadomieniach, a dotycząca jednego uczestnika, musi równać się sumie, jaką uczestnik podaje w części B swojego wniosku kasowego, w pozycji „obroty z bankiem innym".

Banki z kolei obowiązane są powyższe zawiadomienia wzajemnie sobie przekazać. Ma to miejsce raz na kwartał przy sporządzaniu wniosków kasowych.

Odnośnie obrotów z pocztą, to na podstawie omówionej już części B kasowego wniosku uczestnika, można będzie obroty te zanalizować. Instrukcja nowa daje zatem możliwości opanowania największej części obrotów poczty, a mianowicie dokonywanych z uczestnikami planowania kasowego.

ad 4. Układ arkuszy „kontrola obrotów kasowych klienta" został zmieniony w tym sensie, ażeby można było skontrolować zarówno obroty z bankiem, jak i obroty kasy uczestnika. Arkusze te zostały przystosowane do układu raportu kasowego, jaki każdy uczestnik musi prowadzić na podstawie przepisów o księgowości.

Cel arkuszy „kontroli obrotów kasowych klienta" jest dwojakiego rodzaju. Służą jako materiał analityczny dla uczestnika przy sporządzaniu wniosku kasowego, a następnie służą do kontroli wykonywania wniosku zarówno dla uczestnika planowania kasowego jak i dla banku. Wprawdzie wnioski kasowe uczestników nie są zatwierdzane przez bank i nie przekształcają się w dyrektywę w formie planu, jednak kontrola wykonywania kasowego wniosku uczestnika jest konieczna, gdyż od jakości składanych wniosków zależy jakość oddolnego planowania aparatu bankowego. Ponadto w przypadku złego kształtowania zaplanowanych zmian w emisji i braku gotówki w kasie obrotowej, Bank będzie zmuszony do skontrolowania działalności głównych swych klientów, a do tego służyć będą w dużej mierze prowadzone przez uczestników planowania kasowego arkusze kontroli obrotów kasowych.

ad 5. Nowa instrukcja przynosi klientowi i aparatowi bankowemu znaczne zmniejszenie czynności manipulacyjnych. Przyczyniają się do tego następujące zmiany w metodzie i organizacji planowania.

Wyeliminowana została z układu kasowych wniosków uczestników pozycja określająca stan kasy na początku i na koniec okresu planowanego. Stan kasy będzie podawany przez uczestnika planowania kasowego tylko raz na miesiąc, a mianowicie w miesięcznym sprawozdaniu z rozliczenia własnych wpływów i wydatków.

Zmiana ta została wprowadzona w wyniku badań wahań w stanie kas wszystkich organizacji. Wahania te są tak nieznaczne, że planowanie ich okazało się zbędne. Potrzebna jest natomiast dla celów analizy ogólnego obiegu pieniężnego znajomość stanu kas wszystkich organizacji, co daje nam sprawozdanie miesięczne.

Wykazywanie stanu kas w sprawozdaniach miesięcznych ma i inne znaczenie. Chodzi tu o wzmocnienie dyscypliny przy prowadzeniu arkusza kontroli obrotów klienta. Stan kasy jest pojęciem tak ścisłym i tak łatwym do skontrolowania, że sprawozdanie miesięczne klienta wychodzące z początkowego stanu kasy i przechodzące w końcowy stan na podstawie obrotów wykazywanych w arkuszu kontrolnym, daje gwarancję, że obroty te muszą być prowadzone dokładnie, zgodnie z raportem kasowym.

Następnie poważnym uproszczeniem czynności manipulacyjnych, jest zmiana trybu sporządzania sprawozdawczości miesięcznej. Dotychczas sprawozdawczość miesięczna opierała się na materiałach uzyskiwanych od poszczególnych uczestników. Było to konieczne, ponieważ plan był sporządzany w układzie pełnych obrotów kas uczestników i sprawozdawczość oparta na notowaniach aparatu bankowego nie była w pełni porównywalna z planem. Celem tej sprawozdawczości była szybka, codzienna kontrola wykonywania zaplanowanych zmian w emisji i orientacja ogólna, w jakich tytułach planu należy szukać przyczyn ewentualnych odchyleń w wykonywaniu planu emisji. Ażeby osiągnąć pełną sprawozdawczość z wykonania planu, trzeba było oprzeć ją o materiały poszczególnych uczestników.

Obecnie w związku ze zmianą układu planu i przejściem na plan aparatu bankowego (cz. A wniosków kasowych), wystarczająca będzie całkowicie sprawozdawczość oparta na notowaniach aparatu bankowego. Uczestnik składać będzie raz na miesiąc tylko krótkie rozliczenie kasy własnej, które pozwoli na stwierdzenie czy zaplanowane przez uczestnika rozliczenie (cz. B wniosku kasowego) jest zgodne z wykonaniem, ewentualnie, jakie są odchylenia i w jakich kierunkach te odchylenia idą. Czy w obrotach z bankiem właściwym czy z bankiem innym, czy też w obrotach z pocztą. Materiał ten będzie niezbędny jako uzupełnienie sprawozdawczości bankowej.

Ostatnią zmianą upraszczającą czynności manipulacyjne jest zwolnienie z obowiązku bezpośredniego uczestniczenia w planowaniu organizacji społecznych. Praktyka wykazała, że organizacji tych jest bardzo wiele i posiadają stosunkowo nieznaczne obroty. Dla celów planu kasowego wystarczające będzie planowanie ogólne obrotów z organizacjami społecznymi. Mniejsza ilość wniosków kasowych pozwoli oddziałom banków na skupienie uwagi i na lepszą kontrolę merytoryczną wniosków, które mają dla planu kasowego znaczenie podstawowe.

ad 6. Najistotniejszą zmianą w organizacji planowania kasowego jest przekształcenie planu

z instrumentu o przewadze pierwiastka analitycznego na instrument w pełni operatywny, mobilizujący do stałego, codziennego wysiłku w zakresie wykonywania planu oraz na instrument sygnalizujący w sposób mechaniczny wszelkie terenowe zakłócenia na odcinku emisji.

Zmiany powyższe osiągniemy przez wprowadzenie w systemie Narodowego Banku Polskiego kas obrotowych oraz przez ustalenie limitów dla tych kas na podstawie zaplanowanych zmian emisji.

Prawdopodobnie trudno jest w pierwszej chwili ustalić bezpośredni związek organizacji kas i limitów a wspomnianymi wyżej właściwościami planu.

Otóż sprawa polega na tym. Dotychczas plan kasowy miał wprawdzie charakter dyrektywny dla każdego oddziału banku, jednakże dyrektywa ta była mało wiążąca wykonawcę. Każdy oddział banku dysponował nieograniczoną ilością gotówki w skarbcu i dopiero ze sprawozdań orientował się, w jakim stopniu plan jego został wykonany. Plan kasowy i sprawozdawczość dawały praktycznie tylko materiał analityczny dla władz gospodarczych, który pozwalał na powzięcie właściwych decyzji w przypadku, gdy emisja nie kształtowała się planowo i trzeba było zastosować środki zaradcze.

Nie ulega kwestii, że stan takiej organizacji planu kasowego mógł mieć jedynie charakter przejściowy do czasu przygotowania aparatu bankowego do trudnych i odpowiedzialnych zadań.

Z chwilą wprowadzenia kas obrotowych i limitów, każdy oddział banku będzie dysponował tylko taką ilością gotówki, jaka mu przypada z planu. Zły plan oddziału banku lub złe wykonywanie zawsze będą powodować duże trudności dla oddziału. Naruszenie zapasów emisyjnych będzie możliwe tylko za zezwoleniem władz nadrzędnych oddziału banku, przy czym fakt naruszenia zapasu emisyjnego w skali ogólnokrajowej, lub fakt ograniczenia lub przełożenia wypłaty będzie wymagał każdorazowo decyzji prezesa Narodowego Banku Polskiego.

O sposobie i terminie wprowadzenia kas obrotowych zostanie wydane oddzielne zarządzenie. Instrukcja o planowaniu kasowym sprawy tej nie może regulować, gdyż organizacja kas obrotowych wiąże się i z innymi działami organizacyjnymi NBP.

W ogólnym zarysie, instytucja kasy obrotowej NBP oraz limitów, opierać się będzie i a następujących założeniach.

Centralną zasadą będzie fizyczne oddzielenie zapasów emisyjnych od środków pieniężnych kas obrotowych. Skarbiec będzie niczym innym jak przechowalnią jednych i drugich wartości, przy czym pamiętać należy, że zapasy emisyjne nie będą miały charakteru środków pieniężnych dopóki nie zostaną wprowadzone do obiegu (kas obrotowych).

Kasy obrotowe zostaną jednorazowo zaopatrzone w środki pieniężne. Może być dwojaki sposób ustalania górnej granicy dla kasy obrotowej.

Pierwszy sposób będzie polegał na określeniu pewnej niskiej stosunkowo kwoty, bez głębszego analizowania obrotów gotówkowych oddziału. Kwota ta byłaby niczym innym jak pewnego rodzaju ośką, około której obracałyby się limity ustalone na podstawie terminarza wpłat i wypłat uzgodnionego z planem kasowym i saldem kasowego planu oddziału. Każda kwota ponad ustaloną górną granicę musiałaby być automatycznie przekazana do zapasu emisyjnego. W przypadku nasilenia wypłat (zgodnych z terminarzami) kasa obrotowa byłaby zmuszona zasilać się z zapasów emisyjnych. W tych warunkach istniałyby częste przesunięcia z kasy obrotowej do zapasów emisyjnych i odwrotnie, co z kolei wymagałoby wnikliwej kontroli jednostek nadrzędnych, zwłaszcza, że każde zasilenie z zapasu emisyjnego nawet w ramach planu mogłoby być dokonane tylko za uprzednią zgodą jednostki nadrzędnej (oddziału wojewódzkiego).

Sposób omówiony wyżej miałby tę dobrą stronę, że ilość gotówki w kasach obrotowych byłaby stosunkowo nieduża, wymagałby jednak intensywnej kontroli zarówno w oddziale jak i w oddziałach wojewódzkich i centrali.

Drugi sposób polegałby na określeniu górnej granicy dla kasy obrotowej oddziału na wysokości nasilenia wypłat w danym oddziale w ramach miesiąca. Przy tym systemie przesuwanie gotówki z kasy obrotowej do zapasu emisyjnego miałoby miejsce w przypadku dodatniego salda w planie kasowym oddziału, gdyż przy innym saldzie stan gotówki w kasie obrotowej nigdy nie mógłby być wyższy od górnej granicy. Zasilenie z funduszu emisyjnego mogłoby mieć miejsce tylko w przypadku ujemnego salda w planie i to w momencie nasilenia wypłat.

O ile by plan kasowy oddziału nie przewidywał zmian w emisji, wówczas ustalona wielkość kasy obrotowej w sposób podany wyżej musiałaby być samowystarczalna.

Sposób ten jest logiczny, wymaga niewielkie-

go wysiłku przy kontroli limitów, jednak posiada poważne kontrargumenty. Jednorazowa dotacja dla kas obrotowych byłaby bardzo wysoka, a to z uwagi na nasilenie wypłat na przełomie każdego dnia miesiąca. Dopiero racjonalne rozłożenie wypłat z funduszu płac w ramach całego miesiąca wybitnie obniżyłoby górną granicę dla kas obrotowych.

Trudno jest w tej chwili przewidzieć, jaka metoda ustalania górnej granicy dla kas obrotowych zostanie przyjęta. Wydział Planowania Kasowego posiada ustalone wielkości i dla pierwszej i dla drugiej metody w stosunku do każdego oddziału NBP. Jednocześnie Wydział Planowania Kasowego pracuje nad projektem równomiernego rozłożenia wypłat z funduszu płac, co ma zresztą głębsze znaczenie niż sam fakt zmniejszenia nasilenia wypłat dla aparatu bankowego.

Na zakończenie należy podkreślić, iż warunkiem prawidłowego funkcjonowania kas obrotowych i limitów jest ścisłe planowanie oraz ścisłe przestrzeganie terminów przy składaniu wniosków i sprawozdawczości.

Przy planowaniu nie należy robić żadnych rezerw cichych, gdyż po pierwsze rezerwy te zostałyby i tak ścięte przy zatwierdzaniu wniosków kasowych, w oparciu o centralne plany gospodarcze, a po drugie z uwagi na fakt, iż powyższe ciche rezerwy, gdyby nawet nie zostały skreślone przy zatwierdzaniu wniosku oddziału to byłyby później przy wykonywaniu planu automatycznie przesunięte do zapasu emisyjnego. W tym celu m. in. ustala się dla kasy obrotowej górną granicę. Nie miałby zatem oddział żadnej praktycznej korzyści, a nawet przeciwnie spowodowałby nieufność oddziału wojewódzkiego a z kolei centrali do swoich planów i tym większą i rygorystyczną kontrolę.

To samo, a nawet jeszcze w większym stopniu odnosi się do wniosków poszczególnych uczestników. Należy im wyraźnie tłumaczyć, że ewentualne rezerwy robione w ich wnioskach byłyby bezprzedmiotowe. Rezerwy te nie dawałyby żadnej gwarancji, że w przypadku przesunięcia terminu wypłat przez oddział, właśnie ten klient banku nie znalazłby się na pierwszym miejscu. Wnioski poszczególnych uczestników służą wyłącznie jako materiał dla sporządzenia ogólnego wniosku oddziału. Z całą stanowczością należy stwierdzić, że ten oddział, który będzie dobrze i ściśle planował i będzie stale interesował się przebiegiem procesów gospodarczych w swoim okręgu, na pewno nie będzie miał żadnych kłopotów z rygorami planu kasowego.

LUDWIK KOSTOWSKI

ZMIANA PRZEPISÓW O REFORMIE BANKOWEJ

Ustawą z dnia 22 marca 1951 r. (Dz. U. R. P. Nr 18, poz. 143) nastąpiła nowelizacja dekretu z dnia 25 października 1948 r. o reformie bankowej. Zmiany, które zostały przeprowadzone mocą tej ustawy można podzielić na dwa rodzaje:

— do pierwszego zaliczymy te, które mają istotne znaczenie dla struktury aparatu bankowego;

— do drugiego natomiast te, które mają charakter uzupełniający i porządkowy.

Przedstawimy tutaj tylko innowacje ważniejsze, wchodzące w zakres zainteresowania pracowników Banku, a więc w zasadzie należące do grupy pierwszej. Trzeba przy tym jeszcze zaznaczyć, że część przepisów ustawy legalizuje tylko te zmiany które zostały już przeprowadzone na zasadzie decyzji Rządu.

W rozdziale pierwszym dekretu został zmieniony artykuł 1, ustanawiający podział instytucji bankowych w tym sensie, że obok banków państwowych i akcyjnych, powołane są do wykonywania czynności bankowych **wyłącznie gminne kasy spółdzielcze.**

W rozdziale drugim traktującym o bankach państwowych przeprowadzono szereg ważnych zmian i uzupełnień. W art. 3 wprowadzono nowe przepisy postanawiające, że **banki państwowe działają na zasadzie rozrachunku gospodarczego** oraz, że Rada Ministrów określa dla nich zasady systemu finansowego.

Nie ulega wątpliwości w świetle dotychczasowych przepisów, że banki będące przedsiębiorstwami państwowymi prowadzą swoją działalność na zasadzie rozrachunku gospodarczego, jednak brakowało tego wyraźnego stwierdzenia prawnego oraz brak było dotąd jednolitych i szczegółowych zasad systemu finansowego banków.

Z tą zmianą ma związek wprowadzony ustawą przepis art. 16 dekretu postanawiający, że **banki państwowe podlegają wpisowi do rejestru przedsiębiorstw państwowych** oraz art. 18 mocą którego minister finansów w porozumieniu z przewodniczącym Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego **przydziela bankom państwowym środki potrzebne do wykonywania ich zadań** i reguluje je w zależności od potrzeb gospodarczych.

Postanowienia art. 16 i 18 dekretu nie mają zastosowania do Narodowego Banku Polskiego, gdyż w myśl art. 7, wszystkie przepisy zawarte w części C rozdziału drugiego dotyczą tylko innych banków państwowych.

Nowe przepisy art. 4 dekretu ujmują daleko szerzej zakres działalności **Narodowego Banku Polskiego,** jako centralnego banku państwowego powołanego do regulowania obiegu pieniężnego i kredytu oraz przeprowadzania rozrachunku pieniężnego w obrotach krajowych i zagranicznych.

W wyszczególnieniu zadań Banku zostało na pierwszym miejscu umieszczone planowanie finansowe z wymienieniem sporządzanych przez Bank planów: kasowego, kredytowego, obrotów płatniczych z zagranicą oraz planowego i sprawozdawczego bilansu płatniczego.

Określenie czynności emisyjnej Banku zostało uzupełnione postanowieniem, że emitowanie znaków pieniężnych następuje w ramach planu kasowego, **co wskazuje wyraźnie na obowiązek planowego regulowania obiegu pieniężnego.**

Dalej następują postanowienia określające zadania Banku w dziedzinie realizowania zasad rozrachunku bezgotówkowego. W myśl tych postanowień Bank gromadzi wszystkie wolne środki pieniężne gospodarki narodowej, organizuje i przeprowadza rozliczenia między przedsiębiorstwami, instytucjami i organizacjami, przeprowadza rozliczenia z zagranicą oraz czuwa nad rozwojem obrotu bezgotówkowego.

Jeżeli chodzi o zakres kredytowania i kontroli finansowej, to nowe przepisy są zredagowane szczegółowiej, nie zawierając istotnych zmian. Dodane zostało postanowienie, że Bank czuwa nad przestrzeganiem zasad rozrachunku gospodarczego oraz wykonuje obsługę kasową budżetu państwa i współdziała w kontroli wykonania budżetu.

Zadania **Banku Inwestycyjnego** określone zostały w zakresie nieco zwężonym. Sprowadzają się one do:

1) finansowania inwestycji, z wyjątkiem tych, które podlegają kompetencji innych banków,
2) sprawowania finansowej i technicznej kontroli wykonywania inwestycji finansowanych przez bank,
3) finansowania i kontroli przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego w zakresie inwestycji finansowanych przez bank

Zwężenie dawnego zakresu zadań polega na tym, że Bank Inwestycyjny nie koncentruje już wszystkich środków przeznaczonych do finansowania inwestycji, następnie wyłączono z jego kompetencji kontrolę inwestycji finansowanych przez inne banki i wreszcie ograniczono finansowanie i kontrolę przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego do zakresu inwestycji finansowanych przez bank.

W związku z tym uległy pewnym zmianom kompetencje innych banków państwowych, a mianowicie: zadania **Banku Rolnego** zostały rozszerzone o kontrolę finansową i techniczą wykonywania inwestycji finansowanych przez bank oraz o finansowanie i kontrolę przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego w zakresie inwestycji finansowanych przez bank.

Tego samego rodzaju agendy zostały włączone do kompetencji **Banku Komunalnego** rozszerzonych poza tym o finansowanie kapitalnych remontów w gospodarce komunalnej.

Zadania **PKO,** określonej jako centralna instytucja oszczędnościowa, zostały ujęte wyraźniej i obejmują gromadzenie indywidualnych oszczędności pieniężnych oraz czynności związane z obrotem przekazowo-czekowym w kraju.

Z aparatu bankowego został eliminowany Bank Rzemiosła i Handlu, który już w końcu ub. roku przekazał swoje agendy innym bankom.

Ustawa przewiduje następnie znaczne zmiany jeżeli chodzi o organizację kierownictwa i reprezentację prawną banków. Z interesujących nas w tym zakresie postanowień należy wymienić

art. 14 dekretu, według którego do składania w imieniu banków oświadczeń dotyczących jego praw i obowiązków majątkowych wymagane jest spółdziałanie dwóch spośród upoważnionych do tego osób, którymi są: dyrektor, jego zastępcy i ustanowieni przez dyrektora pełnomocnicy działający w granicach swych umocowań.

Następnie zostały rozszerzone w art 15 dekretu postanowienia dotyczące uprawnień banków w zakresie postępowania dowodowego oraz egzekucyjnego. Na zasadzie tych postanowień egzekucja należności stwierdzonych dokumentami bankowymi może odbyć się, według wyboru banku, bądź w trybie przepisanym w kodeksie postępowania cywilnego, bądź w trybie egzekucji administracyjnej. Bank nie może jednak korzystać ze swych uprawnień dla dochodzenia roszczeń przeciw jednostkom, których spory z bankiem należą do właściwości państwowego arbitrażu gospodarczego. Trzeba przy tym zaznaczyć, że przepisy art. 15 dekretu mają również zastosowanie do Narodowego Banku Polskiego jako wyjątek do art. 7 oraz odpowiednio do gminnych kas spółdzielczych. Spośród istniejących banków w formie spółek akcyjnych wykonywać czynności bankowe **mogą wyłącznie: Bank Handlowy w Warszawie Spółka Akcyjna** w zakresie obrotu z zagranicą, ustalonym przez ministra finansów oraz **Bank Polska Kasa Opieki S. A.** w zakresie, który ustala minister finansów.

Mimo, że ustawa dopuszcza działalność tych banków, to praktycznie nie odgrywają one prawie żadnej roli w aparacie bankowym z uwagi na bardzo wąski zakres swych czynności.

Eliminacji ulega Bank Polski, który w myśl zmienionego art. 28 dekretu przechodzi w stan likwidacji oraz Bank Handlu Zagranicznego, który nie został dotąd założony i istniał jedynie w strefie dekretu.

Z kredytowych instytucji spółdzielczych pozostały tylko, jak już powiedzieliśmy, **gminne kasy spółdzielcze** powołane do finansowania obsługi potrzeb rolników na terenie jednej lub kilku gmin. Stanowią one organ pomocniczy **Banku Rolnego, który jest ich centralą organizacyjną, finansową i rewizyjną.** Uprawnienia i obowiązki banku w tym zakresie ustala minister finansów w drodze zarządzeń. Pozostałe spółdzielnie przestały już funkcjonować w roku 1950. Agendy pracowniczych kas spółdzielczych zostały zastąpione działalnością pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych, a miejskie spółdzielnie kredytowe włączono do aparatu Banku Rzemiosła i Handlu.

Z przepisów o likwidacji dotychczasowych instytucji bankowych, zawartych w rozdziale IV znowelizowanego dekretu należy wymienić postanowienie art. 28, według którego poza Bankiem Polskim przechodzą w stan likwidacji Bank Gospodarstwa Spółdzielczego, Komunalne Kasy Oszczędności, Komunalny Związek Kredytowy w Poznaniu, Wojewódzki Bank Pożyczkowy w Poznaniu, Gminne Kasy Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Kasy Przezorności oraz wszelkie inne instytucje kredytowe.

Do likwidacji mają zastosowanie nadal, o ile znowelizowany dekret nie stanowi inaczej, przepisy dekretu z dnia 25 października 1948 r. o zasadach i trybie likwidacji niektórych przedsiębiorstw bankowych (Dz. U. R. P. Nr 52, poz. 410)

Mocą omówionych przepisów ustawy struktura aparatu bankowego uległa dalszej modyfikacji w kierunku uproszczenia sieci bankowej i udoskonalenia układu kompetencyjnego banków.

Ustawa przewiduje ponadto możliwość przeprowadzenia dalszych usprawnień w tym zakresie drogą zarządzeń Rady Ministrów oraz ministra finansów w porozumieniu z przewodniczącym Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego.

W ten sposób znaczenie ustawy można ocenić jako kolejny etap w szeregu aktów legislatywnych, mających na celu doprowadzenie struktury naszej bankowości do modelu właściwego dla gospodarki socjalistycznej.

ROZRACHUNKI MIĘDZYNARODOWE I STOSUNKI KREDYTOWE ZSRR Z PAŃSTWAMI ZAGRANICZNYMI*)

ZAŁOŻENIA PODSTAWOWE

Socjalistyczny system gospodarowania i monopol handlu zagranicznego są podstawą ekonomicznych, rozrachunkowych i kredytowych stosunków ZSRR z państwami zagranicznymi.

Międzynarodowe stosunki rozrachunkowe i kredytowe Związku Radzieckiego istnieją i rozwijają się na podstawie jego ekonomicznych i pozaekonomicznych (kulturalnych), politycznych i in. stosunków z zagranicą. Podstawowe znaczenie mają przy tym stosunki wynikające z obrotów handlu zagranicznego.

W rezultacie panowania w ZSRR socjalistycznego systemu gospodarowania charakter tych stosunków w sposób zasadniczy różni się od charakteru związków ekonomicznych, jakie istnieją między krajami kapitalistycznymi.

W wyniku zwycięstwa wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej Rosja została wyłączona z systemu światowej gospodarki kapitalistycznej. Radziecka gospodarka socjalistyczna rozwija się odtąd samodzielnie, według swych odrębnych praw i jest niezależna od świata kapitalistycznego.

Ekonomiczna samodzielność gospodarstwa socjalistycznego ZSRR nigdy jednak nie oznaczała gospodarczej izolacji Związku Radzieckiego, nie oznaczała braku powiązań ekonomicznych pomiędzy nim i innymi krajami.

„Przedstawiać gospodarkę socjalistyczną jako absolutnie zamkniętą i absolutnie niezależną od okrążających gospodarstw narodowych — wskazywał Stalin — byłoby głupim. Czyż można twierdzić, że gospodarstwo socjalistyczne nie będzie bezwględnie mieć żadnego eksportu i importu, nie będzie przywozić brakujących w kraju produktów i wywozić w związku z tym swoich produktów? Nie, tak nie można twierdzić. A cóż to takiego eksport i import? To jest wyrażenie zależności jednych krajów od drugich. To jest wyrażenie ekonomicznej wzajemnej zależności. ...Trzeba umieć rozróżniać zależności jednych krajów od drugich od ekonomicznej samodzielności tych krajów“**).

*) Opracowany stenogram wykładów prof. Smirnowa

**) Lenin i Stalin: „Zbiór prac dla nauki historii WKP(b) t. III, str. 191—192 (wydanie radzieckie).

Związek Radziecki nigdy nie wyrzekał się międzynarodowego podziału pracy i stosunków handlowych z innymi krajami, trzymając się jedynie tej zasady, że powyższe stosunki powinny być zbudowane na podstawie wzajemnej korzyści i równouprawnienia stron, wzajemnego poszanowania państwowej suwerenności i niedopuszczania do jakiegokolwiek mieszania się w stosunki wewnętrzne państw kontrahujących.

System gospodarki socjalistycznej nie tylko nie wyklucza, lecz, przeciwnie, stwarza wszelkie możliwości rozwoju ekonomicznej współpracy z innymi państwami, przy tym nie tylko z państwami mającymi pokrewny z ZSRR ustrój społeczno-gospodarczy, ale i z państwami zachowującymi u siebie kapitalistyczny system gospodarowania.

Stalin niejednokrotnie wskazywał, że odmienność ustroju społeczno-gospodarczego w ZSRR i w krajach kapitalistycznych nie może upośledzać współpracy między nimi, że ZSRR stoi na stanowisku możliwości i pożądalności współpracy między dwoma tymi systemami gospodarczymi, jeżeli oczywiście i inne kraje pragną współpracy*).

Od pierwszych dni swego istnienia państwo radzieckie starało się podtrzymywać i podtrzymywało stosunki zagraniczne w zakresie handlu międzynarodowego oraz inne formy stosunków ekonomicznych z innymi krajami.

Stosunki ekonomiczne ZSRR z innymi krajami są realizowane na podstawie państwowego monopolu handlu zagranicznego stanowiącego nierozerwalną część socjalistycznego systemu gospodarowania ZSRR.

Monopol handlu zagranicznego był wprowadzony dekretem Rady Komisarzy Ludowych z 22 kwietnia 1918 r. o nacjonalizacji handlu zagranicznego, podpisanym przez Lenina i Stalina. W dekrecie tym mówi się: „Cały handel zagraniczny nacjonalizuje się. Umowy handlowe w przedmiocie zakupu lub sprzedaży wszelkie-

*) Porównaj J. Stalin: Zagadnienia leninizmu, wydanie radzieckie 10 str. 187—rozmowa z delegacją robotników amerykańskich. Ostatni raz Stalin mówił o tym 9. IV. 1947 r. w rozmowie z działaczem partii republikańskiej Stanów Zjednoczonych Haroldem Stassenem. Porównaj „Prawda“ z 11 kwietnia 1947 r.

go rodzaju produktów (przemysłu surowcowego, przetwórczego, rolnictwa i in.) z zagranicznymi państwami i poszczególnymi przedsiębiorstwami handlowymi za granicą zawierane są w imieniu Rosyjskiej Republiki przez specjalnie upoważnione do tego organy. Wszelkie umowy handlowe z zagranicą w przedmiocie przywozu i wywozu zawierane poza tymi organami są wzbronione".

Państwowy monopol handlu zagranicznego został potwierdzony postanowieniami artykułu 14-go Stalinowskiej Konstytucji ZSRR.

Państwowy monopol handlu zagranicznego jest jednym z ważniejszych praw ekonomicznych gospodarstwa socjalistycznego. Jest on rezultatem panowania w ZSRR socjalistycznej własności środków produkcji i zasady planowości w gospodarstwie narodowym.

Socjalistyczny państwowy monopol handlu zagranicznego nie ma nic wspólnego z rozmaitymi metodami regulowania i ograniczania handlu zagranicznego, w szczególności nie ma nic wspólnego z państwowymi monopolami importu i eksportu poszczególnych towarów, istniejącymi w niektórych państwach kapitalistycznych. Wynika on z natury ustroju socjalistycznego i dlatego jest on nie do pomyślenia w żadnym z krajów kapitalistycznych.

Lenin uczył, że zwycięski proletariat w warunkach kapitalistycznego okrążenia może stworzyć społeczeństwo, może obronić budownictwo socjalizmu od ekonomicznego przenikania światowego kapitału nie polityką celną, lecz ześrodkowaniem stosunków ekonomicznych z zagranicą w rękach państwa radzieckiego. „Bez takiego monopolu — mówił Lenin — nie zdołamy ...obronić naszej wewnętrznej niezależność ekonomicznej"*).

Bez państwowego monopolu handlu zagranicznego byłoby niemożliwe planowe kierowanie gospodarką radziecką, byłaby niemożliwa niezależność rozwoju gospodarstwa socjalistycznego od kapitalistycznego okrążenia. Monopol handlu zagranicznego chroni gospodarkę radziecką od wszelkiego rodzaju targnięcia się na nią państw imperialistycznych, stale przejawiających tendencję wykorzystywania handlu międzynarodowego w celach swojej ekonomicznej i politycznej ekspansji.

Dzięki państwowemu monopolowi handlu zagranicznego i właściwym gospodarce socjalistycznej prawidłowościom rozwoju, gospodarkę planową ZSRR zabezpieczono od wpływów kryzysów cyklicznych, koniunkturalnych i innych wahań cen towarów, wahań stale mających miejsce w krajach kapitalistycznych. Z drugiej strony, ześrodkowanie wszystkich stosunków ekonomicznych z zagranicą w rękach państwa radzieckiego pozwala w najlepszy sposób wykorzystywać handel zagraniczny dla rozwoju sił wytwórczych ZSRR, zgodnie z kolejnymi zadaniami narodowych planów gospodarczych, w celu umocnienia socjalizmu i stopniowego przechodzenia do komunizmu.

Oprócz tego nacjonalizacja handlu zagranicznego w ZSRR oznaczająca usunięcie z tej dziedziny gospodarki licznych krajowych i zagranicznych prywatnych przedsiębiorstw i pośredników doprowadziła do bardzo poważnego zmniejszenia kosztów obrotu w handlu zagranicznym i stała się jednym ze źródeł akumulacji socjalistycznej.

Stosunki rozrachunkowe i kredytowe ZSRR z innymi krajami, wynikające z importu i eksportu towarów i innych form związków ekonomicznych oraz z ekonomicznej współpracy odróżniają się od form i warunków rozrachunków oraz kredytowania istniejących wewnątrz gospodarstwa radzieckiego.

Te ostatnie dostosowane są do warunków ekonomiki socjalistycznej i mają na celu przyczynianie się do umocnienia rozrachunku gospodarczego i kontroli przy pomocy rubla wykonywania planów w przedsiębiorstwach socjalistycznych.

W zakresie międzynarodowych stosunków rozliczeniowych i kredytowych obowiązują wytworzone w praktyce handlu światowego formy rozrachunków i kredytów, które stosują inne kraje. Radzieckie organizacje handlu zagranicznego muszą liczyć się w pewnym stopniu z tymi formami przyjętymi w handlu międzynarodowym.

Znaczenie tych form i umiejętność ich wykorzystywania we właściwy sposób jest ważne dla osiągnięcia jak największej efektywności operacyj handlu zagranicznego ZSRR.

Nie bacząc na zewnętrzną zbieżność i podobieństwo, charakter i organizacja międzynarodowych rozrachunków i zagranicznej polityki kredytowej z ZSRR w sposób istotny różni się jednak od charakteru i organizacji stosunków rozrachunkowych i kredytowych pomiędzy krajami kapitalistycznymi.

Specyfika międzynarodowych rozrachunków i zagranicznych stosunków kredytowych ZSRR jest rezultatem socjalistycznego systemu gospo-

*) Lenin: Dzieła zbiorowe, wydanie radzieckie, tom XXII, str. 242.

darowania, nierozerwalnie związanego z nią realizowania stosunków ekonomicznych z innymi krajami na podstawie monopolu handlu zagranicznego i specjalnego charakteru pieniądza radzieckiego, różniącego się w swej istocie od pieniądza krajów kapitalistycznych.

Podstawowa różnica międzynarodowych rozrachunków i stosunków kredytowych ZSRR z krajami kapitalistycznymi a międzynarodowych stosunków rozrachunkowych i kredytowych w świecie kapitalistycznym polega na tym, że w ZSRR są one wynikiem i rozwijają się w rezultacie stosunków ekonomicznych z innymi krajami, stosunków kierowanych i świadomie regulowanych przez państwo radzieckie, stosownie do zadań narodowych planów gospodarczych.

Na odwrót, w warunkach gospodarki kapitalistycznej, nawet przy poważnej ingerencji państwa w sferę międzynarodowych stosunków rozrachunkowych i kredytowych, są one następstwem powiązań handlu zagranicznego i innych form ekonomicznych powiązań, wynikających i rozwijających się w zasadzie pod wpływem czynników o charakterze żywiołowym. Zależność gospodarki kapitalistycznej od żywiołowości rynku nakłada piętno żywiołowości również i na handel zagraniczny oraz związane z nim stosunki rozrachunkowe i kredytowe z innymi krajami.

ORGANIZACJA MIĘDZYNARODOWYCH ROZLICZEŃ ZSRR

Podstawową cechą organizacji międzynarodowych rozliczeń ZSRR jest:

1) skoncentrowanie podstawowej masy pieniądza gotówkowego i wpływających na rzecz ZSRR środków w walucie obcej w jednym organie państwowym — w Banku Państwa ZSRR;
2) dokonywanie wszelkich zagranicznych rozrachunków ZSRR w zakresie handlu zagranicznego, kredytów i innych operacyj poprzez ten jedyny organ; i
3) regulowanie przez państwo tych rozrachunków w celu zapewnienia stałej równowagi bilansu płatniczego ZSRR i, w szczególności, płatności z tytułu terminowych zobowiązań handlu zagranicznego i kredytowych.

Wszystkie dochody i wydatki w walucie obcej są planowane przez państwo radzieckie niezależnie od tego czy przechodzą one poprzez kasę walutową Banku Państwa, czy też nie.

Powyższa organizacja rozrachunków międzynarodowych ZSRR logicznie wynika z zasad gospodarstwa socjalistycznego i nierozerwalnie związanego z nim monopolu handlu zagranicznego.

Ustawodawstwo walutowo-dewizowe ZSRR, abstrahując od różnego charakteru jego postanowień w różnych etapach rozwoju ekonomiki radzieckiej, zawsze miało na celu skoncentrowanie wszystkich zasobów walutowych kraju pod kontrolą i w rękach państwa radzieckiego z tym, ażeby zapewnić najlepsze ich wykorzystanie dla zrealizowania kolejnych zadań socjalistycznego budownictwa.

Obowiązujące ustawodawstwo walutowe ZSRR opiera się na postanowieniu Centralnego Komitetu Wykonawczego i Rady Komisarzy Ludowych ZSRR z 7 stycznia 1937 r. „O umowach w obcej walucie i płatnościach w walucie zagranicznej" oraz na postanowieniu Rady Ministrów ZSRR z 25 października 1948 r. „O trybie wywozu, przywozu, przekazów i przesyłania za granicę i z zagranicy waluty i wartości w obcej walucie". Pierwsze z powyższych postanowień spetryfikowało w drodze ustawodawczej państwowy monopol handlu zagranicznego, istniejący faktycznie w ZSRR dotychczas, a drugie jest kodyfikacją z niektórymi zmianami i uściśleniami obowiązujących przedtem postanowień i zasad dotyczących operacyj przywozu, wywozu, przesyłania i przekazów waluty i walorów w obcej walucie.

Państwowy monopol handlu zagranicznego polega na wyłącznym prawie państwa, w osobie upoważnionego przez niego organu lub organów, przeprowadzania wszystkich operacyj w obcej walucie i innymi walorami w tejże walucie.

Stosownie do obowiązujących postanowień radzieckiego ustawodawstwa walutowo-dewizowego prawo dokonywania operacyj obcą walutą i walorami w tej walucie ma Bank Państwa ZSRR i Bank dla Handlu Zagranicznego ZSRR. Powyższe banki są organami wykonującymi na terytorium ZSRR państwowy monopol walutowy.

Obecnie prawo zawierania umów w walucie zagranicznej ma również Bank dla Handlu Zagranicznego ZSRR (Wniesztorgbank), który przeprowadza niektóre operacje walutowe w ograniczonym zakresie.

Państwowy monopol walutowy rozciąga się w ZSRR nie tylko na umowy w obcej walucie, lecz również i na umowy dotyczące wszelkich innych wartości walutowych, które mogą być wykorzystywane w postaci międzynarodowych środków płatniczych. W postanowieniu z 7 stycz-

nia 1937 r. za umowy walutowe uważa się umowy dotyczące złota, srebra, platyny i metali grupy platynowej, w monetach, sztabach i w stanie surowym, walut zagranicznych, dokumentów płatniczych w walucie zagranicznej (weksli, czeków, przekazów itp.) i zagranicznych walorów (tego rodzaju jak akcje, obligacje, kupony od nich itp.).

Na podstawie monopolu walutowego zakup i sprzedaż waluty zagranicznej i innych wartości walutowych, a także przekazy walut obcych za granicę i z zagranicy muszą być przeprowadzane przez Bank Państwa lub Bank dla Handlu Zagranicznego ZSRR lub za ich pośrednictwem.

Bank dla Handlu Zagranicznego ZSRR (Wniesztorgbank) zajmuje się w dziedzinie operacyj obcą walutą obsługą kasowo-rozliczeniową przybywających do ZSRR cudzoziemców, zagranicznych przedstawicieli dyplomatycznych, przekazami pieniężnymi o charakterze niehandlowym itd.

Z powyższego wynika, że całość zagranicznych walut i dewiz, wpływających na rzecz instytucyj radzieckich i organizacji gospodarczych w wyniku operacyj handlu zagranicznego, operacji kredytowych i innych powinna być przekazywana przez wymienione instytucje, przedsiębiorstwa i organizacje do Banku Państwa, który rozlicza się z nimi w rublach po kursie obowiązującym. W szczególności wszystkie organizacje handlu zagranicznego i inne organizacje gospodarcze ZSRR, posiadające roszczenia płatnicze w stosunku do zagranicznych firm i banków, obowiązane są przekazywać Bankowi Państwa do inkasa dokumenty towarowe i inne, będące podstawą do otrzymania waluty zagranicznej. Jeżeli wpłata waluty nie jest uwarunkowana przedstawieniem dokumentów towarowych i innych są one obowiązane zapewnić wniesienie odpowiednich kwot, według wskazówek Banku Państwa, na jego rachunki w określonych bankach zagranicznych.

Co się tyczy osób prywatnych, ustawodawstwo walutowo-dewizowe ZSRR nie zawiera bezpośredniego przepisu o obowiązku zdawania przez osoby prywatne obcej waluty do Banku Państwa. Jednakże, stosownie do monopolu walutowego, mogą one legalnie realizować przypadające im wartości w walucie obcej tylko w drodze sprzedaży ich Bankowi Państwa lub Bankowi dla Handlu Zagranicznego ZSRR.

Dzięki powyższym postanowieniom cała waluta zagraniczna wpływająca do ZSRR, w rezultacie handlu zagranicznego i innych operacyj, koncentruje się w jednym ośrodku walutowym — w kasie i na rachunkach zagranicznych Banku Państwa oraz Banku dla Handlu Zagranicznego ZSRR, skąd następnie jest rozchodowana dla przeprowadzania bieżących płatności za granicą z tytułu zobowiązań i wydatków ZSRR w zakresie handlu zagranicznego, kredytowego i innych.

Koncentracja zasobów walutowych Związku Radzieckiego zabezpieczona jest również zasadami o przechowywaniu waluty zagranicznej. Radzieckie państwowe instytucje i organizacje gospodarcze nie mają prawa, z pewnymi wyjątkami, trzymać na swoich własnych kontach wpływające na ich rzecz kwoty w obcej walucie. Są one obowiązane trzymać je na rachunkach Banku Państwa w bankach zagranicznych będących jego korespondentami.

Powyższe zasady, na równi z zapobieganiem stratom mogącym wyniknąć wskutek przechowywania środków walutowych w niedostatecznie solidnych bankach zagranicznych, usuwają niebezpieczeństwo rozproszenia zasobów walutowych ZSRR.

W rezultacie monopolu walutowego przekazy kwot pieniężnych za granicę i z zagranicy powinny być przeprowadzane przez Bank Państwa lub przez Bank dla Handlu Zagranicznego ZSRR.

W związku z tym Bank Państwa przeprowadza wszelkie rozliczenia radzieckich instytucyj, organizacyj handlu zagranicznego i innych z ich zagranicznymi kontrahentami, w szczególności, przeprowadza przekazy na zapłacenie zobowiązań i wydatków z tytułu handlu zagranicznego, kredytów i innych. Bank Państwa, występując jako pośrednik w tych rozliczeniach, przeprowadza jednocześnie kontrolę wydatkowania środków walutowych przez radzieckie instytucje i organizacje gospodarcze.

Przekazy za granicę z tytułu operacyj handlu zagranicznego, a także z tytułu innych płatności, przeprowadzanych przez państwowe instytucje ZSRR, są wykonywane przez Bank Państwa bez jakichkolwiek bądź ograniczeń w trybie ustawowo przewidzianym.

Przekazy za granicę prywatnych obywateli radzieckich a także zagranicznych osób fizycznych i prawnych oraz sprzedaż im walut obcych przeprowadzane są przez Bank Państwa z reguły tylko na podstawie decyzji, w każdym poszczególnym przypadku, Ministerstwa Finansów. Nie wymagają takiego zezwolenia przekazy z rachunków walutowych wolnych, otwartych

w Banku Państwa i Banku dla Handlu Zagranicznego ZSRR, a także, jeżeli kwota przekazu wpłacona zostaje w obcej walucie.

Niezbędne jest mieć na względzie, że pojęcie przekazu jest w radzieckim ustawodawstwie walutowo-dewizowym szersze, niż pojęcie przekazu w sensie techniczno-bankowym. Stosownie do postanowienia z 25 października 1948 r. przez przekazy za granicę rozumie się zapłacenie kwot pieniężnych lub oddanie do dyspozycji jakichkolwiek wartości majątkowych (jak walut, papierów wartościowych, towarowych, a także roszczeń) w ZSRR z płatnością równowartości za granicą, a przez przekazy z zagranicy do ZSRR rozumie się otrzymywanie kwot pieniężnych w ZSRR, w postaci równowartości oddanych za granicą do dyspozycji jakichkolwiek wartości majątkowych (jak walut, papierów wartościowych, towarów oraz roszczeń).

Co się tyczy przesyłania wartości walutowych za granicę i z zagranicy, może ono być dokonywane tylko poprzez placówki państwowe ZSRR, Banku Państwa, lub Banku dla Handlu Zagranicznego ZSRR.

Bank Państwa ma prawo przyjmować przekazy z zagranicy i nabywać obce waluty bez ograniczenia sumy, jeżeli tylko rozporządzeniem Rady Ministrów ZSRR lub Ministerstwa Finansów ZSRR nie został zabroniony przywóz lub przesyłanie z zagranicy poszczególnych rodzajów obcej waluty i wartości walutowych.

Ustawodawstwo walutowo-dewizowe ZSRR bezwarunkowo zabrania wywozu i przesyłania za granicę, a także przywozu i przesyłania z zagranicy waluty radzieckiej zarówno w postaci znaków pieniężnych (biletów bankowych Banku Państwa, państwowych biletów skarbowych i bilonu) jak i w postaci płatnych w walucie ZSRR obligacji radzieckich państwowych pożyczek i kuponów od nich.

O ile chodzi o wywóz i przesyłanie dokumentów płatniczych (czeków, przekazów, weksli, akredytyw itp.) wystawionych w walucie ZSRR, to powyższe operacje są dopuszczane w trybie ustalonym przez Ministerstwo Finansów ZSRR.

Ustawodawstwo walutowo-dewizowe ZSRR, ustanawiając bezwarunkowy zakaz wywozu waluty radzieckiej, przewiduje w stosunku do walut obcych i dewiz określony tryb ich przywozu, wywozu i przesyłania z zagranicy i za granicę.

Przywóz i przesyłanie z zagranicy do ZSRR obcej waluty oraz wystawionych w niej dokumentów, a także innych wartości walutowych dozwolone jest bez jakichkolwiek ograniczeń.

Powyższa zasada nie rozciąga się na te przypadki, kiedy rozporządzeniem Rady Ministrów ZSRR lub Ministerstwa Finansów ZSRR ustalono zakaz przywozu i przesyłania do ZSRR poszczególnych rodzajów wartości walutowych.

O ile chodzi o wywóz wartości walutowych, to ogólną zasadą jest wymóg otrzymania w każdym poszczególnym przypadku zezwolenia władzy dewizowej (Departamentu Walutowego Ministerstwa Finansów).

Powyższa zasada nie rozciąga się na Bank Państwa, który w charakterze kasjera walutowego ZSRR ma prawo wywozić i przesyłać za granicę dowolne wartości walutowe ,a także na państwowe organizacje gospodarcze, którym pozwala się wywozić w zakresie operacyj handlu zagranicznego dokumenty, wystawione w walucie zagranicznej oraz czeki i inne zlecenia płatnicze, otrzymane z Banku Państwa.

Przywóz, wywóz i przesyłanie za granicę oraz z zagranicy zagranicznych papierów wartościowych (obligacyj, akcyj itd.), dopuszczone są jedynie za zezwoleniem Ministerstwa Finansów. Ministerstwo Finansów może udzielać instytucjom kredytowym zezwoleń ogólnych.

Wykazane powyżej ograniczenia odnośnie przywozu, wywozu i przesyłania wartości walutowych mają na celu zapobieganie naruszania monopolu walutowego, zapobieganie możliwości poderwania monopolu handlu zagranicznego i niedopuszczenie do ucieczki zasobów walutowych ZSRR.

Jedną ze specyficzynch cech międzynarodowych rozrachunków ZSRR, znajdującą swój wyraz w ustawodawstwie walutowo-dewizowym w postaci zakazu wywozu radzieckich pieniędzy za granicę jest to, że pieniądze radzieckie nie mają obiegu na rynkach obcych i nie służą jako środek płatności międzynarodowych w handlu zagranicznym ZSRR. Nie wyklucza to jednak możliwości wykorzystywania pieniędzy radzieckich w charakterze jednostki obrachunkowej w rozrachunkach clearingowych ZSRR z poszczególnymi krajami. W zawartych ostatnio przez Związek Radziecki umowach płatniczych z szeregiem krajów

ludowej demokracji w charakterze waluty, w jakiej prowadzone są rozliczenia clearingowe, przewidziana jest waluta radziecka.

Do 1926 r. część płatności z tytułu handlu zagranicznego, chociaż dość ograniczona, dokonywana była w walucie radzieckiej i czerwoniec był w obiegu na niektórych drugorzędnych zagranicznych giełdach. Praktyka ta jednak została zlikwidowana w 1926 r. ponieważ korzystanie z waluty radzieckiej w rozrachunkach z tytułu handlu zagranicznego i obieg jej za granicą nie tylko nie mogły przynieść gospodarce radzieckiej jakiegokolwiek pożytku, ale przeciwnie, mogło pociągnąć za sobą w ówczesnych warunkach rozmaite nieporządane dla ZSRR skutki.

Pieniądze radzieckie, jako pieniądze gospodarki socjalistycznej, podporządkowane właściwym jej prawidłowościom rozwoju (działanie prawa wartości w przekształconej postaci, a nie żywiołowe, świadome wykorzystywanie go przez państwo socjalistyczne), nie są ze swej natury przystosowane do tego, ażeby służyły jako narzędzie międzynarodowych rozliczeń z krajami kapitalistycznymi. Dokonywanie międzynarodowych rozrachunków ZSRR w pieniądzach radzieckich w ogólności nie jest wykluczone w pewnych warunkach (wolnej ich wymiany na walutę obcą). Jednakże, w tym przypadku przedstawiałyby one nie pieniądze radzieckie mające określoną zdolność nabywczą wewnątrz ZSRR, lecz byłyby jedynie przedstawicielami waluty obcej, na jaką byłyby wymienialne po określonym kursie.

ORGANIZACJA i TECHNIKA FINANSOWA

Jan Litwiniuk

ANALIZA REKLAMACYJ ZA PIERWSZY KWARTAŁ BR.

W wypowiedziach naszych na temat analizy reklamacyj za drugie półrocze roku ubiegłego (patrz Wiadomości NBP nr 3/51 str. 178), a w szczególności na temat wyprowadzonych wskaźników na podstawie miesięcznych sprawozdań oddziałów, zastrzegliśmy się przed pochopnością wyciągania daleko idących wniosków, a to z tej przyczyny, że nie mieliśmy pewności czy dane, jakie otrzymujemy z oddziałów, są ścisłe.

Słuszność tego rodzaju zastrzeżeń znalazła pełne potwierdzenie w sprawozdaniach komisji kontrolnych z dokonanych w wielu oddziałach kontroli w ciągu pierwszego kwartału.

Komisje kontrolne stwierdziły, że dość pokaźna ilość oddziałów, głównie tych, które zostały uruchomione pod koniec roku ubiegłego — nie prowadziła żadnej ewidencji i kontroli otrzymywanych reklamacyj i że dane do sprawozdania miesięcznego były podawane dowolnie. Rzecz prosta rezultatem takiego postępowania był fałszywy obraz stanu faktycznego, zniekształcający wszelkie obliczenia i wynikające z obliczeń tych wnioski.

Nie potrzeba wyjaśniać, że postępowanie takie stanowi jaskrawe zaniedbanie służbowe, zasługujące na naganę i wyciągnięcie sankcyj dyscyplinarnych.

Jeżeli komisje kontrolne nie wystąpiły z wnioskiem o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego w stosunku do winnych, to dlatego jedynie że wzięto pod uwagę trudny stosunkowo okres organizacyjny, kłopoty natury personalnej i inne przeszkody, występujące z natury rzeczy ze znacznym nasileniem we wstępnym okresie działalności nowouruchomionego oddziału. W stosunku do winnych została tym razem zastosowana amnestia.

Pamiętajmy jednak, że jak każda, tak i w danym wypadku, amnestia jest ograniczona ścisłym okresem czasu. Najtrudniejszy okres już minął. Oddziały uruchomione w końcu roku ubiegłego mają po za sobą półroczny przeszło okres działalności. Dość było czasu, by okrzepnąć organizacyjnie, opanować i usunąć występujące na wstępie trudności, wejść na tory normalnej, uporządkowanej organizacyjnie pracy.

Przypominamy o tym wszystkim tym oddziałom, które nie wykazały się do tego czasu dostateczną prężnością organizacyjną, które w wyniku przeprowadzonej analizy i samokrytyki dojdą do przekonania, że mają takie, lub inne luki do wypełnienia, takie lub inne zaniedbania do usunięcia. W pierwszym rzędzie przypominamy o tym kierownikom oddziałów w Kutnie, Brzezinach, Łęczycy, Sieradzu, Szczawnie-Zdroju, Bystrzycy Kłodzkiej, Lwówku, Wołowie, Strzegomiu, Zgorzelcu, w których komisje kontrolne stwierdziły zupełny brak zainteresowania omawianym działem kontroli.

Jakkolwiek w dalszym ciągu mamy zastrzeżenia co do ścisłości danych, zawartych w sprawozdaniach miesięcznych w pierwszym kwartale roku bieżącego, to jednak stwierdzić musimy, że w okresie sprawozdawczym nastąpiła wydatna poprawa w stosunku do okresu poprzedniego. Poprawa ta wprawdzie nie wyraża się jeszcze w cyfrowym spadku reklamacyj; przeciwnie, cyfra reklamacyj w niektórych oddziałach nawet się zwiększyła. Wzrost ten jednak nie świadczy o efektywnym wzroście reklamacyj. Wskazuje jedynie na dokładniejsze ewidencjonowanie reklamacyj, na żywsze zainteresowanie się samym zjawiskiem reklamacyj, na zrozumienie sensu kontroli reklamacyj.

Do wniosku takiego dochodzimy nie tylko na podstawie stwierdzeń komisyj kontrolnych, ale również na podstawie licznej korespondencji otrzymywanej z oddziałów wojewódzkich i oddziałów terenowych.

Znane są nam wypadki, że w wielu i to większych oddziałach, sprawami reklamacyj zaczęli żywo interesować się sami dyrektorzy oddziałów. Wydali polecenie, by każda reklamacja była im przedkładana do wglądu, a każda odpowiedź na reklamację — do podpisu. W stosunku do winnych wyciągano odpowiednie wnioski. Zaostrzyła się kontrola wewnętrzna. Zaprowadzono dokładną ewidencję. Zastosowano kary dyscyplinarne. Niejednokrotnie nawet za drobne zaniedbanie pozbawiano prawa do premii. Pracownicy stali się bardziej wrażliwi, więcej dokładni i staranni przy wykonywaniu swych czynności.

Ewidencja reklamacyj stała się w rękach dyrektora narzędziem operatywnej kontroli. I na tym polega poprawa w stosunku do okresu poprzedniego.

Tego rodzaju postępowanie nie przyjęło się jednak powszechnie. Jak już nadmieniliśmy, niektóre oddziały dalekie były od stosowania podobnej praktyki i sprawą reklamacyj nie interesowały się wcale.

Z tego, co powiedzieliśmy wyżej wynika, że nie można, z porównania wskaźników za okres poprzedni ze wskaźnikami za okres sprawozdawczy, wysnuwać trafnych wniosków. Nie można danych z okresu poprzedniego przyjmować za podstawę do porównywania wskaźników z tego okresu ze wskaźnikami okresu następnego. Nie można wprawdzie uznać, że obliczone wskaźniki za kwartał pierwszy opierają się na bazie ścisłych danych, to jednak należy stwierdzić, że baza ta w okresie sprawozdawczym jest znacznie bliższa prawdy niż w okresie poprzednim. Z tego więc powodu, dla uniknięcia fikcyjnych wniosków rezygnujemy z porównywania wskaźników za okres bieżący ze wskaźnikami za drugie półrocze roku ubiegłego, natomiast na przyszłość za bazę porównawczą przyjmować będziemy (z mniejszymi już zastrzeżeniami) wskaźniki z pierwszego kwartału.

Dla analizy reklamacyj w pierwszym kwartale opracowaliśmy wiele zestawień w różnych płaszczyznach i przekrojach. Ze względu na trudności techniczne nie podajemy wskaźników dla poszczególnych oddziałów, gdyż wykaz taki, wprawdzie bardzo interesujący, zająłby zbyt wiele miejsca. Ograniczamy się jedynie do oddziałów wojewódzkich i do oddziałów drugiej kategorii, a to ze względu na ilość czynności (ca 46%) wykonywanych przez te kategorie oddziałów. W oddzielny wykaz ujęliśmy oddziały wojewódzkie, by na ich tle uwypuklić kształtowanie się wskaźnika w poszczególnych okręgach.

Ciekawiło nas, jak kształtuje się wskaźnik w poszczególnych kategoriach oddziałów (I — VI) i dlatego odnośne wskaźniki podajemy w oddzielnym zestawieniu.

Nie jest obojętna dynamika reklamacyj w poszczególnych okręgach na tle dynamiki czynności w pojedynczych miesiącach kwartału, i dlatego dotyczące dane podajemy w oddzielnym wykazie.

I wreszcie ciekawe jest źródło pochodzenia reklamacyj, tzn. jakie kategorie osób i jednostek organizacyjnych wnosiły reklamacje. W tym celu w oddzielnym zestawieniu podajemy wykaz głównych „reklamantów", aby oddziałom zwrócić uwagę na najbardziej zaniedbane odcinki pracy.

Przechodzimy do omówienia poszczególnych wykazów.

Wskaźnik reklamacyj w oddziałach wojewódzkich

Nazwa oddziału	Ilość reklamacyj	Ilość czynności (w tysiącach punktów)	Wskaźnik oddziału wojewódzkiego	Wskaźnik okręgu
Białystok	483	1318	37	24
Bydgoszcz	92	1357	7	8
Gdańsk	206	1454	14	12
Katowice	265	3359	8	11
Kielce	87(?)	1194	7	9
Koszalin	70(?)	959	7	10
Kraków	275	3038	9	14
Lublin	293	1965	15	16
Łódź	838	3678	23	16
Olsztyn	346	727	48	25
Opole	170	700	24	11
Poznań	393	3341	12	10
Rzeszów	165	987	17	14
Szczecin	270	2131	13	15
Warszawa	1088	5351	20	19
Wrocław	560	2221	25	20
Zielona Góra	153	822	19	20
Razem przeciętny wskaźnik	5754	34602	17	14

Analizując przytoczone dane, stwierdzamy już na pierwszy rzut oka niebywałą rozpiętość wskaźników w poszczególnych oddziałach. Od 48 (Olsztyn) i 37 (Białystok), następuje poważny skok w dół do 25 (Wrocław) i 24 (Opole), — i dalszy duży spadek do 8 (Katowice) i 7 (Bydgoszcz, Kielce, Koszalin).

Porównując poszczególne wskaźniki nie znajdujemy potwierdzenia słuszności pokutującego tu i ówdzie poglądu, że dużą (względną), ilość reklamacyj można tłumaczyć dużym nasileniem czynności manipulacyjnych w oddziale. Oddział w Olsztynie, posiadający jeden z najniższych współczynników pracy (ilość czynności, wyrażona w punktach), wykazuje najwyższy wskaźnik reklamacyj. I odwrotnie oddział w Katowicach i w Krakowie o dużej ilości punktów, wykazują jeden z najniższych wskaźników. Stąd więc możemy wysnuć wniosek, że nie *ilość* pracy decyduje o wzroście wskaźnika reklamacyj, lecz *organizacja i kontrola* pracy w oddziale.

W stosunku do niektórych wskaźników żywimy obawę czy istotnie można je uważać za odpowiednik poziomu pracy, innymi słowy, czy dane na podstawie których wskaźnik został obliczony, są dokładne i ścisłe. Na podstawie bowiem informacyj, pochodzących z innych źródeł, mamy prawo przypuszczać, że w niektórych przypadkach niski wskaźnik jest bądź przypadkowy, bądź też podstawa do jego wyliczenia nie była dokładna. Czy obawy nasze są uzasadnione, sprawdzi we właściwym czasie komisja kontrolna.

A teraz rozważmy, czy i w jakim kierunku występuje rozpiętość między wskaźnikami oddziałów wojewódzkich i okręgów.

Różnice występują tu z niejednakowym natężeniem i w różnych kierunkach. Z zestawienia wskaźników w poszczególnych okręgach widzimy, że są oddziały wojewódzkie, które pracują lepiej od oddziałów terenowych i odwrotnie. W niektórych okręgach różnice są minimalne, lub zupełnie się zacierają.

Najkorzystniejszy stosunek do oddziałów terenowych wykazują następujące oddziały:

w Olsztynie ze wskaźnikiem 48 wobec wskaźnika 25;
w Białymstoku ze wskaźnikiem 37 wobec wskaźnika 24;
w Łodzi ze wskaźnikiem 23 wobec wskaźnika 16;
w Opolu ze wskaźnikiem 24 wobec wskaźnika 11.
natomiast oddział w Krakowie wypadł najkorzystniej — 9 : 14.

W okręgach pozostałych nie zachodzą większe różnice, co wskazuje, że praca w tych okręgach przebiega równo bez większych odchyleń. Jakie stąd nasuwają się wnioski?

Jeżeli przeciętny wskaźnik dla oddziałów wojewódzkich wynosi 17 a dla okręgów — 14, to znaczy, że w większości wypadków oddziały terenowe pracują dokładniej, niż oddziały wojewódzkie.

Jeżeli wskaźnik przeciętny dla oddziałów wojewódzkich wynosi 17, to oddziały, w których wskaźnik ten

jest wyższy powinny się zastanowić nad przyczynami takiego stanu i zaostrzyć kontrolę na najbardziej zaniedbanych odcinkach pracy.

Wiele oddziałów wykazuje wskaźnik niższy od przeciętnego. Czy to znaczy, że osiągnęły one swoją szczytową pozycję i że dalsza poprawa jest trudna, lub niemożliwa? Takie rozumowanie byłoby fałszywe, gdyż jak zobaczymy z następnego wykazu, obejmującego wskaźniki oddziałów drugiej kategorii, wiele oddziałów o ilościach czynności nie wiele mniejszych, a niejednokrotnie nawet większych, — potrafiło uzyskać wskaźnik znacznie niższy jak np.: Gliwice — 5, Radom — 4, Rybnik — 3. Fakt ten wyraźnie wskazuje na to, że możliwości dalszego i to wydatnego poprawienia jakości pracy nawet w tych oddziałach wojewódzkich, które osiągnęły wskaźnik najniższy (7) są jeszcze bardzo duże.

Zespoły pracownicze, a przede wszystkim zespoły operacyjne, zatrudnione w działach rachunków osobowych, gdyż tam występuje największe nasilenie reklamacyj, powinny z zacytowanych cyfr wyciągnąć właściwe wnioski: wyznaczać określone zadania, podejmować konkretne zobowiązania zmierzające do stałego systematycznego poprawiania jakości pracy, wyrażającego się w obniżaniu wskaźnika.

Wskaźnik w oddziałach II kategorii

Nazwa oddziału	Ilość reklamacji	Ilość czynności (w tysiącach punktów)	Wskaźnik
Bielsko Biała	268	1642	16
Bydgoszcz I-miejski	99	1198	8
Bytom	160	1183	14
Bytom I-miejski	120	1330	9
Chorzów	116	1793	6
Częstochowa	135	1291	10
Gdynia	178	1560	11
Gliwice	69	1291	5
Gliwice I-miejski	86	1279	7
Jelenia Góra	129	1059	12
Kalisz	108	1404	8
Katowice I-miejski	192	1322	15
Katowice II-miejski	300	1581	19
Kraków II-miejski	370	1103	34
Łódź I-miejski	453	2451	18
Łódź II-miejski	337	1926	17
Piotrków	73	911	8
Poznań I-miejski	124	1425	9
Poznań III-miejski	142	1235	11
Radom	64	1506	4
Rybnik	39	1314	3
Sosnowiec	153	782	20
Tarnów	111	1187	9
Toruń	73	1514	5
Wałbrzych	93	1115	8
Warszawa — Mokotów	195	1101	18
Warszawa — Praga	220	1291	17
Warszawa III-miejski	316	1213	26
Warszawa IV-miejski	128	1188	11
Warszawa V-miejski	545	720	76
Włocławek	55	1228	4
Wrocław I-miejski	711	2167	33
Zabrze	78	1278	6
Razem	6240	44588	14

Przeciętny wskaźnik dla oddziałów drugiej kategorii wynosi — 14, jest zatem o 3 punkty niższy, niż w oddziałach wojewódzkich. Znaczna większość oddziałów uzyskała wskaźnik niższy od przeciętnego. Zauważyć należy, że wskaźnik przeciętny dla oddziałów drugiej kategorii byłby jeszcze znacznie niższy, gdyby nie rażąco wysoki wskaźnik, wykazany przez kilka oddziałów, jak V-miejski w Warszawie, II-miejski w Krakowie, I-miejski we Wrocławiu i III-miejski w Warszawie. Wysoki wskaźnik tych oddziałów dotkliwie zaważył na przeciętnej całej kategorii. Sądzimy, że dyrektorzy wymienionych oddziałów w poczuciu solidarności i ambicji grupowej z całą stanowczością poczynią niezbędne kroki, aby niezwłocznie zlikwidować źródła błędów i poprawić dotychczasowy poziom pracy. Wiadomo nam, że oddział V w Warszawie jeszcze w końcu marca wybrnął z bardzo dużych trudności organizacyjnych, i że jego wskaźnik za okres pierwszego kwartału uważać należy, za przypadkowy i przejściowy. Pozostałe z wymienionych wyżej oddziałów również miały poważne trudności organizacyjne, jak nam wiadomo, również w dużej mierze pokonane. Mamy wszelkie dane, by stwierdzić, że oddziały kategorii drugiej jako g r u p a oddziałów w okresie następnym wskaźnik reklamacyj wydatnie poprawi.

Jeżeli chodzi o dalsze wnioski, to te są identyczne z wnioskami, jakie przytoczyliśmy przy omawianiu wskaźnika oddziałów wojewódzkich.

Wskaźnik reklamacyj w poszczególnych kategoriach oddziałów

Kategoria	Ilość oddziałów	Ilość reklamacyj	Ilość czynności (w tysiącach punktów	Wskaźnik
I	17	5754	34602	17
II	33	6240	44588	14
III	47	3828	31504	12
IV	71	3049	25107	12
V	46	1123	7559	15
VI	164	4447	29413	15
razem	378	24441	172773	śr. wsk. 14

Jest rzeczą charakterystyczną, że najniższy wskaźnik osiągnęły oddziały średnie, należące do III i IV kategorii. Tłumaczy się to nie tyle może doskonalszą organizacją pracy, ile raczej okrzepnięciem organizacyjnym i stabilizacją personalną, jaka wiąże się z kilko — lub paroletnim istnieniem tych oddziałów.

O oddziałach I i II kategorii mówiliśmy już wyżej, jeżeli chodzi o oddziały kategorii V i VI-ej, to te, jak wiadomo w większości swej zostały uruchomione pod koniec roku ubiegłego i nie zdołały w ciągu stosunkowo krótkiego czasu pracy swej należycie zorganizować, tym więcej, że nie posiadały pracowników dostatecznie do wykonania zawodu bankowego przygotowanych. Przyczyna popełnianych błędów tkwi głównie w niedostatecznym opanowaniu przepisów i techniki czynności bankowych. Wiąże się to z czynnikiem - czasu. Z czasem pracownicy nabywają niezbędnej rutyny, przyswajają przepisy, dokładniej i sprawniej pracują; mniej popełniają błędów i mniej dają powodów do zgłaszania pretensyj. Należy się spodziewać, że okres, jaki upłynął od chwili uruchomienia oddziału nie został zmarnowany i że praca w następnym okresie dozna wydatnej poprawy. Rzecz prosta nie nastąpi to w sposób automatyczny, wyłącznie pod wpływem czynnika czasu. Potrzeba na to dużego wysiłku i to wysiłku zorganizowanego. Kierownicy oddziałów omawianych kategorii mają wdzięczne pole do ujawnienia swych zdolności organizacyjnych. Zespół ludzi jakim kierują, jest niewielki. Charakter wykonywanych czynności nie jest złożony, łatwy do opanowania. Ilość czynności w stosunku do zatrudnionego personelu jest mała. Instrukcje odcinkowe, których opanowanie jest konieczne, są proste i szczegółowe. Jeżeli więc kierownik oddziału potrafi umiejętnie pracę rozłożyć, czuwać systematycznie nad jej prawidłowym wykonywaniem, kontrolować postępy w pracy poszczególnych pracowników, udzielać im w toku wykonywanej pracy prawidłowych rad i wskazówek, zwracać uwagę na występujące błędy i niedociągnięcia, to na pewno w ciągu krótkiego czasu potrafi podnieść poziom pracy, poprawić jej jakość i wydajność. Zmniejszą się reklamacje, a w ślad za tym obniży się wskaźnik.

Należy z zadowoleniem podkreślić, że duża ilość oddziałów tych kategorii pracuje dobrze i w licznych wypadkach wskaźnik reklamacyj zbliżony jest do zera.

Kształtowanie się wskaźnika w poszczególnych miesiącach pierwszego kwartału

Okręg	Wskaźnik w styczniu	Wskaźnik w lutym	Wskaźnik w marcu	Przeciętny za pierwszy kwartał
Białostocki	25	26	21	24
Bydgoski	9	8	9	8
Gdański	11	14	11	12
Katowicki	11	10	11	11
Kielecki	8	10	9	9
Koszaliński	10	11	9	10
Krakowski	13	15	13	14
Lubelski	18	15	14	16
Łódzki	19	18	11	16
Olsztyński	23	24	27	25
Opolski	9	12	12	11
Poznański	10	10	9	10
Rzeszowski	13	13	14	14
Szczeciński	17	15	13	15
Warszawski	20	20	18	19
Wrocławski	20	18	21	20
Zielonogórski	19	18	21	20
Przeciętna	15	15	13	14

Przeciętny wskaźnik za styczeń wynosi — 15, za luty — 15, a w marcu spada do — 13. Spadek o dwa punkty w ciągu jednego miesiąca uważać należy za rezultat pomyślny. Zauważyć wypada, że na przestrzeni pierwszych trzech miesięcy bieżącego roku poważnie i systematycznie wzrasta ilość wykonywanych czynności; ilość ta wyrażona w punktach wynosiła (w tysiącach punktów):

za styczeń — 52.220
za luty — 56.559
za marzec — 63.994
(dane z wykazów czynności).

Względny spadek reklamacyj przy jednoczesnym wzrastaniu czynności wskazuje na to, że oddziały Banku przebrnęły na ogół pomyślnie przez okres najtrudniejszy i w okresie tym zdołały nie tylko podnieść wydajność pracy, ale również poprawić jej jakość.

Skoro więc większość oddziałów w okresie najtrudniejszym potrafiła osiągnąć lepszą jakość przy zwiększonej wydajności, to w lepszych, dogodniejszych, bardziej uregulowanych warunkach w okresach następnych, efekt tej poprawy powinien być jeszcze wyraźniejszy.

Potwierdzenie tego poglądu znajdujemy w przytoczonym zestawieniu w stosunku do niektórych okręgów, jak np.:

Okręg łódzki wykazuje w poszczególnych miesiącach: 19, 18, i 11;
Okręg lubelski wykazuje w poszczególnych miesiącach 13, 15, i 14.

Okręgi pozostałe wykazują odchylenia nieznaczne, lub zachowują równowagę. Wyjątek pod tym względem stanowi jedynie okręg olsztyński, w którym wskaźnik z miesiąca na miesiąc wzrasta (23, 24, 27).

Tego rodzaju kształtowanie się wskaźnika wywołuje zrozumiały niepokój i wskazuje na konieczność zwrócenia uwagi na jego przyczyny.

Zdajemy sobie sprawę z dużych trudności natury personalnej, jakie występują zarówno na terenie samego oddziału wojewódzkiego, jak i na terenie całego okręgu olsztyńskiego; i dlatego nie tyle niepokoi nas to że wskaźnik ten jest najwyższy, gdyż istotnie w okręgu tym braki w obsadzie personalnej są największe, i to może tłumaczyć wysokość samego wskaźnika — ile raczej to, że wskaźnik ten z miesiąca na miesiąc wzrasta.

Analiza źródeł z jakich pochodzą reklamacje

Nazwa okręgu	Wskaźniki reklamacji pochodzących od: klientów	oddziałów	Departamentu Budżetowo-Rachunkowego.	Departamentu Kredytowego	I n n i (w tym różnice kasowe)	Wskaźnik łączny
Białostocki	11	6	5	—	2	24
Bydgoski	3	1	3	—	1	8
Gdański	5	1	3	—	3	12
Katowicki	5	2	2	—	2	11
Kielecki	5	—	3	—	1	9
Koszaliński	2	1	5	—	2	10
Krakowski	6	3	4	—	1	14
Lubelski	7	3	4	—	2	16
Łódzki	12	1	2	—	1	16
Olsztyński	11	4	7	1	2	25
Opolski	2	3	4	—	2	11
Poznański	4	2	3	—	1	10
Rzeszowski	3	5	3	1	2	14
Szczeciński	8	1	4	—	2	15
Warszawski	13	2	3	—	1	19
Wrocławski	10	2	4	1	3	20
Zielonogórski	5	4	6	1	4	20
Przeciętny:	7	2	3	—	2	14

Odpowiedź na pytanie, kto wnosi reklamacje, wskazuje pośrednio na rodzaje reklamacyj i działy pracy, które ponoszą winę za spowodowanie reklamacyj.

Jeżeli reklamacje zgłaszają klienci Banku, to w większości przypadków dotyczą one działu rachunków osobowych. Jeżeli reklamują oddziały, to najczęściej w sprawach mylnie skierowanych, lub niezaopatrzonych we właściwy numer kontrolny awizów. Jeżeli reklamuje Departament Budżetowo-Rachunkowy, to sprawa dotyczy błędów w sporządzaniu raportu dziennego, mylnej kwalifikacji pozycji rachunkowych, niezgodności list płacy z obowiązującą taryfą, itp. Jeżeli zgłasza pretensje Departament Kredytowy, to najczęściej w sprawach niedokładności w sprawozdawczości okresowej. Jeżeli zachodzi różnica kasowa, lub reklamacja klienta w tych sprawach, to wskazuje na niedomagania pracy w komórkach kasowych oddziału itd.

Oddziały, zgodnie z zarządzeniami okólnika 15/51 prowadzą szczegółową ewidencję reklamacyj. Z ewidencyj tych kierownicy oddziałów dokładnie wiedzą, gdzie tkwią ich przyczyny, na czym polegał błąd, lub zaniedbanie. Dokładnie się orientują o nasileniu reklamacyj pod adresem tego, lub innego działu pracy. Mają więc pełny pogląd na przyczyny i źródła ich powstawania. Mogą i powinni wyciągać odpowiednie wnioski, stosować rygory i sankcje. Źle postępują, jeżeli tego nie czynią. Ci, co tego nie czynią, nie potrafią kierować oddziałem, nie będą zdolni spełniać należycie swych zadań, nie zdołają podnieść poziomu sprawności organizacyjnej oddziału.

W zestawieniu naszym ograniczyliśmy się do wskazania kilku zasadniczych kategoryj osób reklamujących:

a) klienci Banku;
b) Oddziały;
c) Departament Budżetowo-Rachunkowy;
d) Departament Kredytowy;
e) Różni (pozostałe jednostki organizacyjne centrali, reklamacje masowe, różnice).

Jak z zestawienia wynika, połowę wszystkich reklamacji stanowią reklamacje k l i e n t ó w Banku. Reklamacje tego typu stanowią najpoważniejszą ilościowo grupę. Wskazują one wyraźnie na poważne zaniedbania w działach rachunków osobowych.

Natężenie reklamacyj ze strony klientów Banku nie występuje w poszczególnych okręgach z jednakową siłą. Najgorzej przedstawia się okręg warszawski ze wskaźnikiem 13, — łódzki ze wskaźnikiem 12, olsztyński i białostocki — ze wskaźnikiem — 11 i wrocławski — ze wskaźnikiem — 10, Obok tego wiele okręgów w tej kategorii reklamacyj wykazuje wskaźnik niski (2 — 4), jak np. opolski, koszaliński, bydgoski i poznański.

Wskaźnik reklamacyj kierowanych przez oddziały do innych oddziałów wykazuje stopień błędów popełnianych przez te ostatnie przy sporządzaniu i wysyłaniu awizów. Na tym odcinku najwięcej błędów popełniają oddziały okręgu białostockiego, rzeszowskiego,

olsztyńskiego i zielonogórskiego. Najkorzystniej wypadł okręg kielecki.

Stosunkowo dużo pretensyj pod adresem oddziałów zgłasza Departament Budżetowo-Rachunkowy. Wiele z nich dotyczy jeszcze okresu wymiany, a więc posiada charakter przejściowy, natomiast coraz częściej (szczególnie w ostatnim czasie) reklamacje pochodzą z tytułu niewłaściwego zaszeregowania, na tle obowiązujących etatów, pracowników oddziału i niewłaściwego kwalifikowania budżetowego wydatków. Z początku dość liczne reklamacje z powodu błędów w raportach dziennych, ostatnio wybitnie się zmniejszyły. Najwięcej pretensyj Departament Budżetowo-Rachunkowy zgłaszą pod adresem oddziałów okręgu olsztyńskiego, zielonogórskiego i białostockiego. Najkorzystniej przedstawia się okręg katowicki i łódzki.

Niepokaźna ilościowo, jednak ze względu na wagę spraw, bardzo istotna jest w kartotece reklamacyj rubryka, wykazująca reklamacje Departamentu Kredytowego. Reklamacje w zakresie niedomagań i błędów w dziale kredytowania i kontroli finansowej przedsiębiorstw skrupulatnie ewidencjonuje Departament Kredytowy, prowadząc szczegółową kartotekę uchybień. Ograniczamy się tu jedynie do wymienienia tych okręgów, których oddziały otrzymały największą ilość reklamacyj. Są to: olsztyński, rzeszowski, wrocławski i zielonogórski. Korzystnie wyróżnia się okręg gdański.

Pozostałe reklamacje stanowią według wskaźnika nie wiele więcej ponad jedną siódmą wszystkich reklamacyj. Na szczególne zwrócenie uwagi zasługuje w niektórych okręgach, szczególnie w okręgu zielonogórskim, wrocławskim i gdańskim pokaźna stosunkowo ilość różnic kasowych. Znajduje to odbicie we wskaźnikach podanych w rubryce „Inni". Nie potrzeba podkreślać jak ważna jest dokładność i bezbłędność pracy w komórkach kasowych. Wydane w tej mierze przepisy służbowe powinny być z całą skrupulatnością przestrzegane; winnych nieprzestrzegania należy pociągać do odpowiedzialności dyscyplinarnej, jeżeli z mocy prawa, nie zachodzi obowiązek przekazania sprawy organom śledczym.

* * *

Jeszcze w toku pisania niniejszych uwag, nadeszły sprawozdania z oddziałów wojewódzkich za kwiecień. Z pobieżnej ich analizy wynika, że niektóre okręgi w dalszym ciągu wskaźnik reklamacyj obniżyły. Zauważyliśmy jednocześnie, że niektóre oddziały nadal nie podają dokładnych danych ilościowych, dotyczących reklamacyj otrzymanych od jednostek organizacyjnych centrali. Porównanie tych danych z danymi w jednostkach organizacyjnych wykazuje niejednokrotnie poważne różnice o wyraźnej tendencji obniżania przez oddziały ilości w stosunku do stanu faktycznego. Wypadki tego rodzaju omówimy w następnym sprawozdaniu. Obecnie ograniczamy się do samego tylko stwierdzenia i jednocześnie ostrzegamy kierowników oddziałów przed stosowaniem tego rodzaju metody „poprawiania" wyników. *Naszym zadaniem i to zadaniem wspólnym, nie jest ewidencjonowanie reklamacji, lecz walka z reklamacjami,* walka o poprawę jakości i stylu pracy. Stale to podkreślamy i stale o tym przypominamy.

A czy może być walka skuteczna, jeżeli nie będziemy d o k ł a d n i e znali rodzaju i rozmiarów zaniedbań i błędów? Błędy musimy poznawać, by móc skutecznie im przeciwdziałać.

Wspomnieliśmy już na wstępie, że w okresie pierwszego kwartału komisje kontrolne nie wyciągały konsekwencyj służbowych w wypadkach stwierdzenia, że oddział nie prowadził ewidencji reklamacyj, lub prowadził niedokładnie. Uważaliśmy to za przedwczesne. W następnej jednak fazie postępowanie komisji kontrolnych będzie bardziej rygorystyczne i winni zaniedbań będą pociągani do odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Jesteśmy w połowie drugiego roku planu sześcioletniego. Musimy zastanowić się, czy i w jakiej mierze potrafiliśmy podnieść jakość i wydajność pracy, czy zadania ciążące na nas wykonujemy lepiej i taniej, zgodnie z wytycznymi planu. Pod koniec roku czeka nas rzetelny obrachunek.

Krytyka oceny własnej pracy, polegająca m. in. również na systematycznym i metodycznym analizowaniu błędów i usterek stanowi skuteczny oręż w walce o wyższy poziom pracy, o lepsze realizowanie planu.

O tym wszyscy i stale musimy pamiętać.

Karol Niedoba

UOPERATYWNIENIE PLANOWANIA KREDYTOWEGO PRZY POMOCY PLANOWEJ REZERWY KREDYTOWEJ

(ARTYKUŁ DYSKUSYJNY)

Do czołowych zadań stojących przed aparatem kredytowym należy dalsze uoperatywnienie planowania kredytowego. Jedną z metod, która służyć może temu celowi jest prawidłowe planowanie rezerwy kredytowej. Artykuł niniejszy jest właśnie poświęcony temu zagadnieniu.

Zgodnie z częścią C § 4 instrukcji o finansowaniu i kontroli przedsiębiorstw, punktem wyjścia dla ustalenia zapotrzebowania na środki finansowe przedsiębiorstw uspołecznionych jest ich roczny plan finansowy (dla przedsiębiorstw wytwórczych plan techniczno — przemysłowo — finansowy).

W celu zaktualizowania obliczeń planu rocznego na dany kwartał, przedsiębiorstwa oraz jednostki centralne obowiązane są sporządzać i przedkładać Bankowi kwartalne plany finansowania, oparte na planie rocznym, uwzględniające ewentualne odchylenia od tego planu, które wystąpiły w trakcie realizacji planu rocznego.

Instrukcja przewiduje dalej analizowanie planu i jego mobilizację, brak w niej jednak bliższych wytycznych co do metody, którą należy posługiwać się, by plan zyskał, możliwie dużo, na swej operatywności.

Wykazanie ważności planowej rezerwy kredytowej i omówienie metody planowania rezerwy, która powinna być narzędziem operatywnego oddziaływania jednostek planowania nie tylko na przedsiębiorstwa finansowane i kontrolowane, lecz również na aparat bankowy, będzie treścią poszczególnych części niniejszego artykułu.

Planowa rezerwa pozwoli na to, by przyznane limity kredytów były dyrektywą obowiązującą i by w żadnym przypadku nie mogło zajść zjawisko przekroczenia limitów planu, łącznie z rezerwą podobnie jak w budżecie niedopuszczalne jest przekroczenie przyznanych kredytów.

Aby usunąć ewentualnie nasuwające się wątpliwości odnośnie przekraczania limitów planu, już w tym miejscu wyjaśnia się, że przez niedopuszczalne przekroczenie limitu rozumie się przekroczenie limitu operatywnego, to jest limitu który w trakcie wykonywania planu zostanie ustalony w granicach limitu planu i przyznanej na ten cel rezerwy.

Limit operatywny może być wyższy od limitu planu co najwyżej o wartość planowej rezerwy.

Jeżeli na przykład limit planu wynosi 200 a rezerwa związana z tym limitem 50 to limit operatywny wynosić może co najwyżej 250 i ten limit bez naruszania podstaw finansowych planów gospodarczych a tym samym planu kredytowego przekroczony być nie może.

Oprócz wyżej podanych uwag już w uwagach wstępnych zauważyć należy, że rezerwa kredytowa uwzględniać powinna wszystkie przypadki przekraczania planu — tak korzystne jak i niekorzystne dla gospodarki narodowej. Pierwszy przypadek zachodzi w związku z przekraczaniem planów produkcyjnych a więc objawów korzystnych dla gospodarczego rozwoju kraju. Na podstawie doświadczeń ubiegłych okresów oraz materiałów sprawozdawczych, wysokość tej rezerwy można ze stosunkowo dużą dokładnością ustalić. Nieco gorzej przedstawia się problem ustalania rezerwy dla przypadków niekorzystnych tak dla poszczególnego przedsiębiorstwa, poszczególnej branży lub resortu jak i całej gospodarki narodowej. Trudność ustalenia rezerwy we właściwej wysokości polega na wielkości przyczyn odchylenia od planu.

I ten trudny przypadek pozwala nam rozwiązać socjalistyczna metoda planowania — metoda dialektyki materialistycznej[1]), gdyż rozpatruje ona wszystkie zjawiska w ich wzajemnym związku, jako części jednej całości. Socjalistyczna metoda planowania gospodarki narodowej musi być związana z życiem, musi kształtować rzeczywistość.

Planowanie produkcji przemysłowej, finansowe a w naszym przypadku planowanie kredytowe musi być traktowane jako planowanie jednej tylko części spoistej całości — gospodarki narodowej.

Dialektyka marksistowska rozpatruje wszystkie zjawiska w ich ciągłym ruchu, a źródło postępu widzi w ścieraniu się sprzeczności. Dlatego też planowanie kredytowe, przy ustalaniu zadań planowych, musi rozpatrywać tendencje rozwoju gospodarczego (kredytowego) w sposób dialektyczny, rozwiązując przeciwieństwa stopniowo w sposób planowy, co musi ujawniać

[1]) Bronisław Minc — Wstęp do nauki planowania gospodarki narodowej, Warszawa, 1950 r.

się nie tylko w układzie samego planu kredytowego, lecz i w sposobie jego wykonywania.

Dialektyczne, marksistowskie podejście do tworzenia rezerwy kredytowej i jej praktycznego wykorzystywania pozwoli na to, by aparat bankowy w możliwie najwydatniejszy sposób przyczyniał się do progresywnego i nieograniczonego rozwoju produkcji a tym samym i zaspokajania potrzeb wszystkich obywateli.

PLANY FINANSOWANIA

Plan finansowania (Wzór C—5) w części B przeciwstawia stanom środków obrotowych źródła pokrycia. Analizę tej części planu można podzielić na dwa etapy:

1) analizę formalno-rzeczową;

2) analizę dialektyczno-operatywną.

Analiza formalno-rzeczowa powinna ograniczać się do stwierdzenia czy podane cyfry zostały prawidłowo zestawione, to jest zgodnie z instrukcją, i czy działalność gospodarcza przedsiębiorstwa znajduje w planie swój właściwy wyraz. Już sam plan finansowy zawiera w sobie zadania dla przedsiębiorstwa, które mają na celu poprawę wskaźników technicznych, ekonomicznych i finansowych. Badanie pod względem formalnym polega na stwierdzeniu, czy plan jest sporządzony zgodnie z instrukcją i innymi wymaganiami Banku.

Pod względem rzeczowym analiza polega na zbadaniu zgodności planu z założeniami i wskaźnikami, które przedsiębiorstwo otrzymuje od jednostek nadrzędnych, czy zgłoszone potrzeby finansowe mają właściwą strukturę i czy ich wysokość odpowiada oszczędnej gospodarce pieniężnej. Tak na przykład stwierdzenie, że łączne pokrycie środków normatywnych jest zawyżone (np. na skutek niskiego obliczenia wartości pasywów stałych) i doprowadzenie poszczególnych kwot do właściwej wysokości, będzie analizą pierwszego rodzaju. Z analizą tego rodzaju czytelnik może się zapoznać z instrukcji lub innej dostępnej literatury fachowej.

Na bazie tak przeprowadzonej analizy formalno-rzeczowej Bank może przystąpić do części drugiej, analizy dialektyczno-operatywnej i finansowego uoperatywnienia planu finansowania.

Znajomość przedsiębiorstwa przez oddział, części branży przez oddział wojewódzki lub całej branży przez wydział finansowania pozwala na wnikliwą analizę planu finansowania a tym samym jego uoperatywnienie.

By lepiej zrozumieć uoperatywnienie planu finansowego przy pomocy rezerwy planowej, przeanalizujemy kilka niżej podanych schematycznych przykładów.

PRZYKŁADY

Przykład I. Branża 1, przedsiębiorstwo 1, oddział 1

a) Plan finansowania złożony przez przedsiębiorstwo

zapasy		200	środki własne w obrocie	120
(normatyw)		(150)	pasywa stałe	30
w tym: sezonowe	10		kredyty celowe	35
specjalne	25		kredyt na nadzwyczajne potrzeby	15
inne	15			
		200		200

b) Plan finansowania skorygowany przez Bank i służący za podstawę do planowania kredytowego

zapasy		195	środki własne	120
(normatyw)		(150)	pasywa stałe	30
w tym: sezonowe	10		kredyty celowe	35
specjalne	25		rezerwa kredytowa	10
inne	10			
		195		195

c) Plan finansowania uoperatywniony (po korekcie) oddany przedsiębiorstwu

zapasy		185	środki własne w obrocie	120
(normatyw)		(150)	pasywa stałe	30
w tym: sezonowe	10		kredyty celowe	35
specjalne	25			
inne	—			
		185		185

Plan finansowania złożony przez przedsiębiorstwo przewiduje zapasy gospodarczo nie uzasadnione — 15 i pokrycie tych zapasów kredytem na nadzwyczajne potrzeby. Bliższa analiza wykazuje, że w bieżącym kwartale powinno się upłynnić część tych zapasów — 5, reszta jednak nie nadaje się do zużycia w bilansowej wartości. Bank przewiduje, że praktycznie przedsiębiorstwo zapasów tych w ciągu jednego kwartału nie upłynni:

Wobec powyższego Bank koryguje plan i pozostawia częściowo zapasy gospodarczo nie uzasadnione — 10; nie finansuje jednak zapasów tych kredytem na nadzwyczajne potrzeby, lecz planuje rezerwę w wysokości odpowiadającej wartości tych zapasów.

Celem operatywnego oddziaływania na przedsiębiorstwo, sporządza plan uoperatywniony, gdzie eliminujc zapasy gospodarczo nie uzasadnione i tak skorygowany plan oddaje przedsiębiorstwu.

Przykład II. Branża 1, przedsiębiorstwo 2, oddział 1

a) Plan finansowania złożony przez przedsiębiorstwo

zapasy		200	środki własne	120
(normatyw)		(150)	pasywa stałe	30
w tym: sezonowe	20		kredyty celowe	50
specjalne	30			
		200		200

b) Plan finansowania skorygowany przez Bank i służący za podstawę do planowania kredytowego

zapasy		206	środki własne	120
(normatyw)		(150)	pasywa stałe	30
w tym: sezonowe	20		kredyty celowe	47
specjalne	30		rezerwa kredytowa	9
		206		206

c) Plan finansowania uoperatywniony (po korekcie) oddany przedsiębiorstwu

zapasy		197	środki własne	120
(normatyw)		(150)	pasywa stałe	30
normatyw operatywny		(147)	kredyty celowe	47
w tym: sezonowe	20			
specjalne	30			
		197		197

Plan finansowania złożony przez przedsiębiorstwo przewiduje jedynie zapasy gospodarczo uzasadnione.

Analiza planu przez Bank wskazuje na to, że zapasy wzrosną o 4% w przewidywaniu ponadplanowego przekroczenia produkcji oraz, że jest możliwe większe przyśpieszenie obiegu środków obrotowych od wartości przyjętych w planie techniczno-przemysłowo-finansowym o 2%.

Ponieważ Bank musi sfinansować zapasy ustalone w wysokości zgodnej z planem techniczno-przemysłowo-finansowym, a w wyniku przekroczenia produkcji i wzrost tych zapasów (normatywu) o 4% Bank w skorygowanym planie przewiduje rezerwę kredytową — 9.

Chcąc pozostać operatywnym w stosunku do przedsiębiorstwa, korekta planu oddanego przedsiębiorstwu uwzględnia jedynie przyśpieszenie obrotowości o 2% czyli obniżenie zapasów o 3,5 co znajduje odbicie nie w zmniejszeniu środków własnych, lecz kredytów celowych.

Przykład III. Branża 2, przedsiębiorstwo 1, oddział 2

a) Plan finansowania złożony przez przedsiębiorstwo

zapasy	150	środki własne	120
(normatyw)	(150)	pasywa stałe	30
należności fakturowe	40	kredyt inkasowy	40
	190		190

b) Plan finansowania skorygowany przez Bank i służący za podstawę do planowania kredytowego

zapasy	150	środki własne	120
(normatyw)	(150)	pasywa stałe	30
należności fakturowe	30	kredyt inkasowy	20
		rezerwa kredytowa	10
	180		180

c) Plan finansowania uoperatywniony (po korekcie) oddany przedsiębiorstwu

zapasy	150	środki własne	120
(normatyw)	(150)	pasywa stałe	30
należności fakturowe	20	kredyt inkasowy	20
	170		170

Plan finansowania złożony przez przedsiębiorstwo przewiduje dwunastodniowe należności fakturowe — 40. Sprawozdawczość wykazuje, że stan należności odpowiada dziewięciodniowemu cyklowi płatniczemu a bliższa analiza ujawnia możliwość obniżenia cyklu należności do sześciu dni. Plan skorygowany przez Bank przyjmuje dziesięciodniowe należności fakturowe — 30 i pokrycie kredytem inkasowym — 20, rezerwę kredytową — 10. Plan uoperatywniony oddany przedsiębiorstwu przyjmuje stan należności równy — 20 i tej samej wysokości kredyt inkasowy.

W przykładzie tym podobnie jak i pierwszym widzimy bezwzględną operatywną korektę to jest obniżenie należności fakturowych do — 30 i względną w skorygowanym planie dla przedsiębiorstw, gdzie należności fakturowe wynoszą — 20. Różnica — 10, która ewentualnie będzie wykorzystana przez przedsiębiorstwo (na podstawie dodatkowego uzasadnionego wniosku) zabezpieczona została, w planie finansowania służącym za podstawę do planowania kredytowego, rezerwą kredytową tej samej wysokości — 10.

Podobnych przykładów można by podać bardzo wiele i mimo to nie wyczerpano by wszystkich możliwych zagadnień, które wysuwa nam życie. Dlatego też nie jest tematem niniejszego artykułu rozpatrywanie dużej liczby możliwych przypadków.

Wobec powyższego w dalszym ciągu ograniczymy się tylko do kilku charakterystycznych przypadków:

a) Przedsiębiorstwo utrzymuje stan zapasów poniżej normatywu, by w ten sposób całkowicie lub częściowo finansować zapasy gospodarczo nie uzasadnione. Uoperatywnienie planu finansowania polegać może na tym, że Bank wyodrębnia zapasy gospodarczo nie uzasadnione, zleca je upłynnić a uzyskane w ten sposób środki pieniężne zakumulować na rachunku operacyjnym. Przedsiębiorstwo w tym przypadku będzie miało zapasy gospodarczo uzasadnione poniżej przysługującego normatywu z planu finansowego w wysokości normatywu operatywnego. Z kolei Bank ujawnia jednostkom nadrzędnym przedsiębiorstwa możliwość obniżenia normatywu w planie rocznym, który w następnym planie finansowym powinien być zgodny z normatywem operatywnym. Z chwilą przyjęcia normatywu operatywnego za stan właściwy uoperatywnienie przedsiębiorstwa może być uważane za zakończone (oczywiście odnośnie omawianego zagadnienia i na danym etapie gospodarczym). Obniżenie normatywu spowoduje odprowadzenie do budżetu nadwyżki środków własnych, która już uprzednio została zakumulowana na rachunku operacyjnym. Po dokonaniu przelewu stan na rachunku operacyjnym powraca ponownie do prawidłowej wysokości.

b) Przedsiębiorstwo utrzymuje stan zapasów znacznie powyżej normatywu. Z punktu widzenia finansowego nie jest rzeczą o zasadniczym znaczeniu kto ponosi winę za ponadnormatywny stan zapasów gospodarczo nie uzasadnionych. Sam fakt istnienia tych zapasów szkodzi gospodarce narodowej. Przesunięcie tych zapasów z przedsiębiorstwa A do przedsiębiorstwa B, które zapasy te otrzymuje ponadplanowo i nie posiada sposobu ich upłynnienia nie rozwiązuje zagadnienia. Chociaż przedsiębiorstwo A pozbywa się uciążliwego kredytu przeterminowanego a przedsiębiorstwo B otrzymuje kredyt na nadzwyczajne potrzeby to jednak przedmiot kredytowania w swej ekonomicznej treści nie ulega zmianie.

Nasuwa się pytanie w jaki sposób w uoperatywnionym planie finansowania właściwe zagadnienie ekonomiczne powinno być rozwiązane to jest sam fakt istnienia zapasów gospodarczo nie uzasadnionych.

Uoperatywniony plan finansowania nie może akceptować istnienie zbędnych zapasów. Z punktu progresywnego rozwoju produkcji i prawidłowego funkcjo-

nowania całej gospodarki produkcyjnej, brak pieniądza nie może być czynnikiem hamującym, Bank z wyżej podanych przyczyn musi przewidzieć rezerwę. Rezerwa ta nie będzie przewidywała pełnego pokrycia zapasów gospodarczo nie uzasadnionych, lecz będzie odpowiadała niezbędnym wydatkom, które przedsiębiorstwo musi ponieść by zachować ciągłość produkcji a na pokrycie których przedsiębiorstwo nie będzie miało wpływów w związku z zamrożeniem własnych środków obrotowych. Praktycznie rezerwa ta będzie odpowiadała głównie zamrożeniu funduszu płac.

Na przykład jeżeli fundusz płac stanowi 30% wartości produkcji a wartość zapasów gospodarczo nie uzasadnionych 600, wtedy rezerwa wynosić powinna 180, bo tylko taka część wpływów przeznaczona jest na fundusz płac.

Oczywiście, że pozostała kwota 420 jest również potrzebna przedsiębiorstwu ale nie konieczna dla utrzymania ciągłości produkcji. Przedsiębiorstwo, chcąc się pozbyć trudności finansowych z powyższych przyczyn, nie tylko będzie się starało upłynnić te zapasy lecz również będzie wprowadzało techniczno-organizacyjne ulepszenia, by pokonać swoje trudności finansowe.

Trudności te będą występowały w sposób ciągły, ponieważ kredyt będzie udzielany każdorazowo na ściśle określone potrzeby finansowe a to nie w wysokości zapasów ponadnormatywnych a jedynie w wysokości koniecznych wydatków.

Przyczyną zapotrzebowania będzie wydatek (np. fundusz płac) a podstawą udzielenia kredytu odpowiednia część ponadnormatywnego zapasu.

c) Dotąd omawiano przypadki w których zapasy ponadnormatywne finansował kredyt. Nieco odmiennie przedstawia się problem uoperatywnienia planu finansowania w przypadku gdy przedsiębiorstwo ma dostateczne środki pozabankowe, finansujące cały cykl produkcyjny. Do środków pozabankowych najczęściej należą: zobowiązania wobec dostawców, jednostek nadrzędnych lub macierzystych (w przypadku reorganizacji) i zobowiązania wobec budżetu z tytułu podatku obrotowego, zmiany stanu środków własnych (zmiana normatywu), różnic cen i podziału zysku. W tym przypadku uoperatywnienie planu nie może polegać na stworzeniu rezerwy kredytowej. Przedsiębiorstwo nie potrzebuje kredytu. Chcąc jednak zachować operatywne oddziaływanie Banku, celem dostosowania wysokości środków pieniężnych do właściwych potrzeb przewiduje się w planie odpowiedniej wysokości stan na rachunku operacyjnym. Ewentualne zablokowanie pewnych wpływów lub części wpływów na rachunku specjalnym będzie w swoich skutkach odpowiadało rezerwie kredytowej.

Reasumując szczegółowo omówione przykłady oraz dalsze uwagi stwierdzić należy, że druga część analizy — analizy dialektyczno-operatywnej nie da się ująć w ścisłe przepisy i dlatego w tym zakresie należy pozostawić oddziałom i oddziałom wojewódzkim stosunkowo dużą swobodę planowania i działania w ramach ogólnych wytycznych obarczając jednocześnie te jednostki odpowiedzialnością za właściwe planowanie i stosowanie rezerwy kredytowej przy wykonywaniu planu kredytowego.

ZESTAWIENIE ŚRODKÓW OBROTOWYCH I POKRYCIA

Na podstawie planów finansowania (b) skorygowanych dla celów bankowych sporządza się zbiorcze branżowe zestawienia środków obrotowych i pokrycia tych środków dla jednostek podległych kontroli oddziału (osobno dla jednostek produkcyjnych i osobno dla jednostek handlowych).

Na podstawie zestawień oddziałowych, oddziały wojewódzkie sporządzają na tych samych niżej podanych formularzach, dwa wojewódzkie zestawienia — jedno według branż — drugie według oddziałów. Ogólne sumy obu zestawień muszą być zgodne.

Przykładowe zestawienie środków obrotowych jednostek podległych kontroli oddziału wojewódzkiego Nr 1 wg branż

Lp.	Branża	Zapasy				Normatyw		Rachunek operacyjny	Należności fakturowe	Aktywa Ogółem
		razem	sezonowe	w tym: specjalne	inne	z planu rocznego	operatywny			
1	Nr 1	401	30	55	10	300	300	—	—	401
2	Nr 2	950	—	—	50	950	897	50	30	1.030
3	Nr 3	1.750	250	200	—	1.600	1.250	100	200	2.050
4	Ogółem	3.101	280	255	60	2.850	2.447	150	230	3.481

Zestawienie pokrycia środków obrotowych jednostek produkcyjnych podległych kontroli oddziału wojewódzkiego Nr 1 według branż.

Lp.	Branża	Fundusze własne	Pasywa stałe	Kredyty celowe	Kredyt inkasowy	Rezerwa kredytowa	Pasywa Ogółem
1	Nr 1	240	60	82	—	19	400
2	Nr 2	870	80	—	20	60	1.030
3	Nr 3	1.500	100	200	100	150	2.050
4	Ogółem	2.610	240	282	120	229	3.481

Zestawienie środków obrotowych jednostek podległych kontroli oddziału wojewódzkiego Nr 1 według oddziałów.

Lp.	Oddział	Zapasy razem	Zapasy w tym: sezonowe	Zapasy w tym: specjalne	Zapasy w tym: inne	Normatyw z planu rocznego	Normatyw operatywny	Rachunek operacyjny	Należności fakturowe	Aktywa Ogółem
1	Nr 1	1.401	130	205	10	1.250	997	—	30	1.431
2	Nr 2	1.700	150	50	50	1.600	1.450	150	200	2.050
3	Ogółem	3.101	280	255	60	2.850	2.447	150	230	3.481

Zestawienie pokrycia środków obrotowych jednostek produkcyjnych podległych kontroli oddziału wojewódzkiego Nr 1 według oddziałów.

Lp.	Oddział	Fundusze własne	Pasywa stałe	Kredyty celowe	Kredyt inkasowy	Rezerwa kredytowa	Pasywa Ogółem
1	Nr 1	1.110	140	82	20	79	1.431
2	Nr 2	1.500	100	200	100	150	2.050
3	Ogółem	2.610	240	282	120	229	3.481

Na podstawie branżowych zestawień oddziałów wojewódzkich Wydział Planowania Kredytowego sporządza dwa zbiorcze zestawienia, jedno według branż, drugie według oddziałów wojewódzkich, które po przeprowadzonej korekcie, w myśl centralnych dyrektyw wchodzą w obu układach do planu kredytowego NBP.

Zestawienia powyższe poza zmianami w samym układzie tabeli posiadają zasadniczą rzeczową zmianę w stosunku do obowiązujących wzorów (C—5 i C—6), a mianowicie część środków obrotowych pokryta jest rezerwą kredytową, która nie jest objęta limitami przyznawanymi przedsiębiorstwom oraz wyeliminowane jest planowanie kredytu na nadzwyczajne potrzeby przedsiębiorstwa.

Planowanie tej właśnie rezerwy jest rozbudowane i tak ujęte, że będzie ona świadczyła o operatywności poszczególnych komórek Banku.

Jednostki finansujące i kontrolujące bezpośrednio przemysł i handel będą tym operatywniejsze im mniej będą korzystały z rezerwy kredytowej.

Jednostki planujące będą tym operatywniejsze im bliższe będzie wykonanie planu kredytowego z uwzględnieniem wykorzystania rezerwy kredytowej.

Podkreśla się jeszcze raz, że w interesie aparatu finansującego i kontrolującego będzie leżało trzymanie jednostek przemysłu i handlu w limitach pierwotnej wysokości; przeciwnie aparat planujący będzie starał się ustalać rezerwę w takiej wysokości, by ta w przewidywaniach konieczna była w trakcie realizacji wykorzystana.

OPERATYWNE STOSOWANIE REZERWY KREDYTOWEJ

Omówiony uprzednio sposób ustalania rezerwy kredytowej, pozwala na określenie w planie kredytowym, łącznej rezerwy kredytowej na ultimo kwartału planowanego. Natomiast na początek kwartału planowanego przewiduje się jedynie pozostałość rezerwy kredytowej, jako rezultat niewykorzystania rezerwy kredytowej uprzedniego okresu w formie przyznanych operatywnie kredytów na nadzwyczajne potrzeby przedsiębiorstw.

Takie powiązanie, przy pomocy pozostałości rezerwy kredytowej z poprzedniego okresu, jest konieczne ze względu na zachowanie ciągłości w planowaniu kredytowym. Plany kredytowe poszczególnych kwartałów

nie mogą być oderwanymi od siebie częściami lecz logicznie powiązanymi ze sobą składnikami jednej całości.

Ogólną rezerwę kredytową ustaloną w planie kredytowym dzieli się z kolei na trzy części.

Część pierwsza to rezerwa przeznaczona dla oddziałów wojewódzkich. Rezerwa ta dzieli się na pozycje odpowiadające poszczególnym branżom i tylko w ramach tych branż może być wykorzystana. Na wnioski działów finansowania dział planowania, wykorzystując rezerwy kredytowe, zmienia limity planu na limity operatywne.

Część druga to rezerwa przeznaczona do dyspozycji Departamentu Kredytowego. Również i tutaj, podobnie jak w przypadku pierwszym rezerwa dzieli się na rozdziały odpowiadające branżom. Na wnioski wydziałów finansowania, Wydział Planowania Kredytowego, wykorzystuje rezerwy, zmienia limity branżowe a tym samym i limity oddziałów wojewódzkich.

Część trzecia to rezerwa pozostająca do wyłącznej dyspozycji prezesa Banku. Gdy rezerwy branżowe Departamentu Kredytowego nie wystarczają dla uoperatywnienia limitów brażowych, wtedy Departament Kredytowy występuje z wnioskiem do prezesa Banku o podwyższenie rezerwy branżowej kosztem rezerwy ogólnej, pozostającej do wyłącznej dyspozycji prezesa Banku.

W prawidłowo skonstruowanym planie kredytowym rezerwy branżowe powinny być w ciągu realizacji wykorzystane a ewentualnie częściowe niewykorzystanie zajść może jedynie w stosunku do rezerwy ogólnej. W przypadku, gdy ta rezerwa nie wystarcza na wniosek prezesa Banku i ministra finansów Prezydium Rządu uchwala zmianę planu kredytowego. Zmiany planu kredytowego można dokonać jedynie na najwyższym szczeblu gdyż plan ten, jako bezpośrednio związany z planami gospodarczymi, jest ich finansowym ujęciem. Realizacja sześcioletniego Planu Rozbudowy Gospodarczej i Budowy Podstaw Socjalizmu bez realizacji planów finansowych, a tym samym i planu kredytowego jest niemożliwa.

Bogusław Gawor

CZTERO- CZY TRZYCZĘŚCIOWE POLECENIE PRZELEWU

(ARTYKUŁ DYSKUSYJNY)

Obowiązujące obecnie w NBP i innych bankach zasady dokumentacji dla księgowości analitycznej przewidują, że każda zaksięgowana na rachunku osobowym pozycja musi mieć swój *odrębny* odpowiednik w postaci *dowodu księgowego, oddzielnie* dla „winien" i *oddzielnie* dla „ma".

Przy zapisach analitycznych ograniczamy się do daleko idących skrótów w kolumnie „treść" i posługujemy się jedynie *symbolami:* „Cz" — na oznaczenie czeku (symbol ten uzupełniamy trzema ostatnimi cyframi numeru czeku), „Got" — na oznaczenie wpłaty gotówkowej i „Mem" –– na oznaczenie wszelkiego rodzaju operacji bezgotówkowych (memoriałowych).

Klient (posiadacz rachunku) otrzymuje przy wyciągu z rachunku załączniki do wszystkich pozycji z wyjątkiem jednak tych pozycji, które są księgowane na podstawie *wystawionych przez niego* dokumentów (czek, polecenie przelewu, wpłata na rachunek własny). Pozycje wyciągu z rachunku, dla których brak załącznika, są udokumentowane w odniesieniu do klienta: odcinkami grzbietowymi wystawionych czeków, odcinkami „D" poleceń przelewu lub potwierdzeniami wpłat na własny rachunek.

Każdy oddział banku posiada w systemie obecnym dla każdej pozycji, księgowanej na rachunku osobowym klienta, *oddzielny dowód* w postaci zrealizowanego czeku, oryginału polecenia przelewu (odcinek „A"), odcinka „B" polecenia przelewu lub odcinka „D" listy inkasowej — w odniesieniu do uznań — itp. Jedyny w tym względzie wyjątek stanowią uznania rachunków osobowych innych banków (prowadzone w ramach konta bilansowego 120), którym przy wyciągu z rachunku przesyła się *połączone* odcinki „B" i „C" poleceń przelewu lub „D" i „B" list inkasowych, a to w tym celu, aby bank ten mógł zatrzymać dla swej dyspozycji jeden odcinek, drugi natomiast przesłać swemu klientowi przy wyciągu z rachunku.

Pozycja zaksięgowana na karcie kontowej w systemie obecnym nic nam nie mówi, uproszczony symbol nie pozwala szybko stwierdzić jej pochodzenia, kontrpozycji (pozycji przeciwstawnej) itp. *Karta kontowa nabiera pełnego wyrazu dopiero łącznie z dowodem*

księgowym, które to dokumenty razem wzięte stanowią pełny materiał księgowo-dowodowy.

System odrębnego dowodu księgowego dla bezwzględnie każdej pozycji ma swoje niewątpliwe zalety (np. pozwala w każdej chwili określić bliżej każdą pozycję, sporządzić w razie potrzeby odpis dowodu itp.), ma jednak również i ujemne strony.

Tym właśnie zagadnieniem zajmiemy się w dalszej części artykułu i postawimy pytanie, czy możliwa jest pewna modyfikacja obecnych zasad dokumentacji.

Zajmiemy się mianowicie *poleceniem przelewu*, formularzem bankowym, który obok listy inkasowej stanowi najbardziej „lawinowy" dokument.

Jak wiadomo — formularz polecenia przelewu (nr 4182) składa się z 4 odcinków „A", „B", „C" i „D", których przeznaczenie jest następujące:

„A" — oryginał zlecenia klienta i zarazem dowód obciążeniowy dla banku wykonującego dyspozycję klienta;

„D" — załącznik do wyciągu z rachunku, dołączany do wyciągu nie przez bank, lecz przez samego zleceniodawcę — po otrzymaniu wyciągu;

„B" — dowód uznaniowy dla banku zleceniobiorcy;

„C" — załącznik do wyciągu z rachunku zleceniobiorcy.

W artykule niniejszym poruszamy pewnego rodzaju rewolucyjną myśl wprowadzenia trzyczęściowych poleceń przelewu i otwieramy dyskusję na temat, czy tego rodzaju śmiała akcja byłaby w ogóle z punktu widzenia manipulacji możliwa.

Wyobrażamy sobie następującą konstrukcję trzyczęściowego formularza polecenia przelewu:

„A" — oryginał zlecenia klienta — dowód dla banku zleceniodawcy (kolor druku zielony);

„D" — pierwsza kopia, — „D" = debet (winien) — dowód do księgowania obciążeniowy i zarazem załącznik do wyciągu z rachunku zleceniodawcy, (kolor druku czerwony);

„C" — druga kopia — „C" = credit (ma) — dowód do księgowania uznaniowy i zarazem załącznik do wyciągu z rachunku zleceniobiorcy (kolor druku czarny);

W tym ujęciu łamiemy zasadę *odrębnego* dowodu archiwalnego dla *każdej* pozycji. Zasadę tę łamiemy jednak tylko pozornie, gdyż dowód pozostający w banku zleceniodawcy (oryginał polecenia przelewu) stanowi — przy założeniu bezbłędnych księgowań — zarówno dowód obciążeniowy jak i uznaniowy (w sensie dowodu pozostającego w banku).

W tym przypadku traktujemy dany bank, a co więcej, cały aparat bankowy, jako *jedną całość* bez względu na to, czy operacja, wynikająca ze zlecenia klienta, zamyka się w ramach jednego oddziału banku, czy w ramach dwóch oddziałów tego samego banku, czy też wreszcie w ramach dwóch oddziałów różnych banków.

Zakładamy przy tym, że pracujemy jeśli nie w 100% bezbłędnie to w każdym razie prawie bezbłędnie, a takiej pracy wymaga przecież od nas socjalistyczny styl pracy. Zakładamy również, że przy masowych operacjach, sięgających w skali ogólnobankowej w setki tysięcy pozycji dziennie, reklamacje pojawiać się muszą; chodzi tylko o to, aby stanowiły one znikomy, minimalny odsetek, nieistotny dla zagadnienia zastosowania maksymalnych uproszczeń, ułatwień i oszczędności, jakich wymaga obrót „lawinowy".

„Rewolucyjne" uproszczenia, ułatwienia i oszczędności w operacjach „lawinowych" zawsze się opłacają, nawet jeśli połączone będą z koniecznością załatwiania pewnej ilości reklamacji, wymagających może większego niż normalnie nakładu pracy. Suma korzyści może być bowiem tak poważna, że pewien nakład pracy przy załatwianiu reklamacji nie powinien zaważyć na całości zagadnienia.

Nie możemy się obwarowywać na całej linii przed możliwością błędnych księgowań i reklamacji ze strony wszystkich klientów, błędne księgowania i reklamacje traktować musimy jako wyjątki, a wtedy zdecydujemy się na daleko idące oszczędności, uproszczenia i ułatwienia.

Taką poważną oszczędność, uproszczenie i ułatwienie manipulacji może nam właśnie dać trzyczęściowe polecenie przelewu.

Oto korzyści jakie może ono przynieść. Zakładamy przy tym przy obliczeniach orientacyjnych, że NBP i inne banki zużywają rocznie ca dwa miliony bloków poleceń przelewu, zawierających po 25 kompletów.

1. Kolosalna *oszczędność* w zużyciu papieru na wykonanie formularzy poleceń przelewu, wyrażająca się w skali rocznej ilością ca 50 ton papieru.

2. *Oszczędność* przy produkcji formularzy: na składach zecerskich, odlewach, farbie drukarskiej, pracy maszyn, pracy introligatorskiej itp.

3. *Ułatwienia* w dystrybucji formularzy: szybsze zaopatrzenie poszczególnych jednostek organizacyjnych banków i klientów.

4. O 25% *tańsza* dystrybucja formularzy poleceń przelewu na skutek zmniejszonego zapotrzebowania na papier opakowaniowy i sznurek. Z zagadnieniem tym wiąże się odciążenie aparatu pocztowego od ca 5 ton przesyłek.

5. *Szybsze* załatwianie klientów w likwidaturach oddziałów banków na skutek:

a) *ułatwień* w opatrywaniu dowodów stemplem dziennym (o 50 milionów pozycji mniej);

b) *szybszego* rozdziału poszczególnych odcinków poleceń przelewu (jeżeli przyjmiemy że każdy odcinek mniej da nam oszczędność jednej tylko sekundy, zaoszczędzimy w skali rocznej 14.000 pracogodzin).

6. Wybitne *zmniejszenie* ilości reklamacji w odniesieniu do pozycji rozchodowych wskutek tego, że posiadacz rachunku otrzymywałby przy wyciągu z rachunku załącznik do prawie każdej pozycji (wyjątek czeki). Obecnie klienci nie otrzymują załączników dla obciążeń memoriałowych z ich własnego wystawienia i na tym tle powstaje znaczna ilość reklamacji. Tego rodzaju rozwiązanie klienci przyjęliby niewątpliwie z zadowoleniem, gdyż usprawniłoby to ich księgowość i współpracę z bankiem.

7. *Szybsze* sporządzanie primanot maszynowych uznaniowych wskutek operowania pojedynczymi dowodami, zamiast — jak obecnie — podwójnymi (odcinki BC).

8. *Szybsze* księgowanie pozycji uznaniowych na kartach kontowych wskutek tego, że odpadłaby konieczność rozdzielania odcinków BC po księgowaniu (przyjmujemy jak w p. 5b oszczędność roczną 14.000 pracogodzin).

9. *Mniejsze* pole błędów w uzgodnieniach primanot uznaniowych wskutek operowania odcinkami *pojedynczymi*, zamiast — jak dotąd — połączonymi, które wskutek łatwego rozdzielania się powodują podwójne księgowania, lub też wzmacniane dla pewności spinaczami spinają się z innymi dowodami.

10. *Zmniejszenie* pojemności archiwów oddziałowych o 50 ton rocznie, *uproszczenie* pracy registratorów, pozwalające na bardziej uważne traktowanie innych dokumentów.

11. *Szybsze i dokładniejsze* sporządzanie awizów w rozliczeniach międzyoddziałowych i międzybankowych.

12. *Oszczędność* w zużyciu kopert do wysyłki awizów w rozliczeniach międzyoddziałowych i międzybankowych (mniejsza wagowo zawartość kopert).

13. *Szybsza i dokładniejsza* kontrola otrzymywanych awizów międzyoddziałowych i międzybankowych (łatwiejszy rozdział, mniejsze pole błędów itp.) oraz *szybsze* uznawanie rachunków zleceniobiorców.

Skromne ramy niniejszego artykułu nie pozwalają na wyliczenie i omówienie wszystkich możliwych do osiągnięcia korzyści. Sądzimy, że technicy manipulacyjni w oddziałach uzupełnią powyższe wyliczenie w ramach dyskusji, opierając się na własnej, bogatej w doświadczenia praktyce.

Nie negujemy jednak stron ujemnych trzyczęściowego formularza polecenia przelewu. Najpoważniejszym mankamentem jest brak dowodu przy reklamacjach.

W razie reklamacji związanej z operacją, zamykającą się w ramach tego samego oddziału (tzw. przelew miejscowy) nie natrafimy na żadne trudności. Trudniejsza sprawa będzie z dyspozycją „zamiejscową“, ale i w tym przypadku odpowiednia symbolika pozycji na kartach kontowych będzie mogła pozwolić na stwierdzenie, skąd dany przelew nadszedł i na żądanie od właściwego oddziału odpisu dowodu. Zakładamy jednak, że reklamacje nie będą miały charakteru masowego, lecz wyjątkowy tym bardziej, że suma korzyści pozwoli na dokładniejsze opracowywanie zleceń klientowskich i dokładniejsze ich księgowanie, co automatycznie zredukuje do nieistotnego minimum reklamacje.

Oczywiście rozważania powyższe mają czysto teoretyczny charakter. Podkreślamy z naciskiem, że nie są one zapowiedzią jakichkolwiek przygotowywanych zmian na odcinku manipulacji. Zwracamy się jedynie do szerokiego grona pracowników manipulacyjnych i racjonalizatorów o wypowiedzenie się w ramach dyskusji, czy trzyczęściowy formularz polecenia przelewu odpowiadałby oddziałom w ich obecnym stadium organizacyjnym i stopniu przeszkolenia pracowników. Wyobrażamy sobie, że wnikliwa analiza otrzymywanych reklamacji (rodzaj, ilość, częstotliwość, stosunek do ilości operacji itp.) dadzą najlepszą odpowiedź na pytanie, które w niniejszym artykule stawiamy otwarte do dyskusji.

Na marginesie pragniemy zaznaczyć, że poruszony wyżej problem ma aspekt o wiele szerszy i wiąże się z ewentualną modyfikacją formularzy dowodów wpłaty (formularz 4104/II — odcinki BC), list inkasowych (ewentualna eliminacja odcinka „D“) itp.

ARTYKUŁ SZKOLENIOWY

ROZLICZENIA MIĘDZYODDZIAŁOWE

Znaczenie i charakterystyka rozliczeń międzyoddziałowych

Rozliczenia międzyoddziałowe powstają przeważnie w związku z wykonywaniem przez oddziały zleceń ich klientów, mających na celu uznanie lub obciążenie rachunków prowadzonych w innych oddziałach. Treść rozliczeń międzyoddziałowych polega na przelewach sum zainkasowanych faktur, przelewach na zlecenie posiadaczy rachunków, przelewach sum wpłaconych przez aparat poczty, komunikacji, innych banków oraz na wypłatach z akredytyw otwartych w innych oddziałach, wypłatach zasiłków w ciężar rachunków w innych oddziałach itp. operacjach. Z uwagi na ożywione i szeroko rozgałęzione operacje finansowe poszczególnych posiadaczy rachunków oraz obowiązujące zasady bezgotówkowych rozrachunków, w wielu oddziałach ilość operacji załatwianych w trybie rozliczeń międzyoddziałowych jest większa od ilości operacji związanych z miejscowym tylko przegrupowaniem środków na rachunkach (tzw. miejscowe przelewy).

Zastosowanie właściwego systemu i właściwe przeprowadzanie rozliczeń międzyoddziałowych posiadają wielkie znaczenie tak dla Banku jak — co jest jeszcze ważniejsze — dla całej gospodarki narodowej obsługiwanej przez Bank. Jeżeli bowiem weźmie się pod uwagę, że Bank jest ośrodkiem rozrachunkowym kraju, akumulującym wszystkie wolne środki pieniężne, regulującym obieg pieniężny i wykonującym pod względem kasowym budżet państwa, to wadliwie ustalony w rozliczeniach międzyoddziałowych system obrotu dokumentów lub niezadowalająca rachunkowość i kontrola, pociągają za sobą opóźnienia w dostarczaniu organizacjom gospodarczym niezbędnych dla nich środków pieniężnych. To znów nieuchronnie odbija się na stanie finansowym tych organizacji i w ostatecznym rezultacie przynosi szkodę gospodarce narodowej. Niedokładność rachunkowości i kontroli rozliczeń międzyoddziałowych znacznie wzmaga przy tym możliwość nadużyć.

W każdym rozliczeniu międzyoddziałowym uczestniczą dwa oddziały. Jeden z nich rozpoczyna operację, np. przyjmuje polecenie przelewu na rzecz zamiejscowego zleceniobiorcy, obciąża rachunek zleceniodawcy i wysyłając do oddziału, prowadzącego rachunek zleceniobiorcy, odpowiednie egzemplarze polecenia, zapisuje kwotę polecenia na dobro właściwego konta bilansowego dla rozliczeń międzyoddziałowych; drugi oddział po nadejściu polecenia uznaje jego kwotą rachunek zleceniobiorcy w ciężar tego samego konta bilansowego dla rozliczeń międzyoddziałowych, które uznał oddział pierwszy. W obu oddziałach za podstawę zapisów na kontach dla rozliczeń służy dokument (awiz), przesłany przez oddział rozpoczynający operację (pierwotnie księgujący), oddziałowi dokonującemu drugostronne księgowanie. W ten sposób operacja zaksięgowana w jednym oddziale po stronie np. Ma danego konta dla rozliczeń, zostaje w drugim oddziale zaksięgowana po stronie Winien tego samego konta — lub na odwrót.

Oddziały nie prowadzą indywidualnych rachunków dla wzajemnych rozliczeń, lecz wszystkie rozliczenia zapisują na syntetyczne konta bilansowe w raporcie dziennym, wysyłanym do Centralnej Księgowości. Do raportu dziennego oddziały dołączają zestawienia, wykazujące do jakich oddziałów wysłały zlecenia, z jakich oddziałów zlecenia otrzymały oraz, na jakich kontach rozliczeniowych zlecenia zaksięgowały. Kont tych jest w zasadzie dwa: konto 130 „Uznania w drodze", przeznaczone dla rozliczeń międzyoddziałowych z tytułu wysyłanych, przez oddziały rozpoczynające operacje, zleceń uznaniowych, i konto 131 „Obciążenia w drodze", przeznaczone dla rozliczeń z tytułu wysyłanych, przez te oddziały, zleceń obciążeniowych. Sumy, zaksięgowane na tych kontach przez oddziały rozpoczynające operacje międzyoddziałowe, dopóki nie zostaną zaksięgowane drugostronnie przez właściwe oddziały, rejestrują jedynie środki przegrupowywane wewnątrz aparatu Banku i jeszcze nie rozlokowane na właściwych kontach.

Po przeprowadzeniu we właściwych oddziałach drugostronnych wyrównujących księgowań, konta te teoretycznie mogą zostać wyłączone z bilansu Banku, sporządzanego przez Centralną Księgowość. Jednakże wobec tego, że pierwotne i drugostronne księgowanie następuje z reguły w różnych oddziałach i w różnym czasie, zawsze w obrotach międzyoddziałowych znajdują się sumy w drodze, zaksięgowane tylko przez oddział rozpoczynający operację i niewyrównane przez drugostronny oddział. Sumy te występują w bilansie Banku jako nierozliczone na koncie 130 zlecenia uznaniowe, lub jako nierozliczone na koncie 131 zlecenia obciążeniowe.

Scentralizowanie rozliczeń międzyoddziałowych

Rozrachunek z tytułu zleceń otrzymywanych i wysyłanych przez poszczególne oddziały oraz kontrola tego rozrachunku są całkowicie scentralizowane w Centralnej Księgowości. Oddziały jak wspomniano, nie prowadzą indywidualnych rachunków dla rozliczeń

z tytułu wzajemnych operacji; operacje te oddziały zapisują bieżąco w raporcie dziennym dla Centralnej Księgowości po stronie Winien lub Ma kont 130 (zlecenia uznaniowe) i 131 (zlecenia obciążeniowe).

Oddziały nie przeprowadzają żadnych wzajemnych wyrównań sald z rozliczeń i żadnej wzajemnej kontroli zgodności księgowań. Wyrównanie rozliczeń nie posiada bowiem dla oddziałów istotnego znaczenia wobec tego, że oddziały są tylko organami jednolitego aparatu, w którego bilansie przemieszczenie środków z jednego jego organu do drugiego nie odgrywa żadnej roli. Można więc powiedzieć, że rozrachunek z tytułu rozliczeń następuje automatycznie z chwilą otrzymania przez Centralną Księgowość raportów dziennych wraz z niezbędnymi załącznikami z obu oddziałów, uczestniczących w danym rozliczeniu i właściwego zaksięgowania przez Centralną Księgowość na koncie 130 lub 131 pierwotnej i drugostronnej operacji.

Natomiast dla uniknięcia pomyłek i nadużyć oraz przede wszystkim dla sprawnego dostarczania organizacjom gospodarczym środków pieniężnych, niezbędna jest kontrola rozliczeń. Kontrolę tę również przeprowadza Centralna Księgowość, sprawdzając terminowość rozliczeń i identyczność sum, wykazywanych w raportach dziennych i załącznikach oraz innych składników uwierzytelniających tą identyczność.

Opracowane pod kątem szybkiego i terminowego przeprowadzania obrotów międzyoddziałowych oraz należytej kontroli tych obrotów, główne zasady rozliczeń międzyoddziałowych są następujące:

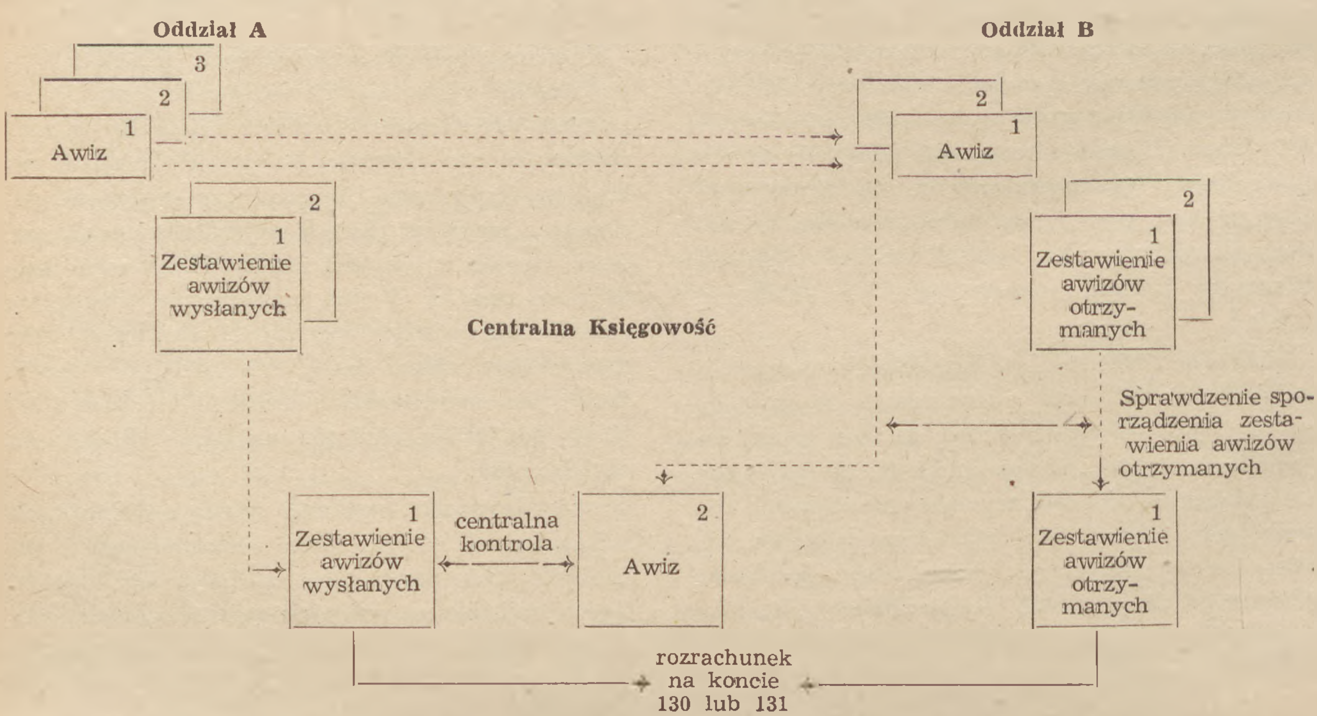
a) Oddział rozpoczynający operację (oddział A) wysyła do drugiego oddziału awiz (uznaniowy lub obciążeniowy, zależnie od treści operacji). Awiz jest podstawowym dokumentem rozliczenia międzyoddziałowego i z tego względu obowiązuje zachowanie ściśle ustalonych przepisów sporządzania go. Do awizu oddział A dołącza kopię oraz załączniki niezbędne dla właściwego przeprowadzenia operacji w drugim oddziale na rachunkach klientów. Oddział A jednocześnie załącza do raportu dziennego dla Centralnej Księgowości zestawienie wszystkich wysłanych w danym dniu awizów.

Po przeprowadzeniu operacji i wysłaniu tych dokumentów oddział A w zasadzie nie interesuje się już dalszym załatwieniem jej w drugim oddziale, ponieważ należy to do obowiązków Centralnej Księgowości;

b) oddział drugostronny (oddział B), po zaksięgowaniu operacji zgodnym z jej treścią, sporządza zestawienie wszystkich awizów otrzymanych w danym dniu i wysyła je do Centralnej Księgowości przy raporcie dziennym wraz z kopiami otrzymanych awizów. Oddział B nie wysyła poza tym żadnych potwierdzeń do oddziału A;

c) Centralna Księgowość otrzymuje z oddziałów A zestawienia wysłanych awizów, zaś z oddziałów B zestawienia otrzymanych awizów wraz z ich kopiami. Na podstawie tych zestawień Centralna Księgowość przeprowadza na kontach 130 i 131 centralny rozrachunek pierwotnych i drugostronnych operacji międzyoddziałowych. Jednocześnie Centralna Księgowość, porównując otrzymane zestawienia awizów wysłanych przez oddziały A z kopiami tych awizów, otrzymanymi z oddziałów B, centralnie kontroluje zgodność i terminowość rozliczeń.

A oto schemat obrotu awizów i zestawień:

Główną zaletą scentralizowanego systemu rozliczeń jest koncentracja rozrachunku i kontroli w jednym miejscu, pozwalająca na zwolnienie oddziałów od tych czynności i ułatwiająca mechanizację pracy. System ten jednak wymaga od oddziałów zachowania ścisłego porządku i dokładności przy dokumentacji rozliczeń i ich księgowaniu. W razie zaniedbania dokumentacji, niewłaściwego przeprowadzenia operacji, lub też złego funkcjonowania pośrednictwa poczty itp. przyczyn system ten wykazuje niedomagania, które ogromnie utrudniają terminowy rozrachunek i kontrolę oraz pwodują nagromadzenie zaległości w Centralnej Księgowości.

Dlatego szczególnym obowiązkiem kierownictwa oddziału i pracowników, załatwiających czynności rozliczeń międzyoddziałowych, jest sumienne, uważne i dokładne załatwianie wszystkich tych czynności włącznie z ekspedycją pocztową dokumentacji.

W Banku Państwa ZSRR stosowano przez pewien okres podobny system scentralizowanych rozliczeń, jak też w pewnym okresie rozliczenia całkowicie zdecentralizowano, przerzucając je w całości na placówki Banku. Ponieważ jednak oba systemy wykazywały poważne niedomagania, szczególnie zrozumiałe, jeżeli weźmie się pod uwagę ogrom ZSRR i niekiedy olbrzymie odległości pomiędzy poszczególnymi placówkami, aktualny system rozliczeń w Banku Państwa stanowi połączenie dodatnich stron obu systemów.

System ten polega na zdecentralizowanym rozrachunku w formie prowadzenia w placówkach Banku Państwa operacyjnych kartotek kont rozliczeniowych, w których to kartotekach przechowuje się awizy z rozliczeń pierwotnych i drugostronnych; placówki bowiem otrzymujące awizy każdorazowo potwierdzają odbiór właściwym placówkom, zwracając kopie awizów.

Jednocześnie nadzór nad rozliczeniami jest przeprowadzany centralnie. Placówki rozpoczynające operację wysyłają dodatkową kopię awizu do specjalnej centralnej instytucji zmechanizowanej rachunkowości, która na tej podstawie księguje na indywidualnych rachunkach — tabulagramach właściwych placówek i kopie tabulagramów wysyła im do uzgodnienia z prowadzonymi przez nie kartotekami. Co miesiąc placówki Banku Państwa sporządzają wykazy sprawozdawcze z prowadzonych kartotek do kont rozliczeniowych i przesyłają je do centralnej instytucji zmechanizowanej rachunkowości, która w związku z tym nadzoruje prawidłowość i dyscyplinę rachunkowości placówek Banku Państwa w zakresie ich wzajemnych rozliczeń.

Dokumentacja rozliczeń

W rozliczeniach międzyoddziałowych przeważają operacje, mające na celu przelanie do drugiego oddziału środków pieniężnych z tytułu, bądź złożonego polecenia przelewu, bądź zainkasowanych faktur, bądź innych dyspozycji klientów. Operacje te przeprowadza się przez konto 130 jako tzw. „uznania w drodze". Operacje odwrotne, to jest mające na celu pokrycie wypłat (zasadniczo bezgotówkowych), dokonanych w oddziale rozpoczynającym operację, np. z tytułu akredytyw lub zasiłków na płace dla przedsiębiorstw niesamodzielnych, zachodzą w znacznie mniejszej ilości i przeprowadza się je przez konto 131 jako tzw. „obciążenia w drodze". Dokumentacja poszczególnych operacji jest odmienna — zależnie od ich uznaniowego lub obciążeniowego charakteru.

Podstawowym dokumentem w rozliczeniach z tytułu uznań lub obciążeń w drodze jest awiz, do którego oddział sporządzający dołącza egzemplarze dowodów, przeznaczonych do zaksięgowania w oddziale odbierającym awiz i do doręczenia klientom tego oddziału (np. egzemplarz BC poleceń przelewu lub dowodów wpłat gotówkowych, egzemplarz AD lub BC dowodów memoriałowych i egzemplarz DB list faktur zainkasowanych*).

Awiz sporządza się w trzech egzemplarzach, których przeznaczenie jest następujące: pierwszy egzemplarz jest dokumentem dla oddziału drugostronnie przeprowadzającego operację, drugi służy Centralnej Księgowości do kontroli rozliczeń i w tym celu jest jej doręczany za pośrednictwem oddziału drugostronnie księgującego, trzeci zaś pozostaje jako dokument operacji w oddziale, który awiz sporządził. Awiz obejmuje zasadniczo wszystkie dzienne operacje uznaniowe (Awiz „Uznania w drodze") lub obciążeniowe (Awiz — „Obciążenia w drodze"), dotyczące oddziału, do którego awiz wysyła się.

Każdy należycie wypełniony awiz powinien być opatrzony numerem kontrolnym, czyli numerem kolejnym awizów wysłanych od początku roku do tego samego oddziału; ponadto na awizie powinno znajdować się odbicie specjalnego metalowego stempla dziennego, wysyłającego oddziału. Przepis ten jest bardzo ważny dla stwierdzenia autentyczności awizu oraz, w przypadku zaginięcia poprzedniego awizu, umożliwia adresatowi reklamowanie w wysyłającym oddziale. Każdy bowiem oddział prowadzi kontrolę numerów awizów, z podziałem na awizy wysyłane i otrzymywane, uznaniowe i obciążeniowe, na oddzielnych kartach według poszczególnych oddziałów, z którymi przeprowadza rozliczenia.

Drugim podstawowym dokumentem jest w rozliczeniach „zestawienie awizów". Zestawienie to sporządza każdy oddział w dwóch egzemplarzach, oddzielnie dla

*) Patrz artykuł pt. „Dokumentacja w NBP" Wiadomości NBP Nr 1/51.

wysłanych i otrzymanych awizów oraz oddzielnie dla awizów uznaniowych i obciążeniowych. W związku z tym występują cztery rodzaje tych zestawień:

— zestawienie awizów wysłanych „uznania w drodze" (konto 130 — Ma);
— zestawienie awizów wysłanych „obciążenia w drodze" (konto 131 — Winien);
— zestawienie awizów otrzymanych „uznania w drodze" (konto 130 — Winien);
— zestawienie awizów otrzymanych „obciążenia w drodze" (konto 131 — Ma):

Na podstawie pierwszego egzemplarza zestawienia oddział sporządzający je wpisuje ogólną sumę zestawienia do raportu dziennego dla Centralnej Księgowości, po stronie Winien lub Ma właściwego konta dla rozliczeń międzyoddziałowych, po czym pierwszy egzemplarz zestawienia wysyła wraz z raportem do Centralnej Księgowości. Otrzymane zestawienia służą Centralnej Księgowości do właściwego zaksięgowania i wyrównania obrotów na danych kontach. Drugie egzemplarze zestawień pozostają w oddziałach jako zbiorcze dowody przeprowadzonych rozliczeń.

Do niezbędnych składników należycie wypełnionych zestawień należą:

— przy zestawieniach awizów wysłanych: numery oddziałów odbierających awizy (każdy oddział ma ustalony numer rozpoznawczy, który powinien być zamieszczany na każdym dokumencie, dotyczącym rozliczeń międzyoddziałowych); numery kontrolne awizów i ich kwoty;
— przy zestawieniach awizów otrzymanych: numery oddziałów, które nadesłały awizy, daty sporządzenia poszczególnych awizów, ich numery kontrolne i kwoty.

Ponadto, jak już wspomniano, do pierwszych egzemplarzy zestawień awizów otrzymanych dołącza się nadesłane drugie egzemplarze awizów, gdyż służą one Centralnej Księgowości do kontroli rozliczeń.

Pilne przelewy środków pieniężnych do innych oddziałów załatwia się nie w drodze korespondencyjnej lecz w drodze telekomunikacyjnej, tj. telegraficznie, telefonicznie lub dalekopisem, zależnie od lokalnych warunków i najdogodniejszego połączenia telekomunikacyjnego z danym oddziałem.

Zasadnicza różnica w załatwianiu polega tylko na tym, że oddział rozpoczynający operację nie sporządza awizu uznaniowego. W miejsce awizu wysyła do drugostronnego oddziału telegram lub dalekopisową telenotę, albo też wydaje temu oddziałowi telefoniczne polecenie (telefonogram) uznania rachunku właściwego odbiorcy przelewu. W treści telegramu, telenoty lub felefonogramu oddział podaje wszystkie dane niezbędne dla drugostronnego oddziału do uznania rachunku odbiorcy oraz odpowiedni bieżący numer kontrolny awizów, skierowanych uprzednio do danego oddziału. Ponadto przy telegramach i telefonogramach podaje właściwy szyfr.

Jednocześnie oddział nadający sporządza na specjalnym formularzu dowód rozliczeniowy operacji telekomunikacyjnej, którego jeden egzemplarz, wraz z egzemplarzami dowodów przeznaczonych dla oddziału drugostronnego (np. egzemplarz BC polecenia przelewu), przesyła do tego oddziału jako potwierdzenie operacji. W drugostronnym oddziale dowód ten i załączniki do niego nie mogą już być użyte jako dowody operacyjne; oddział wysyłający jest więc obowiązany na wszystkich dowodach, wysyłanych jako potwierdzenie operacji telekomunikacyjnej, odbić wyraźną pieczątkę „Potwierdzenie telegramu — telefonogramu — telenoty". Zaniedbanie tego stanowi poważne przekroczenie, ponieważ może spowodować powtórne omyłkowe uznanie rachunku odbiorcy przelewu.

Sumę przelewu wysłanego drogą telekomunikacyjną i inne jego składniki zamieszcza oddział rozpoczynający operację na przeznaczonym dla Centralnej Księgowości zestawieniu wszystkich wysłanych w danym dniu awizów „uznania w drodze", podobnie jak przy wysłaniu zwykłego awizu.

Oddział odbierający przelew telekomunikacyjny sporządza na specjalnym formularzu w trzech egzemplarzach (lub czterech przy odbiorze telefonogramu) dowód operacji. Egzemplarze oznaczone literami BC zastępują temu oddziałowi odpowiednie egzemplarze oryginalnego polecenia przelewu klienta, listy zainkasowanych faktur lub podobnego zlecenia, trzeci zaś egzemplarz oddział ten przesyła przy zestawieniu awizów otrzymanych „uznania w drodze" do Centralnej Księgowości, podobnie jak kopie awizów otrzymanych w zwykłej drodze korespondencyjnej. Otrzymany oryginalny telegram, telenotę lub sporządzony czwarty egzemplarz dowodu operacyjnego, oddział drugostronnie księgujący przechowuje oddzielnie dla późniejszego porównania z potwierdzeniem wysłanym w tym dniu przez oddział, który rozpoczął operację.

Centralna Księgowość przeprowadza ostateczny rozrachunek i kontroluje rozliczenie — jak przy rozliczeniach przeprowadzonych w drodze korespondencyjnej — na podstawie otrzymanych zestawień awizów i trzecich egzemplarzy dowodów operacji, sporządzonych przez oddział drugostronnie księgujący.

Wszystkie przepisy dokumentacji i obrotu dokumentów w zakresie rozliczeń międzyoddziałowych posiadają decydujące znaczenie dla rozrachunku i kontroli zapisów na kontach 130 i 131. Dlatego organa kontrolne Banku kładą specjalny nacisk na ścisłość przestrzega-

nia przeznaczenia poszczególnych egzemplarzy druków do tej dokumentacji, odpowiedniego ich wypełniania i obrotu. Surowa dyscyplina w stosunku do dokumentacji i obrotu dokumentów w rozliczeniach międzyoddziałowych jest niezbędna, ponieważ wszelkie niedokładności, dopuszczone przez oddział rozpoczynający operację, nieuchronnie odbijają się ujemnie w drugostronnym jej załatwieniu i w Centralnej Księgowości.

Prostowanie omyłek

Opisany system rozliczeń międzyoddziałowych i ich dokumentacji wymaga starannego i dokładnego przestrzegania wszystkich jego przepisów, tak w toku normalnych czynności jak i w razie omyłek czy błędów. Dla uniknięcia bowiem jeszcze gorszych powikłań konieczne jest przestrzeganie ustalonej dyscypliny prostowania omyłek.

Omyłki mogą powstać w oddziale rozpoczynającym operację — pierwotnie księgującym, lub w oddziale drugostronnie księgującym. Przy stornowaniu omyłek obowiązuje bezwzględna zasada, że przeksięgowanie względem właściwego oddziału zawsze przeprowadza się przez to konto dla rozliczeń międzyoddziałowych, przez które rozliczenie przeprowadził oddział pierwotnie księgujący. Drugą zasadą jest przy tym obowiązek zamieszczenia przy stornowanej kwocie, na „zestawieniu awizów" sporządzanym dla Centralnej Księgowości, uwagi — „storno" ewentualnie z krótkim wyjaśnieniem. Poza tym przy wszelkich zastrzeżeniach, co do pewnej części otrzymanego awizu, oddział drugostronny zawsze księguje na koncie 130 lub 131 całą kwotę otrzymanego awizu.

Omyłki powstają najczęściej skutkiem popełniania, przez oddział pierwotnie księgujący, następujących błędów:

a) właściwe zaadresowanie awizu i właściwe wykazanie drugostronnego oddziału w „zestawieniu awizów wysłanych", lecz zła ekspedycja pocztowa;
b) zamieszczenie na awizie niewłaściwego adresu;
c) wysłanie awizu bez załączników do księgowania na rachunkach klientów, lub wysłanie załączników bez awizu;
d) wykonanie dyspozycji klienta w niewłaściwej wysokości;
e) częściowo właściwe, częściowo omyłkowe przesłanie do drugostronnego oddziału zleceń klientów.

Omyłki takie prostuje oddział drugostronnie księgujący w następujący sposób:

ad a) awiz mylnie otrzymany, zaadresowany do innego oddziału, niezwłocznie bez jakiegokolwiek księgowania odsyła właściwemu oddziałowi — z adnotacją „nadesłano mylnie";

ad b) awiz mylnie otrzymany skutkiem błędnego zaadresowania, również zwraca w ten sam sposób, o ile przez przeoczenie (podobne brzmienie nazwy oddziału, podobny numer kontrolny itp.) już go nie zaksięgował. Właściwy zaś oddział, drugostronnie księgujący, zaznacza na „zestawieniu otrzymanych awizów" przy danym awizie, że pierwotnie księgujący oddział wysłał awiz pod niewłaściwym adresem.

Jeżeli jednak oddział, który otrzymał awiz błędnie zaadresowany już go zaksięgował, wówczas stornuje go (przez konto 130 lub 131, zależnie od tego, czy awiz był uznaniowy lub obciążeniowy), wystawiając we własnym zakresie nowy awiz na kwotę identyczną z kwotą awizu mylnie zaksięgowanego i dołącza do niego otrzymane załączniki. Jednocześnie oddział ten załącza do awizu pismo omawiające błąd a kopię pisma wysyła do Centralnej Księgowości;

ad c) w razie otrzymania awizu bez załączników, oddział drugostronny księguje kwotę awizu na koncie 160 „Uznania do wyjaśnienia", lub na koncie 161 „Obciążenia do wyjaśnienia" — zależnie od tego, czy awiz był uznaniowy lub obciążeniowy, po czym żąda od nadawcy nadesłania duplikatów załączników; po otrzymaniu ich oddział przeksięgowuje kwotę awizu na właściwe rachunki osobowe, pomijając już konta dla rozliczeń międzyoddziałowych.

W razie zaś otrzymania załączników bez awizu żadnych księgowań oddział nie przeprowadza — do czasu otrzymania awizu, lub duplikatu awizu;

ad d) w przypadku zauważenia, że oddział pierwotnie księgujący wykonał dyspozycję klienta w niewłaściwej wysokości (różnica między kwotą na awizie a kwotą zlecenia), oddział drugostronny księguje zawsze kwotę podaną na awizie. Samodzielne wyrównywanie błędu jest niedopuszczalne. Błąd może być sprostowany tylko po otrzymaniu (w razie różnicy in minus) dodatkowego awizu z oddziału pierwotnie księgującego, lub po otrzymaniu (w razie różnicy in plus) pisemnej dyspozycji z tego oddziału:

ad e) po stwierdzeniu, że pośród właściwie nadesłanych przy awizie zleceń jedno z nich dotyczy innego oddziału, cały awiz oddział księguje (na koncie 130 lub 131) jako właściwie otrzymany a na mylnie otrzymane zlecenie sporządza własny awiz do właściwego oddziału i wysyła go, przeprowadzając u siebie pierwotne księgowanie na koncie rozliczeniowym.

Duplikat awizu sporządza tylko oddział pierwotnie księgujący, przy czym oddział ten umieszcza na awizie pieczątkę lub wyraźny napis „duplikat". Oddział drugostronnie księgujący powinien przed zaksięgowaniem duplikatu zbadać, czy już nie zaksięgował oryginału. W razie zaś omyłkowego zaksięgowania awizu i duplikatu awizu (lub przelewu otrzymanego w drodze telekomunikacyjnej i jego potwierdzenia), oddział

przeprowadza storno przez właściwe konto dla rozliczeń międzyoddziałowych przy pomocy sporządzonego we własnym zakresie dowodu memoriałowego, bez sporządzania jakichkolwiek awizów stornujących. Oczywiście storno takie dla kontroli rozliczeń również musi być podane na „zestawieniu awizów" dla Centralnej Księgowości.

Rozliczenia międzyoddziałowe w obrocie miejscowym

Większość pozycji w rozliczeniach międzyoddziałowych stanowią operacje uznaniowe, związane z przelewaniem środków pieniężnych z rachunków w jednym oddziale na rachunki prowadzone w drugim oddziale. Duża ilość oddziałów i ogromne ilości tego rodzaju operacji, wynikające z pełnienia przez Bank roli centrali rozrachunków bezgotówkowych gospodarki uspołecznionej, jak też przeprowadzanie wszystkich tych operacji przez konto 130 „Uznania w drodze", pociągają za sobą konieczność wielkiego wysiłku ze strony Centralnej Księgowości, która jest obowiązana natychmiast po otrzymaniu odpowiedniej dokumentacji kontrolować rozliczenia. Jednocześnie przy opisanym systemie scentralizowanych rozliczeń wysyłka awizów do oddziałów drugostronnie księgujących zasadniczo jest przeprowadzana dopiero po uzgodnieniu i zakończeniu wszystkich dziennych operacji, z wyjątkiem przelewów w drodze telekomunikacyjnej lub specjalnie ważnych; z tego względu okres pomiędzy pierwotnym księgowaniem w jednym oddziale a drugostronnym w innym trwa zwykle co najmniej jeden dzień, w wyniku czego odbiorca otrzymuje należne środki pieniężne jeden dzień później po odpisaniu danej kwoty z rachunku dłużnika. Każdy zaś dzień w okresie pomiędzy obciążeniem dłużnika a uznaniem odbiorcy, biorąc pod uwagę wysokość sum w rozliczeniach międzyoddziałowych ma duże znaczenie dla gospodarki narodowej, gdyż odnośne sumy nie mogą w tym czasie zostać wykorzystane przez żadnego z kontrahentów.

Ostatnio dla przyśpieszenia rozliczeń i ułatwienia pracy Centralnej Księgowości (przez zmniejszenie ilości operacji na koncie 130) stosuje się w niektórych miejscowościach specjalny system rozliczeń w obrocie miejscowym. System ten obejmuje miasta wojewódzkie, w których znajduje się oprócz oddziału wojewódzkiego kilka oddziałów miejskich.

Rozliczenia obrotów miejscowych obejmują tylko operacje mające na celu uznanie rachunków prowadzonych w oddziałach na terenie danego miasta. Przyśpieszenie tych rozliczeń osiąga się w drodze uproszczenia ich dokumentacji oraz wysyłania dokumentów do innych oddziałów w danym mieście kilkakrotnie w ciągu dnia, z takim obliczeniem, by oddział odbierający dokumenty mógł je jeszcze w tym samym dniu drugostronnie zaksięgować. Celem zaś ułatwienia kontroli tych rozliczeń oddziały, przeprowadzające pierwotne i drugostronne rozliczenia, księgują je na specjalnym koncie (w grupie 19 JPKB) a nie na koncie 130.

Dokumentacja i obrót dokumentów przy rozliczeniach miejscowych są następujące. W miejsce awizów uznaniowych oddział pierwotnie księgujący zestawia dowody dla drugiego oddziału na formularzach służących zwykle jako zbiorcze dowody do uznania rachunku osobowego z tytułu większej ilości operacji. Zbiorcze dowody, podobnie jak awizy przy scentralizowanym systemie rozliczeń, oddział sporządza w trzech egzemplarzach. Dowody te oddział opatruje numerem bieżącym bez względu na nazwę odbierającego oddziału.

W miejsce zestawień awizów wysłanych oddział pierwotnie księgujący prowadzi zeszyt ewidencyjny wysłanych zbiorczych dowodów. Przy końcu dnia oddział ten podsumowuje wpisane do zeszytu kwoty zbiorczych dowodów i sumą ich uznaje, w raporcie dziennym dla Centralnej Księgowości, konto dla rozliczeń miejscowych.

Podobnie oddział drugostronny natychmiast po odbiorze dowodu wpisuje jego kwotę do ewidencyjnego zeszytu otrzymanych zbiorczych dowodów oraz przeprowadza operację na właściwych rachunkach osobowych. Przy końcu zaś dnia ogólną sumą dowodów wpisanych do tego zeszytu obciąża w raporcie dziennym konto dla rozliczeń międzyoddziałowych.

Oddziały nie sporządzają żadnych załączników do konta dla rozliczeń miejscowych.

Wszystkie dokumenty otrzymane w miejscowym obrocie międzyoddziałowym powinny być bezwzględnie w tym samym dniu zaksięgowane. W związku z tym odnośne konto rozliczeń międzyoddziałowych miasta XX codziennie w Centralnej Księgowości bilansuje się, nie posiadając żadnych sum w drodze.

Powyższy tryb rozliczeń posiada oprócz stron dodatnich również strony ujemne, występujące szczególnie w razie niedostatecznego zdyscyplinowania oddziału, który drugostronne księgowania odkłada na dzień następny. Dlatego interesujące będzie zapoznanie się ze stosowanym w podobnych przypadkach systemem rozliczeń w Banku Państwa ZSRR.

Rozliczenia między placówkami Banku Państwa ZSRR, znajdującymi się w dużych miastach, przeprowadza się w całkowicie odmienny sposób — poprzez Izby Rozrachunkowe. Jednocześnie Izby Rozrachunkowe przeprowadzają rozrachunek pomiędzy placówkami Banku Państwa a placówkami innych banków, znajdujących się w danej miejscowości.

Tryb rozliczeń przez Izby Rozrachunkowe powinien zostać przedstawiony w oddzielnym artykule. Nadmie-

nić jednak należy, że istotną jego cechą, odróżniającą go z punktu widzenia kontroli rozliczeń od trybu stosowanego w Polsce, jest codzienne bilansowanie się w każdej placówce obrotów zaksięgowanych na koncie Izby Rozrachunkowej. W związku z tym w razie braku w poszczególnej placówce należytej dokładności lub należytej dyscypliny rachunkowości, władze nadzorujące natychmiast stwierdzają brak i odpowiednio interweniują. *S.S.*

Pytania kontrolne

1) Jakiego rodzaju operacje powodują konieczność rozliczeń międzyoddziałowych?
2) Dlaczego kładzie się duży nacisk na należytą organizację i dokumentację rozliczeń międzyoddziałowych?
3) Opisać dokumenty służące do rozliczeń międzyoddziałowych.
4) Opisać obieg dokumentów w rozliczeniach międzyoddziałowych i wyjaśnić na czym polega „scentralizowany system" tych rozliczeń.
5) Jak telegraficznie, telefonicznie lub dalekopisem można przelać środki pieniężne do innego oddziału?
6) Jakie omyłki i błędy najczęściej spotyka się w rozliczeniach międzyoddziałowych i jak się je prostuje?
7) W jaki sposób przeprowadza się w niektórych miejscowościach rozliczenia pomiędzy oddziałami znajdującymi się w danej miejscowości?

DZIAŁ instrukcyjny

DEPARTAMENT OGÓLNY

WYCIĄGI Z PISM DEPARTAMENTU

Depozyty właścicieli zagranicznych.

Ministerstwo Finansów pismem z dnia 19 marca 1951 r. nr DB. 4250/1/51 zarządziło, że przechowywane w bankach likwidowanych depozyty właścicieli zagranicznych tj. osób, które w pojęciu polskiego ustawodawstwa podpadają pod miano cudzoziemców dewizowych, powinny być przejęte przez NBP.

Przejęciu jednak podlegać będą tylko te depozyty, których właściciele zgłoszą się w ustalonym w przyszłości terminie osobiście lub przez pełnomocników po ich odbiór, a Komisja Dewizowa nie udzieli zezwolenia na ich wydanie, względnie jeżeli właściciel zażąda już obecnie przeniesienia depozytu.

Przejęte z banków likwidowanych depozyty należy prowadzić jako depozyty na przechowanie, stosując przepisy IS Dz. IX/C. W przypadku natomiast, kiedy właściciel zamieszkały za granicą wyda pisemne polecenie przeniesienia depozytu, należy sporządzić tylko deklarację depozytową, do której powinno być załączone polecenie przeniesienia depozytu, zastępujące podpis deponenta. W żadnym przypadku nie wolno wysyłać właścicielowi zagranicznemu dowodu depozytowego.

Nadmieniamy, że większość wspomnianych depozytów znajduje się w skarbcach BGK. O ile oddział w skarbcu nie będzie miał miejsca na przechowanie tych depozytów, może je zdeponować jako depozyt oddziału w BGK, zaznaczając to w uwagach księgi depozytów na przechowanie.

L. J.

GS/6/1, Warszawa, dnia 30. 3. 1951 r.

Formalności związane z wydaniem depozytów rzeczowych.

...wyjaśniamy, że brak jest podstaw prawnych, by przy wydawaniu depozytu rzeczowego sądowi powiatowemu dla Dzielnicy Warszawa — Śródmieście nie był zastosowany przepis podany w § 4 pkt 7 Instrukcji Ministra Finansów normującej tryb postępowania banków oraz władz, urzędów i instytucji państwowych z depozytami rzeczowymi (Monitor Polski nr A-79/50, poz. 925), gdyż przytoczona instrukcja nie dopuszcza żadnych odchyleń.

W związku z powyższym prosimy poinformować zainteresowany sąd, że powinien on zwrócić się do Ministerstwa Finansów z wnioskiem, by Ministerstwo wyraziło zgodę, że do czasu otrzymania przez sądy pieczęci urzędowych oraz lakowych zostały one zwol-

nione od obowiązku zamieszczania odcisków tych pieczęci na wzorach podpisów składanych przez władze dysponującą.

Z. S.

GS/5, Warszawa, dnia 1. 3. 1951 r.

Przyjmowanie obligacji PPOK na spłatę podatku.

1) według obowiązujących przepisów przyjmowanie papierów wartościowych na spłatę podatku (wyłącznie od nieodpłatnego nabycia praw majątkowych) należy do zakresu działalności Kas „A" NBP, utworzonych przy wydziałach finansowych PPRN lub RN miast stanowiących powiaty miejskie.

Sposób przyjmowania przez Kasy „A" NBP papierów wartościowych na spłatę podatku reguluje § 5 pkt 3 przepisów dla Kas „A" NBP, które to przepisy otrzymały oddziały przy LO 33/50 Dz. III; tryb zaś postępowania z przyjętymi papierami omawia w szczegółach okólnik 75/50 Dz. III. na str. 9, uzupełniony przepisami LO 48/50 Dz. IX/B;

2) w miejscowościach, w których Kasy „A" NBP zostały zlikwidowane, papiery wartościowe na spłatę podatku powinny być przyjmowane przez wydziały finansowe, które z kolei składają je w oddziałach do depozytu.

W wyjątkowych i uzasadnionych przypadkach oddziały mogą na żądanie wydziałów finansowych przyjmować omawiane papiery wartościowe bezpośrednio od podatników — do depozytu na przechowanie za opłatą prowizji, przesyłając równocześnie odnośnemu wydziałowi finansowemu zawiadomienie z podaniem dokładnego adresu podatnika i specyfikacji przejętych obligacji;

3) według wyjaśnienia Ministerstwa Finansów, wydziały finansowe powinny wykazywać papiery wartościowe na spłatę podatku, przyjęte w trybie podanym w punktach 1 i 2, w dochodach budżetowych i w sprawozdawczości z wykonania budżetu jako podatek przyjęty w papierach wartościowych.

L. J.

GS/61, Warszawa, dnia 16. 5. 1951 r.

Przyjęcie depozytów z Banku Rolnego.

Opierając się na informacji udzielonej przez BR prosimy w stosunku do klientów BR, którzy zwracają się do oddziałów NBP o przyjęcie od nich depozytów postępować w sposób następujący:

a) o ile oddział BR nie posiada własnego skarbca lub kas żelaznych odpowiednio zabezpieczonych, depozyty mogą być składane w oddziałach NBP przez wszystkich klientów finansowanych przez BR.

Wyjaśnia się, że praktyczne stosowanie tej zasady mogą oddziały uzależniać od uprzedniego porozumienia się z zainteresowanym oddziałem BR, który powinien wypowiedzieć się — co do konieczności przyjęcia od jego klienta składanych wartości;

b) w przypadkach dysponowania przez BR pomieszczeniami skarbcowymi lub kasami należy przyjmować depozyty tylko od tych klientów BR, których całokształt spraw finansowych koncentruje się obecnie w oddziałach NBP.

Powyższe wytyczne prosimy traktować jako ogólne zasady przy przyjmowaniu depozytów od klientów BR, mając jednak na uwadze, że przy załatwianiu tych czynności mogą oddziały napotykać na sprawy, które powinny być samodzielnie przez nie zadecydowane — w oparciu o przepisy IS IX/C.

Z. S.

GS/6/6, Warszawa, dnia 5. 5. 1951 r.

Inkaso faktur z podaży jednostek niesamodzielnych.

...komunikujemy uprzejmie, co następuje:

1) Naświetlenie strony technicznej inkasa faktur z podaży jednostek niesamodzielnych.

Realizując intencję zarządzenia przewodniczącego PKPG z dnia 12. 4. 1950 r. w sprawie mobilizacji rezerw drogą przyśpieszonego obiegu środków obrotowych w gospodarce uspołecznionej, NBP wydał zarządzenie (Ok. NBP Nr 36/50) w sprawie jednolitego systemu dokonywania rozliczeń fakturowych w trybie uchwały KERM z dnia 20. 5. 1947 r. jednostek działających na zasadzie ograniczonego wewnętrznego rozrachunku gospodarczego.

Zasady tego systemu są następujące: Jednostka niesamodzielna (np. ekspozytura PKS), upoważniona przez właściwą dla niej jednostkę samodzielną (dyrekcję okręgową PKS) do fakturowania dokonanej przez siebie wysyłki towarów lub usługi przesyła oryginał sporządzonej faktury bezpośrednio do płatnika; jednostka ta składa jednocześnie we właściwym dla niej oddziale (banku) kopię tej faktury przy pięcioczęściowej (A—E) liście inkasowej (F—4700) wraz z całkowicie wypełnionym przez siebie „Zawiadomieniem o załatwieniu inkasa" (F—4706), zaadresowanym do oddziału (banku) przyjmującego podaż.

Wobec tego, że jednostka niesamodzielna, w myśl przepisów o kontroli i finansowaniu przedsiębiorstw, nie może korzystać z kredytu inkasowego oraz celem przyśpieszenia obracalności środków obrotowych, podawca niesamodzielny opatruje listę inkasową napisem „Zakład niesamodzielny" oraz podaje w rubryce listy inkasowej, przeznaczonej dla oznaczenia banku podaw-

cy, oddział (bank) jednostki nadrzędnej, właściwy dla podawcy niesamodzielnego.

Oddział (bank) przyjmujący podaż przesyła w dniu złożenia kopii faktury do inkasa listę A do oddziału (banku) jednostki nadrzędnej. Jednostka ta na podstawie listy A może korzystać z kredytu inkasowego. Oddział podawcy przesyła jednocześnie listy B, C. D i E, wraz z kopią faktury i „zawiadomieniem (F—4706) do oddziału (banku) odbiorcy (płatnika), celem zainkasowania.

W dniu zainkasowania kopii faktury, oddział (bank) płatnika przelewa przy pomocy listy D i B sumę zainkasowanej faktury do oddziału (banku) jednostki samodzielnej, natomiast „Zawiadomienie o wpływie inkasa“ (F-4706) po ostemplowaniu stemplem dziennym oddziału przesyła w dniu zainkasowania pod adresem wskazanym na tym zawiadomieniu, tj. do oddziału (banku) podawcy niesamodzielnego.

Oddział podawcy niesamodzielnego, w dniu otrzymania „Zawiadomienia o załatwieniu inkasa“ (F—4706), załącza to zawiadomienie do wyciągu z rachunku jednostki niesamodzielnej.

Rozliczenia z tytułu omawianego inkasa jednostek niesamodzielnych z właściwymi dla nich jednostkami następują na podstawie wewnętrznych not uznaniowych wystawionych przez jednostki nadrzędne na poszczególne podległe im jednostki niesamodzielne.

2) Zarządzenia NBP, zmierzające do usunięcia niedociągnięć w technice rozliczeń ekspozytur PKS z dyrekcjami okręgowymi PKS poprzez oddziały NBP.

Zarządzenie okólnika NBP nr 66/50 pkt 1 regulujące sposób zawiadamiania podawców o wpływie złożonych przez nich kopii faktur do inkasa („Zawiadomienie o załatwieniu inkasa“ F—4706) rozwiązuje całkowicie sposób kontroli wpływów z tytułu inkasa jednostek niesamodzielnych.

Ekspozytury PKS, w przypadkach stwierdzenia, że niektóre o/NBP nie stosują się do obowiązujących przepisów o zawiadamianiu podawców o wpływie inkasa kopii faktur z ich podaży, powinni zwrócić się do Departamentu Ogólnego NBP w tej sprawie, podając jednocześnie nazwy tych oddziałów.

T. P.

TB/1/144, dnia 14. 3. 1951 r.

Rozliczenia fakturowe.

...komunikujemy, że przepisy punktu czwartego uchwały KERM z dnia 20. 5. 1947 r. zarządzają dołączanie do kopii faktury dowodu stwierdzającego dokonanie wysyłki towarów. W przypadku, gdy dowód wysyłki towarów został uprzednio wręczony (przesłany) odbiorcy, dostawca powinien odpowiednio to zaznaczyć na kopii faktury, składanej do inkasa w Banku.

Jak z powyższego wynika, zaznaczenie na liście inkasowej przez dostawcę w rubryce „data wysyłki towaru“ (wykonania usługi) daty wysyłki towarów bez jednoczesnego załączenia dowodu wysyłkowego do kopii faktury, lub bez uczynienia odpowiedniej wzmianki na kopii faktury o dokonanej wysyłce jest sprzeczne z postanowieniami punktu czwartego tej uchwały.

T. P.

TB/1/144, dnia 29. 3. 1951 r.

Mylnie kierowane faktury.

Wyrażona w piśmie opinia, że powodem mylnie skierowanych przez inne oddziały lub banki faktur do oddziału zamiast do oddziałów właściwych jest mało skrupulatne opracowywanie wysyłki faktur, niedokładne określanie banku płatnika przez podawców lub niepodawanie numeru rachunku płatnika — jest słuszne.

Obowiązkiem bowiem banku podawcy przyjmującego podaż jest dopilnowanie, czy wszystkie rubryki listy inkasowej zostały w sposób właściwy przez podawcę wypełnione, a zwłaszcza rubryki wyżej omówione.

Nowoopracowana IS. Dz. IV/D — Rozliczenia fakturowe — która dostarczona będzie oddziałom w niedługim czasie, specjalnie podkreśla konieczność dopilnowania przez oddziały przyjmujące podaż prawidłowego wypełniania list inkasowych przez podawców, składanych im do inkasa.

T. P.

TB/1/144, dnia 29. 3. 1951 r.

Rozliczenia fakturowe.

...komunikujemy co następuje:

1) Ustawa z dnia 20. 3. 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej (Dz. U. R. P. Nr 14 poz. 130) zniosła związki samorządu terytorialnego, majątek zaś tych związków z mocy prawa stał się majątkiem państwa (art. 32).

W związku z wejściem w życie tej ustawy tryb rozliczeń z tytułu dostaw i usług określony w uchwale KERM z dnia 20. 5. 1947 r. wraz z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami automatycznie został rozciągnięty na terenowe organa jednolitej władzy państwowej, ich organa wykonawcze oraz podległe im przedsiębiorstwa i zakłady.

Faktury wystawione na te jednostki przez przedsiębiorstwa gospodarki uspołecznionej powinny być kryte w trybie i terminach ustalonych w uchwale KERM z dnia 20. 5. 1947 r.

2) W związku z przejęciem przez NBP z dniem 1. 1. 1951 r. obsługi kasowej budżetu państwa oraz uchyleniem na podstawie zarządzenia ministra finansów z dnia 23. 11. 1950 r. postanowień instrukcji ministra skarbu z dnia 12. 6. 1948 r. (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu Nr 67) w sprawie rozliczeń za dostawy i usługi między przedsiębiorstwami państwowymi lub pod zarządem państwowym i jednostkami budżetu państwa wraz z późniejszymi zmianami — rozliczenia fakturowe jednostek budżetowych dokonywane są z dniem 1. 1. 1951 r. w oparciu o generalnie obowiązujące zasady, ustalone w uchwale KERM z dnia 20. 5. 1947 r.

Kredyty budżetowe jednostek budżetowych mogą, na żądanie NBP lub wniosek jednostki budżetowej, albo za pośrednictwem jednostki budżetowej na wniosek dostawcy, ulec zablokowaniu bez względu na rodzaj i wysokość sumy zawieranych umów.

W umowach (zamówieniach) zawieranych z dostawcą, jednostka budżetowa ma obowiązek wskazać klasyfikację budżetową wydatków (część..., rozdział..., dział..., tytuł...) bądź nazwę rodzaju pozabudżetowych środków specjalnych, w ciężar których kopia faktury ma być pokryta.

Zamówienie bez klasyfikacji budżetowej dostawca zwraca jednostce budżetowej, przed przystąpieniem do jego wykonania.

Jak z powyższego wynika, wydanie przez Centralę X, zarządzenia, aby spółdzielnie przy sprzedaży towarów jednostkom budżetowym żądały otwarcia akredytywy lub dokonania przez te jednostki przedpłaty należności za dostawę towarów jest niezgodne z treścią punktu drugiego niniejszego pisma.

3) Z dniem 1. 1. 1951 r. uchwałą KERM z dnia 20. 5. 1947 r. zostały objęte rozliczenia za dostawy i usługi wszystkie jednostki organizacyjne spółdzielczości, działające na zasadach rozrachunku gospodarczego z wyjątkiem rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz spółdzielni kredytowych (Monitor Polski Nr A—9 z dnia 10 .2. 1951 r. poz. 139).

T. P.

TB/1/144, dnia 21. 4. 1951 r.

Rozliczenia za dostawy PCD „Paged“.

...komunikujemy co następuje: Jak wynika z nadesłanego w opisie listu dyrektora naczelnego PCD „Paged“ z dnia 24. 2. br. AF/750/51, przedsiębiorstwo to sprzedaje materiały drzewne bezpośrednio z tartaków jako sprzedaż hurtową, fakturowaną w trybie uchwały KERM z dnia 20. 5. 1947 r. oraz ze składów handlowych jako punktów detalicznych.

Powyższą organizację sprzedaży PCD „Paged“ potwierdziło Ministerstwo Leśnictwa w przeprowadzonej rozmowie z Wydziałem Techniki Bankowej.

Wobec tego, opierając się na zarządzeniu punktu jedenastego uchwały KERM z dnia 20. 5. 1947 r., sprzedaż drzewa dokonana przez składy handlowe PCD „Paged“ jako punktów detalicznych nie podlega zasadom uchwały KERM z dnia 20. 5. 1947 r. bez względu na ilość sprzedanego drzewa.

Należności z tytułu sprzedaży punktów handlowych omawianego przedsiębiorstwa powinny być regulowane poza inkasem bankowym (przelewem, czekiem) w trybie inkasa dokumentów, na zasadach ustawy z dnia 1. 7. 1949 r. o obowiązku uczestniczenia w obrocie bezgotówkowym.

T. P.

TB/1/144, dnia 2. 5. 1951 r.

Zasady rozliczania się przedsiębiorstwa za zwroty opakowań.

W związku z pismem z dnia..... w sprawie zasad rozliczeń przedsiębiorstw za zwroty opakowań komunikujemy, że należności za opakowanie zwrotne, za które odbiorca zapłacił przy regulacji zobowiązania za towar powinny być inkasowane w trybie uchwały KERM z dnia 20. 5. 1947 r.

Co się tyczy przepisów punktu szóstego uchwały KERM z dnia 20. 5. 1947 r., to na podstawie uchwały KERM z dnia 12. 5. 1950 r. w sprawie zwrotu opakowań — jednostki gospodarcze i administracyjne gospodarki uspołecznionej mają obowiązek zabezpieczać, zwracać i odbierać trwałe opakowania.

Wobec tego odbiorca towaru — opakowania zwrotnego — nie może złożyć — naszym zdaniem — zastrzeżenia przewidzianego w punkcie 6a — że odbiorca towaru nie zamawiał.

Dostawca natomiast, otrzymujący zwrot opakowania, może złożyć zastrzeżenie, że towar nie odpowiada zamówieniu co do jakości (np. zamiast opakowania zwrotnego w formie beczek żelaznych otrzymuje beczki drewniane, itp.).

T. P.

TB/1/144, dnia 2. 5. 1951 r.

* * *

DEPARTAMENT KREDYTOWY

WYCIĄGI Z PISM DEPARTAMENTU

Fundusz Zakładowy.

1. P y t a n i e. Jaka jest obowiązująca górna granica odpisów na F. Z. w roku 1951 liczona w procencie od Funduszu Płac, gdyż w uchwale Prezydium Rządu Nr 234 z dnia 24 marca 1951 roku, w sprawie ustalenia części zysków przeznaczonych na utworzenie F. Z. w roku 1951 (Monitor Polski Nr A 28 poz. 361) w § 1 pkt 2 podano 3%, a w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 24 marca 1951 r. w sprawie wykonania ustawy o F. Z. (Dz. U. R. P. Nr 19/1951 poz. 151) w załącznikach stanowiących wzory obliczeń odpisów na F. Z. podano 2,5%?

   O d p o w i e d ź. W załącznikach do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 marca br. w sprawie wykonania ustawy o F. Z. jest błąd. Obowiązuje górna granica odpisów na F. Z. w wysokości 3% planowanego Funduszu Płac.

2. P y t a n i e. Według jakich zasad należy obliczać odpisy na F. Z. po pierwszym stycznia 1951 roku, dla których podstawą są bilanse za 1950 rok, czy zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 czerwca 1950 r. w sprawie wykonania ustawy o Funduszu Zakładowym (Dz. U. R. P. Nr 29/1950 poz. 272) czy zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24 marca 1951 r., w sprawie wykonania ustawy o F. Z. (Dz. U. R. P. Nr 19/1951 r. poz. 151) z uwagi na § 13 tego ostatniego rozporządzenia według którego poprzednie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28. 6. 1950 r. traci moc obowiązującą z dniem pierwszym stycznia 1951 roku, a z tą samą datą wchodzi w życie rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24. 3. 1951 r.

   O d p o w i e d ź. Odpisy na F. Z. obliczane od zysku osiągniętego w 1950 roku, powinny być dokonywane według zasad rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 czerwca 1950 r. zaś odpisy na F. Z. obliczane od zysku osiągniętego w 1951 r. powinny być dokonywane według zasad rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24. 3. 1951 r.

3. P y t a n i e. Jakie stawki procentowe odpisów na F. Z. należy stosować do odpisów obliczanych po pierwszym stycznia 1951 r., od zysków osiągniętych w 1950 r.?

   O d p o w i e d ź. Do tego rodzaju obliczeń odpisów na F. Z. należy stosować stawki podane w uchwale KERM z dnia 21. 7. 1950 r. (Monitor Polski Nr A—88 poz. 1104).

4. P y t a n i e. Niektóre z przepisów o F. Z. znajdowały się w zarządzeniu ministra finansów z dnia 28. 8. 1950 r. w sprawie księgowego ujęcia odpisów na F. Z. oraz likwidacji 2%-wego Funduszu Nagród i Prac Zleconych (Monitor Polski Nr A—98/1950 r. poz. 1236) oraz w zarządzeniu ministra finansów z dnia 27. 10. 1950 roku, — zmieniające zarządzenie ministra finansów z dnia 28 sierpnia 1950 r. w sprawie księgowego ujęcia odpisów na F. Z. oraz likwidacji 2% Funduszu Nagród i Prac Zleconych (Monitor Polski Nr A 114/1951 r. poz. 1430).

   Część tych przepisów została zamieszczona w niezmienionym brzmieniu w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 24 marca br. w sprawie wykonania ustawy o F. Z. (Dz. U. R. P. Nr 19/1951 r. poz. 151), inne znalazły się w tym rozporządzeniu Rady Ministrów w formie zmodyfikowanej, a inne nie znalazły się w ogóle w nowym rozporządzeniu wykonawczym. Żadne z wyżej wymienionych zarządzeń ministra finansów nie zostały aktem prawnym formalnie uchylone. Zachodzi pytanie jak ustosunkować się do mocy obowiązującej tych przepisów wobec ukazania się rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 marca 1951 r. w sprawie wykonania ustawy o F. Z.?

   O d p o w i e d ź. Zarządzenie ministra finansów z dnia 28. 8. 1950 r. jak również zarządzenie ministra finansów z dnia 27. 10. 1950 r. obowiązują tylko w sprawach Funduszu Zakładowego za rok 1950 załatwianych nawet po pierwszym stycznia 1951 r.

J. B.

OK/320/fz, Warszawa, dnia 4. 5. 1951 r.

Interpretacja przepisów zarządzenia Nr 6 z dnia 18. 4. 1951 roku.

1) Zarządzeniem Nr 6/51 zakazane zostało finansowanie kredytem bankowym strat przedsiębiorstwa i to zarówno planowych, jak i nieplanowanych. W związku z tym nie można udzielać kredytu normatywnego w wysokości niedoboru powstałego wskutek nieotrzymania przez przedsiębiorstwo w odpowiednim czasie dotacji na pokrycie planowej straty.

2) Można natomiast finansować kredytem normatywnym niedobór własnych funduszów w obrocie, powstały wskutek nieosiągania przez przedsiębiorstwo zysku w wysokości planowanej (według planu rocznego). W tym przypadku kredyt bankowy antycypuje

przyszłą akumulację przedsiębiorstwa, która może przejściowo odbiegać od planu z przyczyn od przedsiębiorstwa niezależnych. Powyższe nie jest sprzeczne z zarządzeniem Nr 6/51, które nie dopuszcza tylko do finansowania kredytem strat przedsiębiorstwa. Niewypracowanie planowanego zysku nie ma zatem tych samych skutków finansowych dla przedsiębiorstwa, co poniesienie nieplanowanej straty, aczkolwiek skutki ekonomiczne są podobne.

Kar.

OK/320/kn, Warszawa, dnia 19. 5. 1951 r.

Interpretacja zarządzenia Nr 6/51.

1° zasada, że kredyt bankowy przeznaczony jest wyłącznie na finansowanie określonych planem środków obrotowych, nie ma ścisłego zastosowanie przy finansowaniu przedsiębiorstw handlu zagranicznego zwłaszcza, że przedsiębiorstwa te korzystają głównie z kredytów celowych.

2° Faktury za towary z dostaw zagranicznych, które wynikają z otwartych akredytyw na importera, mogą być pokrywane z zablokowanego operatywnego rachunku płatnika według kolejności ustalonej dla funduszu płac.

Sz. M.

OK/320/fin, Warszawa, dnia 15. 5. 1951 r.

Przekazanie niewykorzystanych sum z tytułu 2% Funduszu Nagród i Prac Zleconych.

Zgodnie z pismem Ministerstwa Finansów Departament Dochodów Państwa z dnia 30. 4. 1951 r., znak BD 3723/5/51 przedsiębiorstwa, lub jednostki administrujące funduszami scentralizowanymi, które dotychczas nie przekazały niewykorzystanych sum 2% Funduszu Nagród i Prac Zleconych w myśl zarządzenia ministra finansów z dnia 12. 1. 1951 r. w sprawie zasad bilansowania i sporządzania sprawozdań za rok 1950 (Monitor Polski Nr A 13/51 poz. 188) powinny obecnie wpłacić te sumy na rachunek dochodów rady narodowej w Narodowym Banku Polskim z przeznaczeniem na część 10 dział 5 tytuł 6 § 4 budżetu centralnego — dochody resortowe nie przewidziane.

Sz. M.

OK/320/fn, Warszawa, dnia 9. 5. 1951 r.

Finansowanie przedwczesnych dostaw.

Zasadę finansowania kredytem sezonowym przedwczesnych dostaw materiałowych w okresie międzykampanijnym należy stosować analogicznie i do innych przemysłów o produkcji sezonowej (np. ziemniaczany). Przedmiotem finansowania tym kredytem mogą być tylko ponadnormatywne zapasy tych materiałów.

A. J.

OK/320/roz., Warszawa, dnia 9. 5. 1951 r.

Bankowa kontrola inwestycji.

W związku z licznymi zapytaniami w sprawie księgowej interpretacji przepisów podanych w §§ 15 pkt 1 lit. h i pkt 4, oraz 19 pkt 3 lit. 3, instrukcji Ministerstwa Finansów z dnia 23. 1. 1951 r. w sprawie finansowania i bankowej kontroli inwestycji objętych P. I. na rok 1951, Departament Księgowości Ministerstwa Finansów pismem z kwietnia 1951 r. znak 2632/2/51 wyjaśnia co następuje:

1. Nabyte przez przedsiębiorstwo materiały, przeznaczone do przerobienia przez spółdzielnie, szkoły przysposobienia przemysłowego, rzemieślników i inne osoby prawa prywatnego, sfinansowane ze środków obrotowych przedsiębiorstwa, księgowane być powinny na odpowiednich kontach klasy 3, w korespondencji z właściwymi kontami dostawców.

2. Równowartość wydanych jednostkom wymienionym w pkt. 1 materiałów powinna być ewidencjonowana na kontach pozabilansowych: „Materiały w przerobie obcym“ i „Różni za materiały w przerobie obcym“.

3. W momencie otrzymania od wykonawców inwestycji, o których mowa w pkt. 1, faktury skorygowanej o wartość zużycia materiałów powierzonych, sumą tej faktury obciąża się grupę 03 w korespondencji z odpowiednimi kontami dostawców. Równocześnie równowartością uwidocznionych w fakturze potrąceń z tytułu wyżej wymienionych materiałów obciąża się kl. 4 w korespondencji z kl. 3. Suma ta ulega także równoczesnemu wyksięgowaniu z kont pozabilansowych.

4. W rozliczeniu kosztów zużyte materiały księgowane w myśl wskazań pkt. 3 podlegają przeniesieniu przez odpowiednie konta kl. 7 i 9 na Dt grupy 03.

5. Refundacja z tytułu zużytych przez przedsiębiorstwo materiałów księgowana jest Ct 02 — Dt 1100.

Finansowanie robót kapitalnych wykonywanych sposobem gospodarczym.

1) Kredyt na finansowanie robót kapitalnych wykonywanych sposobem gospodarczym ma charakter fakultatywny a nie obligatoryjny z tym jednak, że w przypadku gdy roboty kapitalne wykonywane sposobem gospodarczym przez przedsiębiorstwo są większych rozmiarów a przedsiębiorstwo nie korzysta z wyżej wspomnianego kredytu, wówczas należy zbadać czy przedsiębiorstwo to nie posiada tzw. luzów finansowych z których finansuje wykonanie omawianych robót.

2) Przy wykonywaniu robót kapitalnych sposobem gospodarczym, faktury za materiały eksplotacyjne i przeznaczone na roboty kapitalne pokrywane są ze środków obrotowych. W tym stanie rzeczy nie zachodzi potrzeba rozdziału wyżej wymienionych faktur.

3) Kredyt na wstępne finansowanie robót kapitalnych przeprowadzanych sposobem gospodarczym przyznawany jest na przejściowe finansowanie nakładów — a więc udzielany jest od momentu zużycia materiałów.

Sz. M.

OK/320/kap. Warszawa, dnia 3. 5. 1951 r.

Inwestycje pozaplanowe.

Inwestorzy mieli możność zgłaszania inwestycji pozaplanowych w ramach zarządzenia P. K. P. G. z dnia 8. 11. 1950 r. w sprawie likwidacji inwestycji pozaplanowych roku 1950. Gdyby zatem inwestycje te zostały zgodnie ze wspomnianym zarządzeniem oraz uchwałą Prezydium Rządu z dnia 30.I.1951 r. zgłoszone, byłyby w terminie do dnia 10 maja 1951 r. pokryte przez banki finansujące inwestycje. W sprawie zrefundowania niezgłoszonych inwestycji pozaplanowych przedsiębiorstwo powinno porozumieć się z Bankiem Inwestycyjnym.

Jednocześnie należy przedsiębiorstwu zwrócić uwagę na konsekwencję niezgłoszenia inwestycji w ustalonych terminach (uchwała Prezydium Rządu Nr 60 pkt 5). *Sz. M.*

OK/320/I, Warszawa, dnia 9. 5. 1951 r.

Trzydniowy termin składania faktur.

Trzydniowy okres — liczony od dnia następnego po wysyłce lub odbiorze towaru (wykonania usługi) lub po upływie terminu wyznaczonego nabywcy do odbioru towaru — przewidziany do składania w banku faktur na inkaso w trybie uchwały KERM z dnia 20. 5. 1947 r. obejmuje wyłącznie dni robocze.

J. B.

OK/320/roz, Warszawa, dnia 5. 5. 1951 r.

Wynagrodzenie pracowników kas zapomogowo oszczędnościowych.

P. K. P. G. pismem z dnia 9. 5. 1951 r. znak PN4a—35—2 wyjaśniła, że wynagrodzenia za prowadzenie kas zapomogowo-oszczędnościowych powinny być pokrywane:

a) ze środków obrotowych w przedsiębiorstwach uspołecznionych (pismo okólne przewodniczącego P. K. P. G. z dnia 1. 3. 1951 r.) znak ZA1A —33—17);

b) z funduszu zapomogowego „B" w instytucjach państwowych (uchwała Prezydium Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Państwowych z dnia 28. 9. 1949).

Wpłaty gotówkowe w sklepach komisowych M. H. D.

1. Pod pojęciem „obrotu" w sklepach komisowych należy rozumieć nie pełną sumę zrealizowanych należności za sprzedane towary, lecz jedynie prowizję, jaka z tego tytułu należy się przedsiębiorstwu. Z chwilą dokonania sprzedaży danego towaru przez sklep komisowy powstaje zobowiązanie przedsiębiorstwa wobec komitenta w wysokości różnicy pomiędzy uzyskaną sumą a prowizją. Zobowiązanie to powinno być pokryte w każdej chwili na żądanie właściciela sprzedanego towaru, gotówką względnie czekiem.

Opierając się na powyższych założeniach, oddział może zezwolić, aby sklep komisowy dokonywał wypłat ze swoich wpływów bieżących, przy czym pogotowie kasowe dla tego sklepu uzupełniane również z wpływów bieżących na podstawie art. 2 ust. 1 pkt 3 ustawy o obrocie bezgotówkowym z dnia 1, 7, 1949 r. — powinno być ustalone na poziomie kwoty wystarczającej na pokrywanie każdego dnia z rana pierwszych wypłat.

2. W sprawie wysokości omawianych wyżej wypłat, dokonywanych przez sklepy komisowe należy się kierować wyjaśnieniami zawartymi w liście Finansowania Handlu z dnia 6. 2. 1950 r. znak: H/1/5 (Wiadomości NBP nr 1/51 str. 69).

3. Odnośnie notatki zamieszczonej w Wiadomościach NBP Nr 1/51 na str. 73 w sprawie traktowania zakupów w sklepach komisowych MHD — wyjaśnia się, że dotyczy ona kupujących. Należy ją rozumieć w ten sposób, że jednostki gospodarcze, instytucje, urzędy itp. dokonujące zakupów w omawianych sklepach, powinny traktować te zakupy tak, jakby były one dokonywane w sektorze prywatnym. Nie narusza to jednak w żadnym stopniu praw i obowiązków sklepów komisowych, które są jednostkami handlu państwowego i jako do takich mają pełne zastosowanie właściwe przepisy obowiązującego systemu finansowego.

Wyjaśnia się jednocześnie, że uspołeczniony uczestnik obrotu bezgotówkowego obowiązany jest z tytułu zakupów w sklepie komisowym uzyskać każdorazowo zezwolenie NBP na wypłatę kwoty przewyższającej zł 900.— i to pomimo, że wypłata ta nie będzie dokonana gotówką lecz przelewem bankowym. W celu uzyskania takiego zezwolenia uspołeczniony uczestnik obrotu bezgotówkowego powinien złożyć w o/NBP odpowiednie zaświadczenia, uzasadniając potrzebę dokonania omawianego zakupu (np. zaświadczenie właściwej centrali handlowej o niemożności dostarczenia danego towaru w ogóle lub w bliskim terminie, ocenę rzeczoznawcy itp.).

4. Sklep komisowy nie jest jednostką handlu detalicznego w ścisłym tego słowa znaczeniu lecz punktem pośrednictwa i nie odnoszą się do niego przepisy art. 8 ust. 4 ustawy o obrocie bezgotówkowym z dnia 1. 7. 1949 r. w brzmieniu nadanym tym przepisom w art. 1

Dekretu z dnia 21. 9. 1950 r. (Dz. U. R. P. nr 44/50 poz. 402).

W związku z tym sklepy komisowe nie mają obowiązku przyjmowania za sprzedane towary czeków rozrachunkowych. Zapłata za omawiane towary powinna być natomiast dokonywana gotówką, w przypadku gdy kupujący jest uczestnikiem obrotu bezgotówkowego — wyłącznie drogą przelewu bankowego.

C. S.

H/1/6, Warszawa, dnia 4. 5. 1951 r.

Tryb rozliczeń zakładów produkcyjnych Powszechnych Spółdzielni Spożywców z odbiorcami.

W razie wyodrębnienia zakładów produkcyjnych P. S. S. w oddzielny pion pozostający na pełnym wewnętrznym rozrachunku gospodarczym przysługuje tym zakładom tryb rozliczeń za dostawy i usługi, w jakim rozliczają się przedsiębiorstwa produkcyjne.

Jednakże ze względu na to, że zakłady produkcyjne PSS wytwarzają prawie wyłącznie artykuły szybko konsumowane (np. pieczywo, wody gazowe, ciastka itp.), powinny starać się realizować należność za sprzedane towary jak najszybciej tzn. przede wszystkim w formie czeku rozrachunkowego.

Jedynie tylko w tych przypadkach, kiedy ze względów technicznych niemożliwe jest realizowanie sprzedaży w wyżej wymieniony sposób, zakłady produkcyjne mogą rozliczać się w trybie bankowego inkasa faktur z tym jednak, że faktury ich będą wykupywane przez odbiorców bezzwłocznie tj. bez pięciodniowego respira. Zakłady produkcyjne powinny jednak stosować ten tryb rozliczeń bardzo ostrożnie i tylko w odniesieniu do wypłacalnych odbiorców, aby uniknąć zamrażania środków obrotowych w należnościach.

W związku z tym zakłady produkcyjne PSS powinny zawrzeć umowy z tymi odbiorcami, z którymi zamierzają rozliczać się w trybie bankowego inkasa faktur, że zgadzają się oni na pokrywanie faktur zakładów produkcyjnych bez respira. Na listach inkasowych w takich przypadkach należy podawać wyraźnie klauzulę „Płatna bez respira" na podstawie której oddział Banku będzie miał prawo natychmiast obciążyć rachunek operacyjny płatnika faktury.

Na należności fakturowe od odbiorców zamiejscowych zakłady będą mogły uzyskać kredyt inkasowy w ramach cyklu inkasowego tj. na przeciąg dni pocztowych.

Ponadto komunikujemy, że zakłady produkcyjne powinny rozliczać się z jednostkami budżetowymi (jak np. szkoły, szpitale, wojsko itp.) wyłącznie w formie czeku rozrachunkowego.

T. Jar.

H/2/1, Warszawa, dnia 9. 5. 1951 r.

WYCIĄGI Z KOMUNIKATÓW WEWNĘTRZNYCH ZSS

Nr 8/51

1 *Kredyt inwestycyjny zaciągnięty w b. B. G. S. w latach 1945 — 1948.*

W sprawie otrzymania przez spółdzielnie z Banku Rolnego monitów o uregulowanie wyżej wymienionego kredytu inwestycyjnego informuje się, że kredytu tego spłacać nie należy, gdyż sprawa ta jest w toku generalnego załatwienia z centralą Banku Rolnego.

Wezwania o zapłatę należy więc załatwiać odmownie, wyjaśniając, że zajęte stanowisko jest zgodne z wytycznymi jakie otrzymała centrala Banku Rolnego z Ministerstwa Finansów na konferencji w dniu 5 kwietnia br.

Nr 9/51

1 *W sprawie przekazywania zakładów do pionu państwowego.*

Departament Żywienia Zbiorowego M. H. W. rozesłał do wszystkich W. R. N. oraz do R. N. w Warszawie i w Łodzi pismo z dnia 8 maja 1951 r., Nr Z—I—A—17/25/51 następującej treści:

„W związku z wypadkiem powzięcia przez MRN w Olsztynie uchwały o przekazaniu zakładów spółdzielczych żywienia zbiorowego Olsztyńskim Zakładom Gastronomicznym Ministerstwo Handlu Wewnętrznego powracając do pisma swego z dnia 3. 4. 1951 r., Nr Z—I—A—18/23/5, ponownie zastrzega, iż jakiekolwiek przekazywanie zakładów na podstawie postanowień władz miejscowych jest niedopuszczalne.

W myśl uchwały Prezydium Rządu z dnia 24. 6. 1950 r. (Monitor Polski Nr A—78 poz. 911) przekazywanie zakładów między jednostkami spółdzielczymi i państwowymi następuje na *zarządzenie ministra handlu wewnętrznego w porozumieniu z przewodniczącym P. K. P. G. i za zgodą ministra finansów*".

W związku z powyższym zgłaszającym się pracownikom terenowych przedsiębiorstw CZPG po informacje o zakładach zbiorowego żywienia prowadzonych przez spółdzielnie, informacje te nie mogą być udzielane, ani też nie należy wyrażać zgody na przekazanie zakładów. Wiadomości od pracowników CZPG

o rzekomym przejęciu spółdzielczych zakładów żywienia zbiorowego, jeśli nie są potwierdzone przez ZSS, są nieprawdziwe i nie należy ulegać żadnym sugestiom CZPG w tym względzie.

2 *Płacenie czynszów najmu lub dzierżawy osobom prywatnym.*

W związku ze stwierdzonymi wypadkami płacenia przez spółdzielnie na rzecz osób prywatnych wyższych czynszów najmu lub dzierżawy, niż to przewidują obowiązujące przepisy — poleca się:

1) dokonać wypowiedzenia umowy, o ile prawo wypowiedzenia na rzecz spółdzielni zostało w umowie przewidziane i na czas po okresie wypowiedzenia zawrzeć nową umowę zgodną z obowiązującymi przepisami;
2) wszcząć kroki dla uzyskania zgody wynajmującego na obniżkę czynszu do norm przepisanych, jeżeli prawo wypowiedzenia nie zostało w umowie przewidziane. W wypadku odmowy ze strony wynajmującego należy po ekspiracji umowy zastosować obowiązujące stawki czynszu przy zawieraniu nowej umowy.

Dotyczy to także przedłużenia umowy: jeżeli umowa ma być przedłużona, może to nastąpić jedynie zgodnie z obowiązującymi obecnie przepisami (uchwała Rady Ministrów z dnia 21. 6. 1950 r., Monitor Polski Nr A—77 oraz instrukcja M. H. W. z dnia 1. 3. 1951 r., zamieszczona w Komunikacie Wewnętrznym Nr 9 z dnia 5. 5. br.).

3 *Wypłacenie dodatków wyrównawczych.*

Stosownie do obowiązującego Układu Zbiorowego dla Pracowników Spółdzielczych i uchwały Zarządu ZSS z dnia 14 maja rb. przypomina się, że dodatki wyrównawcze, przewidziane dla niektórych pracowników administracyjnych, załącznikiem Nr 5 do Układu Zbiorowego, mogą być wypłacane tylko pracownikom zatrudnionym w placówkach przed 31. 12. 1948 r.

Pracownikom zatrudnionym po tym terminie dodatek wyrównawczy nie przysługuje.

4 *Wynagrodzenie za pracę w godzinach nadliczbowych przepracowanych przy sporządzaniu bilansu.*

Wobec licznych zapytań z terenu komunikuje się, że Ministerstwo Handlu Wewnętrznego pismem Nr Z—III—E2—737/gu-19/51 z dnia 18. 4. 1951 r. nie wyraża zgody na wypłacenie ekwiwalentu za godziny nadliczbowe, przepracowane przy sporządzaniu bilansu za rok 1950.

Stanowisko M. H. W. podyktowane jest tym, że premia bilansowa stosownie do § 12 pkt 2 Instrukcji F—9 Departamentu Finansowego b. M. P. i H. jest jednocześnie zapłatą za ewentualne godziny nadliczbowe, przepracowane przy sporządzeniu bilansu zamknięcia i rachunku wyników.

T. D.

DEPARTAMENT EMISYJNY

WSPÓŁPRACA Z WOJEWODZKIMI KOMISJAMI PLANOWANIA GOSPODARCZEGO

W dniu 2 maja br. zostało wydane zarządzenie przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego w porozumieniu z ministrem finansów w sprawie sporządzania terenowych bilansów dochodów i wydatków ludności. Zarządzenie to nakłada na Narodowy Bank Polski obowiązek współpracy w tym zakresie z wojewódzkimi komisjami planowania gospodarczego.

W związku z powyższym zarządzeniem przewodniczącego PKPG zostało wydane zarządzenie Nr 5 z dnia 21. 5. prezesa Narodowego Banku Polskiego regulujące w sposób szczegółowy tryb postępowania oddziałów wojewódzkich NBP.

Celem tej notatki jest wyjaśnienie tych spraw, które z natury rzeczy nie mogły być ujęte w treści ścisłego zarządzenia.

Celem bilansu dochodów i wydatków ludności jest osiągnięcie właściwego stosunku między siłą nabywczą ludności skierowaną na zakup towarów i usług a rozmiarami podaży tych towarów i usług. Bilans powyższy zestawiony w przekroju ogólnopaństwowym stanowi zatem wytyczne dla polityki cen i płac, polityki emisyjnej oraz dla ustalenia proporcji między akumulacją i spożyciem. Bilans zestawiony w przekroju terenowym wskazuje ponadto rzeczywisty kierunek zbytu masy towarowej.

Sporządzanie bilansu dochodów i wydatków ludności należy do zagadnień trudnych i skomplikowanych, z uwagi na dużą ilość różnorodnych danych jakie są do tego niezbędne. Szczególne trudności występują przy sporządzaniu bilansów w przekroju terenowym. Ażeby uzyskać dobre materiały w przekroju

terenowym, należy zasadniczo dysponować aparatem planowania regionalnego na wszystkich odcinkach życia gospodarczego. Z uwagi na pewne braki w tej dziedzinie w terenie, instrukcja o bilansie dochodów i wydatków ludności nie rozwiązuje w sposób zupełnie wyczerpujący zagadnienia, a ponadto opiera się, w dość znacznej mierze, na materiałach szacunkowych.

W organizacji planowania wspomnianego bilansu występują pewne cechy, które mają charakter przejściowy. Bilans dochodów i wydatków ludności opiera się w poważnym stopniu na materiałach uzyskiwanych z Narodowego Banku Polskiego z działu planu kasowego. Zasadniczo bilans powinien opierać się na regionalnych planach gospodarczych i powinien służyć jako materiał kontrolny dla oddziałów wojewódzkich NBP przy sporządzaniu wojewódzkich planów kasowych.

Z uwagi jednak na fakt, że plan kasowy jest instytucją, która została zorganizowana wcześniej i dysponuje obecnie pewnym zasobem materiałów trudnych do ustalenia w przekroju regionalnym w innym trybie, materiały te będą wykorzystywane przy sporządzaniu bilansu dochodów i wydatków ludności.

Formularz BDW I/1 objęty instrukcją, która stanowi załącznik do zarządzenia przewodniczącego PKPG w sprawie sporządzania terenowych bilansów dochodów i wydatków ludności, jest przeznaczony do wypełniania dla o/wojewódzkich NBP. Formularz ten obejmuje osiem pozycji, które kolejno omówimy.

P o z y c j a p i e r w s z a dotyczy dochodów pracowników najemnych zatrudnionych w przedsiębiorstwach uspołecznionych, urzędach, instytucjach i zakładach z podziałem na zarobki pieniężne netto oraz zasiłki rodzinne, zapomogi itp.

Oddział wojewódzki dysponuje odpowiednimi danymi, w pewnym stopniu jednak musi kierować się szacunkami. Odnośnie zarobków pieniężnych netto, należy doszacować zarobki pracowników w organizacjach zwolnionych z obowiązku bezpośredniego uczestniczenia w planowaniu kasowym. Szacunek ten jest stosunkowo łatwy, gdyż oddział zna ogólną kwotę wypłat dla tych organizacji. Należy przy tym pamiętać, że organizacje zwolnione z planowania (w głównej mierze organizacje społeczne) nie przestrzegają ściśle dyscypliny finansowej i wypłacają płace z bieżących wpływów. Ponadto należy pamiętać, że organizacje te podejmują również gotówkę z banku na wypłaty pożyczek (pracownicze kasy pożyczkowo-zapomogowe). Biorąc pod uwagę powyższe momenty ustaliliśmy, że zarobki pieniężne pracowników organizacji zwolnionych z obowiązku planowania kasowego, równają się w przybliżeniu 65% podejmowanych kwot z banku. Pomyłka, która przy każdym szacunku jest nieunikniona, w danym przypadku, jeśli się zważy wielkość globalnych zarobków pieniężnych pracowników najemnych, jest mało znacząca.

Z chwilą wejścia w życie zasad nowej instrukcji o planowaniu kasowym, oddział będzie musiał doszacować zarobki pieniężne pracowników z dwóch tytułów planu kasowego: „wypłaty z kont instytucji społecznych" i „wypłaty z kont jednostek zwolnionych z planowania kasowego". Podane w zarządzeniu Nr 5 procenty są różne dla obu pozycji. W pierwszym przypadku procent jest znacznie niższy, a to z uwagi na fakt podejmowania przez organizacje objęte tą pozycją gotówki na wypłaty pożyczek. Przy określaniu procentów, a z kolei kwot kierowaliśmy się wielkością funduszu płac organizacji społecznych w planie ogólnego funduszu płac.

Wielkość zasiłków rodzinnych, zapomóg itp., jako drugi element dochodów pracowników najemnych, oddział może ustalić przez podzielenie tytułu planu kasowego „emerytury i zasiłki" na dwie części. W zarządzeniu Nr 5 został podany sposób, a ściśle stosunek procentowy, jaki należy w danym przypadku stosować. Przy ustalaniu tego stosunku procentowego kierowaliśmy się wielkością absolutną emerytur, rent, i stypendiów oraz wszelkiego rodzaju zasiłków i zapomóg w planach centralnych. Rzecz naturalna, że na ten stosunek procentowy wywarł dominujący wpływ fakt wypłaty większej części emerytur z kont PKO przy pomocy usług poczty.

P o z y c j a d r u g a dotyczy wielkości wypłacanych emerytur, rent i stypendiów. Sposób określenia tej pozycji został już zanalizowany wyżej.

P o z y c j a t r z e c i a. Formularz BDW I/1 dotyczy sprzedaży detalicznej w uspołecznionym aparacie handlowym i żywienia zbiorowego. Dla określenia tej pozycji oddział posiada niemal pełne materiały. Szacunkiem trzeba będzie kierować się tylko w odniesieniu do wpłat ludności na pocztę z tytułu dokonywanych zakupów. Obrót tego rodzaju, zgodnie z obowiązującymi obecnie przepisami, jest zupełnie znikomy i określony szacunkowo w zarządzeniu na 5% sumy wpłat na pocztę na konto PKO. Z chwilą ustalenia dolnej granicy inkasa faktur i przelewów bankowych na innym poziomie, trzeba będzie powyższy stosunek procentowy zrewidować.

Należy podkreślić fakt, że bilans dochodów i wydatków ludności interesuje się nie tylko sprzedażą w detalicznym aparacie handlu uspołecznionego, ale również i wszelkimi zakupami dokonywanymi przez konsumenta poza siecią detaliczną (np. zakup budulca, nawozów sztucznych, węgla). Układ odpowiedniej pozycji w planie kasowym jest zatem zupełnie dobrze dostosowany, gdyż obejmuje wszelkie zakupy dokony-

wane przez konsumenta, niezależnie, czy w sieci detalicznej, czy też poza tą siecią.

P o z y c j a c z w a r t a jest podzielona na trzy części i dotyczy wpływów przedsiębiorstw uspołecznionych, urzędów, instytucji oraz zakładów za świadczone usługi (materialne i niematerialne).

Odnośnie tej pozycji zbędne są wyjaśnienia dodatkowe. Zarządzenie Nr 5 ujmuje sprawę w sposób wyczerpujący. W określeniu wpływów z tytułu świadczonych usług trzeba było kierować się szacunkiem tylko w jednym przypadku.

P o z y c j a p i ą t a dotyczy wielkości składek na rzecz organizacji zawodowych i społecznych. Określenie tej pozycji jest wyjątkowo trudne. Składki płacą pracownicy w stosunku do płac brutto, a ponadto większość składek podlega progresji. Na podstawie prowizorycznej na razie analizy i aby ułatwić zadanie o/wojewódzkim, został podany w zarządzeniu wskaźnik, jaki należy stosować przy ustalaniu tej pozycji, w stosunku do płac netto, wykazywanych w pozycji I formularza BDW I/1.

P o z y c j a s z ó s t a dotyczy wielkości zakupów towarów konsumcyjnych i usług dokonywanych przez przedsiębiorstwa uspołecznione, urzędy, instytucje oraz zakłady (zmniejszających podaż towarów i usług dla indywidualnej konsumcji).

Pozycja ta ma szczególnie ważne znaczenie z uwagi na układ bilansu dochodów i wydatków ludności. W bilansie tym po stronie rozchodów znajdują się pełne utargi i pełne wpływy z tytułu świadczonych usług. W utargach tych partycypują w pewnym stopniu różne jednostki zarówno gospodarcze, jak administracyjne i społeczne. Ażeby uzyskać porównywalność strony przychodów bilansu ze stroną rozchodów, należy tego rodzaju operacje wyeliminować.

Nie ulega kwestii, że ustalenie tej pozycji jest bardzo trudne i tylko plan kasowy dysponuje materiałami, które nawet z dość dużą dokładnością określają, w jakim stopniu w podaży towarów i usług partycypują organizacje.

Wychodząc z założenia, że konsument indywidualny płaci gotówką (poza nielicznymi przypadkami) bilans ujmuje wpływy gotówkowe organizacji handlowych, żywienia zbiorowego i usługowych. Konsekwentnie, z wpływów tych należy wyeliminować tylko gotówkowe zakupy dokonywane w innym celu niż dla konsumcji indywidualnej, a zatem zakupy gotówkowe dokonywane przez różne jednostki gospodarcze, administracyjne czy też społeczne. Zakupy te są ujęte w kilku tytułach planu kasowego, przy czym tytuł „zakup artykułów przemysłowych", a według nowej instrukcji tytuł „zakup towarów i materiałów" stanowi w 100% zakupy wyżej wspomnianych jednostek. Tytuły planu kasowego „zapłata za usługi" i „delegacje służbowe" obejmują wydatki zarówno o charakterze indywidualnej konsumcji jak i wydatki organizacji. Dla określenia wydatków organizacji kierowaliśmy się szacunkiem.

P o z y c j a s i ó d m a i ó s m a dotyczy przepływu dochodów ludności przy pomocy usług poczty. Brak jest na razie danych dokładnych odnośnie charakteru obrotu przekazowego poczty. Chcąc uzyskać właściwe dane należałoby wprowadzić w urzędach pocztowych odpowiednią statystykę. Sprawa ta jednak wymagałaby dużego nakładu pracy oraz zmian w formularzach rachunkowych poczty.

W związku z tym instrukcja o bilansie dochodów i wydatków ludności rezygnuje na razie z danych zupełnie ścisłych i nakłada na NBP obowiązek podawania danych przybliżonych dotyczących przepływu dochodów ludności przy pomocy usług poczty.

Oddziały wojewódzkie zadaniu temu będą mogły sprostać w sposób następujący. Przyjmując, że w obrotach przekazowych poczty, wypłaty gotówkowe dotyczą wyłącznie ludności, będą wykazywać w poz. VII formularza BDW I/1 pełną kwotę tytułu planu kasowego „wypłaty z przekazów".

Natomiast przy wpłatach na przekazy pocztowe sprawa przedstawia się już inaczej. Wpłat gotówkowych na przekazy pocztowe dokonują również organizacje. Trzeba zatem ustalić odpowiedni stosunek tych wpłat w globalnej kwocie wpłat na przekazy. Można założyć, że wpłaty na przekazy dokonywane przez organizacje w zasadzie są realizowane bezgotówkowo przez zapisanie na konto. Kierując się powyższym założeniem i w oparciu o materiały w przekroju ogólnokrajowym został ustalony procent wpłat na przekazy, realizowany bezgotówkowo. Po ustaleniu tego procentu, łatwo już było określić, jaki procent w ogólnych wpłatach na przekazy stanowią wpłaty ludności.

Należy jeszcze raz podkreślić, że przy zastosowaniu tej metody, uzyskuje się tylko przybliżone dane o przepływie dochodów ludności przy pomocy usług poczty.

Wszystkie dane o charakterze szacunkowym zostały określone w zarządzeniu Nr 5 na podstawie badań materiałów w przekroju ogólnokrajowym. Gdyby o/wojewódzkie stwierdziły na podstawie własnych badań i obserwacji, że odnośnie ich okręgu należałoby inaczej określić dane o charakterze szacunkowym, powinny w tej sprawie zwrócić się do Wydziału Planowania Kasowego.

Wypełnianie raz na kwartał formularza BDW I/1 danymi z wniosku kasowego województwa oraz raz na kwartał danymi sprawozdawczymi, nie przedstawia poważniejszego nakładu pracy dla działu planu kasowego. Do pracy tej o/wojewódzkie nie mogą jednak

podchodzić w sposób mechaniczny przyjmując bezkrytycznie materiały uzyskiwane od oddziałów. Cyfry wypełnionego formularza BDW I/1 należy zatem zanalizować i w przypadku nieuzasadnionych zmian w stosunku do danych z poprzedniego okresu, należy poddać je kontroli, ewentualnie zwrócić się nawet osobiście w tej sprawie do Wydziału Planowania Kasowego.

A. C.

DZIAŁ racjonalizacji

GRUPA OGÓLNA DZIAŁU FINANSOWANIA I KONTROLI

(UWAGI I SPOSTRZEŻENIA W ZWIĄZKU Z ARTYKUŁEM OB. LENCZEWSKIEGO)

W związku z projektem ob. Lenczewskiego w sprawie organizacji pracy w grupie ogólnej *działu finansowania i kontroli przedsiębiorstw*)* nasunęły mi się następujące uwagi i spostrzeżenia.

Projekt ob. Lenczewskiego jest niewątpliwie śmiały. Pragnie on przez daleko idącą rozbudowę grupy ogólnej skoncentrować w niej całość zagadnień związanych z kontrolą i finansowaniem przedsiębiorstw. Nasuwa się jednak pytanie, czy jest to celowe? Niewątpliwie grupa czy referat ogólny stanowi bardzo ważne ogniwo w organizacji działu kredytowego i powinien być obsadzony w zasadzie przez wysokokwalifikowanych pracowników, to jednak zakres zadań tej komórki powinien mieć moim zdaniem ściśle określone ramy wynikające z samej jej nazwy.

Fundusz płac. Dotychczasowa praktyka wykazała, że skoncentrowanie kontroli funduszu płac w ręku jednego czy dwóch referentów nie dało zamierzonych efektów. Jakkolwiek ci referenci mają możność specjalizacji w wybranym zagadnieniu i poziom oraz wyniki kontroli mogą być lepsze, to jednak zachodzi zawsze niebezpieczeństwo jednoczesnej nieobecności wymienionych pracowników (urlopy, choroby, ćwiczenia wojskowe itp.) i kontrola doznaje przerw względnie jest wykonywana dorywczo i niewątpliwie błędnie przez niewykwalifikowanych i dotychczas niezainteresowanych tym zagadnieniem pracowników. Kontrola funduszu płac nie jest łatwa i w praktyce nasuwa duże trudności, które w wielu przypadkach jedynie kolektywnie mogą być rozwiązywane. Proponuję zatem pośredni punkt wyjścia. Referat ogólny nie kontroluje bezpośrednio lecz jedynie sprawdza na drugą rękę wyliczenia przedsiębiorstwa przeanalizowane i skontrolowane już przez właściwego referenta. Kontrolę tę (sprawdzanie) może również przeprowadzać tzw. „spec“ od kontroli funduszu płac, — o czym później.

*) Wiadomości NBP., Nr 4/1951 r.

Kartoteka uchybień powinna, moim zdaniem, znajdować się jedynie i wyłącznie u referenta, powinna być codziennie przeglądana i znajdować się w czasie pracy na jego biurku. Ona bowiem stanowi bodziec i instrument dla inicjatywy i stałego oddziaływania referenta na kontrolowane przedsiębiorstwo. Nie spełni natomiast swego zadania gdy referent nie będzie jej miał pod ręką. Zresztą i ze względów czysto technicznych projekt ob. Lenczewskiego nasuwałby referentowi dużo kłopotu i zabierał niepotrzebnie czas na zgłoszenie się do grupy ogólnej i wyszukiwanie swojej kartoteki. Natomiast w grupie ogólnej można by przez okres roku gromadzić kartoteki już nieaktualne po zlikwidowaniu uchybień.

Kontrola wyników działalności (analiza bilansów). Moim zdaniem byłoby dużym błędem przerzucanie analizy bilansów na referat ogólny. Praktyka wykazała, że jeżeli referent nie nauczy się samodzielnie analizować bilansów, to z dostarczonej mu gotowej analizy nie potrafi również wyciągnąć odpowiednich i właściwych wniosków, bo nie nauczy się czytać bilansu nawet w układzie analitycznym. Pewną rolę odgrywa tu również moment psychologiczny. Mianowicie referent sam dochodzi poprzez analizę bilansów do stwierdzenia pewnych odchyleń, pewnych nieprawidłowości w przedsiębiorstwie, które w toku bieżącej kontroli nie były uchwycone, względnie sprawdza swoje przewidywania oraz prawidłowość finansowania. Fakty te wzmagają zainteresowanie przedsiębiorstwem, pobudzają inicjatywę i samodzielność referenta.

Lustracje przedsiębiorstw, a właściwie nie lustracje, które należą do specjalnego organu lustracyjnego, a wyrywkowe kontrole w przedsiębiorstwie, to również domena referenta. Przecież referent, a nie pracownik komórki ogólnej zna zagadnienia, które wyłonią się w toku wykonywania kontroli bieżącej i wymagają sprawdzenia względnie uzgodnienia w przedsiębior-

stwie. Wysyłanie dwóch osób, poza sporadycznymi przypadkami, uważam za niecelowe i niepotrzebną stratę czasu. Referentowi należy przydzielić do kontroli taką ilość przedsiębiorstw, biorąc pod uwagę ich rozmiar, zaś pracę tak zorganizować, by miał odpowiednią ilość czasu na przeprowadzanie tego rodzaju kontroli.

Wnioski kredytowe. Instrukcja Sł. VI część B § 16 pkt 121 przewiduje, że wniosek przedsiębiorstwa przegląda i akceptuje właściwy referent względnie dodatkowo kierownik grupy oraz kierownik działu, a zatwierdza dyrektor oddziału względnie jego zastępca. Wprowadzenie dodatkowej komórki uważam za zbędne dublowanie tych samym czynności i stratę czasu.

Kwartalne plany finansowania — idąc konsekwentnie po wytyczonej linii należałoby przyjąć, że referent a nie dział ogólny powinien opracować kwartalne plany finansowania dla swoich przedsiębiorstw. Plany te sprawdza kierownik grupy, gdyż on wspólnie z referentem, jako najlepiej znający przedsiębiorstwa, może należycie wykonać swoje zadanie. On bowiem i referent są w stałym kontakcie z przedsiębiorstwem, znają i śledzą codziennie jego strukturę majątkową i kształtowanie się poszczególnych jej składników. Ostateczna korekta planu finansowania z punktu widzenia logiczności i prawidłowości wyliczeń, a przede wszystkim właściwego ustalenia kredytów, należeć powinna do kierownika działu kredytowego względnie wytypowanego specjalisty. Procedura ta uzasadniona jest dużym znaczeniem jakie przywiązuje się do właściwego sporządzenia odnośnych planów.

Przerzucenie kontroli dyspozycji pieniężnych na referat ogólny wydaje się jakimś nieporozumieniem. Mimo woli nasuwa się pytanie, jakie czynności ma spełniać odnośny referent, skoro poza tym niemal wszystkie zasadnicze zagadnienia według projektodawcy wykonywane być mają przez komórkę ogólną.

Jest rzeczą jasną i zrozumiałą, że ogrom zadań, jakie stoją przed aparatem kredytowym oraz stale rozszerzający się zakres kontroli, wymagają od referenta dużej umiejętności oraz znajomości i opanowania jednocześnie szeregu zagadnień. Tym samym referent kredytowy musi nie tylko znać dokładnie wszystkie zarządzenia i przepisy, ale również posiadać odpowiednie przygotowanie teoretyczne jak znajomość buchalterii, zagadnień ekonomicznych, planowania itd. Aby sprostać tym zadaniom oraz stworzyć podstawy do rozwiązywania wszelkich nasuwających się w praktyce problemów możliwie na terenie oddziału (działu kredytowego) powołaliśmy, realizując postanowienia narady pracy z dnia 16. 2. br. tzw. „specjalistów“, którzy niezależnie od znajomości wszystkich innych spraw, specjalizują się w zakresie pewnych zagadnień (fundusz płac, analiza bilansów, fundusz zakładowy, planowanie kredytowe i plany finansowania itp.), będących wynikiem ich szczególnego zainteresowania czy też umiejętności. „Specjaliści“ ci rekrutują się spośród najbardziej wykwalifikowanych pracowników, jednak nie tworzy się z nich wyodrębnionej grupy czy referatu. Każdy z nich pracuje w swojej grupie, zajmuje się wszystkimi zagadnieniami związanymi z kontrolą i finansowaniem, natomiast w razie potrzeby jest do dyspozycji i wspólnie z kierownictwem działu rozstrzyga w ramach swej specjalności trudniejsze problemy nasuwające się referentom w toku kontroli. Aby nie było żadnych nieporozumień, podkreślam ponownie, że referenta obowiązuje znajomość wszystkich przepisów i zarządzeń, dotyczących pionu kredytowego.

O ile poszczególni specjaliści zasadniczo znajdują się w grupach operacyjnych, o tyle „speca“ od kontroli funduszu płac umieściliśmy celowo w referacie ogólnym. Zagadnienie to zabiera bowiem najwięcej czasu i energii i tym samym byłoby zbyt absorbujące i kłopotliwe w grupie operacyjnej, w której w zasadzie specjalistą jest kierownik grupy.

Wymienieni specjaliści biorą ponadto czynny udział w szkoleniu kolegów przez wygłaszanie referatów dyskusyjnych na odprawach szkoleniowych oraz drogą instruktażu przy biurku.

Niewątpliwie myślą przewodnią projektodawcy było przez stworzenie wyodrębnionej grupy specjalistów i przerzucenie na nich szeregu zasadniczych czynności zapobiec chronicznie odczuwanemu brakowi wykwalifikowanych referentów.

Zdaniem moim okres najtrudniejszy mamy już za sobą, — mianowicie okres tworzenia nowych oddziałów i stałych zmian przepisów i instrukcyj. Obecnie po ewentualnym uzupełnieniu etatów możemy i musimy przystąpić do intensywnego szkolenia dla stworzenia odpowiednio wykwalifikowanych kadr z materiału ludzkiego który już posiadamy. Musimy dążyć do tego, by referent był do pewnego stopnia dublującym finansowego kierownika przedsiębiorstwa, jego doradcą i pomocnikiem w rozwiązywaniu problemów i zagadnień finansowych. Aby zaś to zadanie mógł należycie wypełnić, musi swoją kontrolą objąć wszystkie zagadnienia, czyli skupić w swoich rękach całokształt spraw przedsiębiorstwa.

Reasumując swoje wywody proponuję ustalić dla komórki ogólnej następujący zakres czynności:

— koordynacja pracy poszczególnych grup operacyjnych, aktualizowanie zbioru zarządzeń, listów okólnych, listów informacyjnych itp.;
— skorowidz zarządzeń, przepisów, interpretacji zamieszczanych w biuletynach Ministerstwa Finansów, PKPG, BOR, Wiadomościach NBP, uszeregowanych według tematów;

— terminarz czynności działu oraz dopilnowanie ich wykonania, korespondencja o charakterze ogólnym;
— sprawozdawczość dotycząca całego działu (dekadówki, fundusz płac i inne) — skorowidz kontrolowanych przedsiębiorstw;
— bezpośredni kontakt z działem rachunków osobowych i inkasowym;
— wykaz przyznanych kredytów, terminów ich spłaty oraz zabezpieczenia;
— sprawozdania ekonomiczne;
— kontrola wewnętrzna;
— specjalista od kontroli funduszu płac.

MIKA FELIKS
Gdynia.

WSPÓŁZAWODNICTWO

ORGANIZACJA WSPÓŁZAWODNICTWA W NARODOWYM BANKU POLSKIM

Ogólne zasady.

Ruchem współzawodnictwa kieruje Związek Zawodowy. Ogólne zasady socjalistycznego współzawodnictwa pracy w NBP zostały ustalone przez Zarząd Główny Związku Zawodowego Pracowników Finansowych R. P. w porozumieniu z Zarządem NBP w oparciu o doświadczenia Banku Państwa ZSRR. W myśl tych zasad przodujące w socjalistycznym współzawodnictwie pracy będą te zespoły pracowników Banku, które na przydzielonych im odcinkach osiągną lepszą organizację pracy i spełnią warunki przewidziane dla danego zespołu.

Warunki.

Warunki ujmują ramowo najistotniejsze zadania Banku w zakresie:

a) finansowania i kontroli przedsiębiorstw;
b) czynności operacyjnych i rachunkowości;
c) czynności ogólnych.

Przodującymi zostają te zespoły, które osiągną lepszą organizację pracy i spełnią wszystkie, dotyczące zespołu warunki, wymienione w punkcie trzecim „ogólnych zasad".

Zobowiązania.

Warunki współzawodnictwa wytyczają jednocześnie tematykę, w ramach której zespoły podejmują na naradach pracy k o n k r e t n e zobowiązania mające na celu usunięcie aktualnych niedomagań i podnoszenie poziomu pracy.

Zobowiązania podejmowane są na okres kwartalny w zasadzie na początku kwartału. W ciągu kwartału zespoły mogą podejmować i podejmują zobowiązania dodatkowe szczególnie z okazji uroczystości państwowych.

Zespoły.

Współzawodnictwo w NBP jest zasadniczo współzawodnictwem zespołowym, w ramach którego może jak najszerzej rozwijać się współzawodnictwo indywidualne. Wyniki indywidualne ocenia się jednakże w ramach osiągnięć całego zespołu. Jako zespoły uważa się małe i średnie oddziały oraz działy i wydziały w dużych oddziałach i w centrali Banku.

Umowy.

Uczestnictwo we współzawodnictwie jest dobrowolne. Zespół uczestniczy we współzawodnictwie jednak tylko wtedy, gdy podpisze umowę o współzawodnictwo, w której zobowiąże się do jak najlepszego wykonania warunków dotyczących danego zespołu. Umowy podpisują wszyscy członkowie zespołu biorący udział we współzawodnictwie. Zobowiązania dodatkowe również ujmowane są w formie umowy.

Sprawozdania z podjętych zobowiązań.

Na podstawie kopii umów o współzawodnictwo — kierując się oznaczeniami statystycznymi — sporządzane są z terenu całego Banku zestawienia zbiorcze wykazujące: których warunków dotyczą zobowiązania, ile zespołów podjęło zobowiązania z zakresu danego warunku, ile zespołów i ilu pracowników brało udział we współzawodnictwie w danym kwartale.

Dla ułatwienia pracy w centrali — oddziały wojewódzkie Banku sporządzają zestawienia z terenu województwa.

Wezwania do współzawodnictwa i podejmowania zobowiązań.

Kopie umów zawierających wezwania wszystkich pracowników Banku do współzawodnictwa i podejmowania zobowiązań kierowane są do centrali Banku — do Wydziału Organizacyjnego, który po przeanalizowaniu i uzgodnieniu ich treści z Zarządem Głównym ZZPF ogłasza je w miesięczniku „Wiadomości NBP".

Sprawozdania z osiągnięć.

W każdym zespole (oddziale, wydziale) po upływie kwartału przeprowadzane są przez komisje zakładowe oceny osiągnięć we współzawodnictwie. Komisje sporządzają krótkie sprawozdania, w których omawiają m. in. wykonanie zobowiązań, osiągnięte rezultaty

stwierdzone przez administrację oraz podają społeczno-polityczne charakterystyki zespołu.

Materiały do oceny.

Dla ułatwienia oceny należytego spełnienia przez dany zespół dotyczących go warunków opracowane zostały wskazówki jakie materiały powinna dostarczyć administracja i jak należy dokonywać oceny.

Przebieg oceny.

Oddziały. Sprawozdania komisji zakładowych oddziałów terenowych przesyłane są do oddziałów wojewódzkich. Oddziały wojewódzkie po przeanalizowaniu i sprawdzeniu ich — na konferencji z udziałem przedstawiciela okręgu związku zawodowego — typują najlepsze zespoły do wyróżnienia. Listy wytypowanych oddziałów wraz z opinią przesyłane są do centrali Banku — do Wydziału Organizacyjnego.

Oddziały Wojewódzkie. Sprawozdania komisji zakładowych wydziałów w oddziałach wojewódzkich przesyłane są wprost do centrali Banku.

Centrala. Komisje zakładowe wydziałów centrali Banku przesyłają sprawozdania do dyrektora departamentu. Dyrektor departamentu wraz z przedstawicielem rady oddziałowej związku zawodowego typuje jeden — dwa wydziały najlepsze lub też tylko najlepsze działy w wydziałach. Wykaz wytypowanych zespołów przesyłany jest do Wydziału Organizacyjnego. Wydziały samodzielne przesyłają sprawozdania wprost do Wydziału Organizacyjnego.

Ocena w Centrali Banku.

Wszystkie sprawozdania (i umowy) z oddziałów wojewódzkich i wytypowanych oddziałów terenowych oraz wydziałów centrali — które otrzymuje Wydział Organizacyjny są dokładnie czytane i sprawdzane.

Jeden egzemplarz sprawozdania sprawdza Wydział Organizacyjny, zaś pozostałe egzemplarze — dotyczące oddziałów — resortowe departamenty.

Opinie podawane są na piśmie w formie uwag i klasyfikacji: bardzo dobrze, dobrze, dostatecznie, niedostatecznie. Na podstawie wszystkich opinii sporządza Wydział Organizacyjny arkusze kwalifikacyjne, na których wyprowadza opinię końcową.

Zespoły uszeregowane według najlepszych opinii przedstawiane są komisji centralnej do oceny i do wyróżnienia tytułem „Oddział Przodujący" oraz nagrodzenia premiami pieniężnymi.

Nagrody.

Nagrody przyznawane są przez zarząd Banku na wniosek komisji centralnej w wysokości zależnej od stopnia wyróżnienia zespołu oraz od ilości członków, którzy podpisali umowę o współzawodnictwo.

Rozdziału nagród dokonują komisje. Nagrody otrzymują tylko ci pracownicy wyróżnionych zespołów, którzy w wybitny sposób przyczynili się do osiągniętych przez dany zespół wyników.

Minimalną i maksymalną wysokość nagrody dla jednego pracownika ustala się w zależności od stopnia wyróżnienia zespołu.

Listy osób nagrodzonych i wysokość nagród przyznanych tym osobom są ogłaszane w danych jednostkach organizacyjnych.

Kierownicy niektórych zespołów wyróżnionych otrzymują premię po linii administracyjnej.

Tytuł „Oddział Przodujący".

Tytuł „Oddział Przodujący" przyznawany jest na wniosek komisji centralnej — dla n a j l e p s z e g o oddziału:

a) w skali ogólnokrajowej;

b) w obrębie danej kategorii;

c) w obrębie województwa bez względu na kategorię (tylko dla oddziałów podległych oddziałom wojewódzkim).

Ogłaszanie wyróżnionych zespołów.

Jednostki organizacyjne (oddziały, wydziały), które zostały wyróżnione i otrzymały nagrodę i tytuły są ogłaszane w miesięczniku „Wiadomości NBP".

Pomoc administracji.

Wszystkie czynności sprawozdawcze wykonywane są po linii administracyjnej. Niezależnie od tego kierownicy jednostek organizacyjnych Banku zobowiązani zostali do udzielenia pomocy ogniwom związkowym w zakresie współzawodnictwa. Pomoc ta udzielana jest według wytycznych Zarządu Głównego ZZPF, a polega ona m. in. głównie na wskazywaniu przedstawicielom związku — tematów zobowiązań i dostarczaniu materiałów do oceny wykonania zobowiązań.

W szczególności do udzielania pomocy organom związkowym w zakresie współzawodnictwa i racjonalizatorstwa są powołane przez zarząd Banku:

a) w oddziałach wojewódzkich — referaty organizacji i kontroli pracy;

b) w centrali — w Wydziale Organizacyjnym — dział współzawodnictwa i racjonalizatorstwa.

Referaty Organizacji i Kontroli Pracy (OKP) w Oddziałach Wojewódzkich.

Do zadań zleconych referatom OKP należy między innymi popieranie ruchu współzawodnictwa pracy w oddziale wojewódzkim i oddziałach terenowych. Zadania tych referatów na tym odcinku polegają na:

a) współpracy z organami związkowymi zajmującymi się rozwojem ruchu współzawodnictwa oraz udzielaniu im pomocy technicznej;

b) udzielaniu pomocy organizacyjnej współzawodniczącym pracownikom oraz zespołom pracowniczym w wyszukiwaniu metod pracy zwiększających wydajność;

c) popularyzowaniu przodujących metod pracy.

Dział Współzawodnictwa i Racjonalizatorstwa w Wydziale Organizacyjnym w Centrali Banku.

Do zadań zleconych działowi współzawodnictwa i racjonalizatorstwa — w zakresie współzawodnictwa należy:

a) współdziałanie z Zarządem Głównym ZZPF i innymi właściwymi ogniwami związkowymi w zakresie rozwoju współzawodnictwa pracy i wzmocnienia socjalistycznego stosunku do pracy;

b) ustalanie materiałów dostarczonych przez administrację Banku do oceny współzawodnictwa oraz trybu sprawozdawczości w zakresie współzawodnictwa;

c) rejestrowanie i opracowywanie zestawień zobowiązań podjętych przez współzawodniczące zespoły w skali całego Banku;

d) sporządzanie zbiorczych zestawień wyników współzawodnictwa z terenu całego Banku, zbieranie opinii kompetentnych wydziałów w odniesieniu do oddziałów zasługujących na wyróżnienie oraz opracowywanie materiałów do przedstawienia ich komisji centralnej oceniającej wyniki współzawodnictwa w Banku.

Zarządzenia Banku w sprawie współzawodnictwa.

W porozumieniu z Zarządem Głównym ZZPF, zarząd Banku wydał następujące zarządzenia dotyczące współzawodnictwa:

1) list okrężny — L 97 z dnia 28. 12. 1950 r. w sprawie ogólnych zasad socjalistycznego współzawodnictwa pracy w Narodowym Banku Polskim;

2) list okrężny — L 25 z dnia 2. 2. 1951 r. w sprawie sprawozdawczości z podjętych zobowiązań;

3) list okrężny — L 47 z dnia 30. 3. 1951 r. w sprawie materiałów do oceny wyników współzawodnictwa i sprawozdawczości z oceny wyników;

4) pismo okólne — L 18 z dnia 8. 5. 1951 r. w sprawie przyznawania tytułu „Oddział Przodujący.

ANALIZA ZOBOWIĄZAŃ PODJĘTYCH W I KWARTALE 1951 ROKU

Narady pracy — umowy o współzawodnictwo.

W pierwszym kwartale br. zdecydowana większość jednostek organizacyjnych Banku przystąpiła do współzawodnictwa.

Zobowiązania podejmowane były na naradach pracy. Umowy o współzawodnictwo zostały sporządzone według wzoru ustalonego przez Zarząd Główny ZZPF i podpisane przez wszystkich członków zespołu, biorących udział we współzawodnictwie.

Uczestnicy współzawodnictwa.

Współzawodnictwo w pierwszym kwartale br. miało charakter zdecydowanie zespołowy. Zespołami były małe i średnie oddziały terenowe, działy w dużych oddziałach terenowych i wydziały w oddziałach wojewódzkich oraz wydziały w centrali Banku.

Prawie we wszystkich przypadkach umowy były sporządzane dla całych zespołów. Jednakże w umowach tych wyodrębniano zobowiązania poszczególnych grup i dość dużą ilość zobowiązań indywidualnych, co ogólnie wskazuje na coraz bardziej wnikliwe formułowanie zobowiązań.

Udział we współzawodnictwie.

W pierwszym kwartale br. brało udział we współzawodnictwie:

65% oddziałów;

72% wydziałów centrali.

W oddziałach uczestniczyło we współzawodnictwie 52% pracowników zaś w centrali 45% pracowników.

Łącznie w NBP brało udział 64% jednostek organizacyjnych i 51% pracowników.

W poszczególnych województwach we współzawodnictwie uczestniczyło:

Województwo	Oddziałów	Pracowników
Warszawskie	74%	45%
Białostockie	31%	33%
Bydgoskie	92%	67%
Gdańskie	89%	64%
Katowickie	82%	56%
Kieleckie	44%	15%
Koszalińskie	67%	31%
Krakowskie	92%	66%
Lubelskie	27%	32%
Łódzkie	37%	38%
Olsztyńskie	0%	0%
Opolskie	88%	65%
Poznańskie	87%	49%
Rzeszowskie	63%	47%
Szczecińskie	62%	35%
Wrocławskie	80%	95%
Zielonogórskie	0%	0%

W poszczególnych departamentach we współzawodnictwie uczestniczyło:

Departamenty	Wydziałów	Pracowników
Departament I Ogólny	100%	35%
Departament II Kredytowy	89%	64%
Departament III Zagraniczny	90%	70%
Departament IV Emisyjny	25%	5%
Departament V Administracyjno-Gospodarczy	40%	32%
Departament VI Budżetowo-Rachunkowy	100%	73%
Samodzielne Wydziały	33%	35%

Powyższe zestawienia statystyczne wskazują na to, że ruch współzawodnictwa rozwija się na razie niejednolicie.

Największa ilość oddziałów uczestniczyła we współzawodnictwie w województwie bydgoskim (92%), krakowskim (92%), gdańskim (89%), opolskim (88%). Oddziały wojewódzkie w Olsztynie i Zielonej Górze nie nadesłały sprawozdań. Słabo rozwija się współzawodnictwo w oddziałach na terenie województwa lubelskiego (27%), białostockiego (31%), łódzkiego (37%) i kieleckiego (44%).

Największa ilość pracowników uczestniczyła we współzawodnictwie w oddziałach na terenie województwa wrocławskiego (95%), zaś najmniejsza — województwa kieleckiego (44%), (poza województwem olsztyńskim i zielonogórskim).

W centrali Banku w Departamentach: Ogólnym i Budżetowo-Rachunkowym — brało udział we współzawodnictwie 100% wydziałów. Najmniej wydziałów brało udział we współzawodnictwie w Departamencie Emisyjnym 25%. W Departamencie tym we współzawodnictwie uczestniczyło tylko 5% pracowników.

Zobowiązania.

Zgodnie z wytycznymi L. O. 25/51 w umowach o współzawodnictwo — obok zobowiązań podane są oznaczenia statystyczne wskazujące na to, których warunków współzawodnictwa — podanych w punkcie III „ogólnych zasad“ — dotyczą podjęte zobowiązania.

Na podstawie kopii umów — kierując się oznaczeniami statystycznymi sporządzono z terenu całego Banku zestawienie zbiorcze. W zestawieniu tym cyfry w pierwszej kolumnie wskazują których warunków dotyczą zobowiązania, w drugiej kolumnie wskazują ile zespołów w oddziałach podjęło zobowiązania z zakresu danego warunku, zaś w trzeciej kolumnie wskazują ile zespołów w centrali podjęło zobowiązania z zakresu danego warunku. Zestawienie to przedstawia się następująco:

A. Zobowiązania z zakresu finansowania i kontroli przedsiębiorstw:

Warunki (według punktu III ogólnych zasad)	Ilość zespołów w oddziałach	Ilość zespołów w centrali
1.	62	4
2.	50	2
3.	107	—
4.	35	—
5.	79	7
6.	62	—
7.	67	—
8.	71	5

B. Zobowiązania z zakresu czynności operacyjnych i rachunkowych:

1.	112	1
2.	158	1
3.	77	1
4.	168	6
5.	115	8
6.	145	1
7.	94	5
8.	143	8
9.	143	2
10.	152	2
11.	112	3
12.	104	7
13.	84	6

C. Zobowiązania ogólne:

1.	147	51
2.	211	12
3.	183	30
4.	134	46
5. Różne	31	1

Z powyższego zestawienia wynika, że:

1) w przytłaczającej większości przypadków zobowiązania koncentrują się w ramach warunków opracowanych przez Zarząd Główny ZZPF w porozumieniu z NBP (tylko 31 zespołów podjęło „różne“ zobowiązania);

2) warunki podane w pkt. trzecim „ogólnych zasad“ nie są dostosowane do zakresu czynności jednostek organizacyjnych centrali Banku, gdyż zobowiązania zespołów pracowników centrali koncentrują się w grupie „C“ — zobowiązań ogólnych.

3) w zakresie czynności finansowania i kontroli przedsiębiorstw najwięcej zespołów w oddziałach podjęło zobowiązania dotyczące:

A—3 — pogłębienia kontroli wykonania funduszu płac (107 zespołów);

A—5 — przyczynienia się do osiągnięcia największego przyśpieszenia obiegu środków obrotowych (79 zespołów);

A—8 — podniesienia dyscypliny finansowej organów gospodarczych (71 zespołów);

4) w zakresie czynności operacyjnych i rachunkowych najwięcej zespołów w oddziałach podjęło zobowiązania dotyczące:

B—4 — wzorowego, nie dopuszczającego reklamacji, opracowywania dokumentów i ich księgowania, dokładnego przestrzegania przepisów obiegu dokumentów oraz wewnętrznej kontroli bankowej (168 zespołów);

B—2 — załatwiania wszystkich zleceń w dniu ich otrzymania i w ustalonych godzinach (158 zespołów);

B—10 — niedopuszczania do zaległości przy liczeniu gotówki (152 zespoły);

5) W zakresie dotyczącym wszystkich działów pracy najwięcej zespołów w oddziałach podjęło zobowiązania dotyczące:

C—2 — wzorowej obsługi klienteli i niedopuszczania do reklamacji lub storn, powstałych z winy pracowników (211 zespołów);

C—3 — terminowego załatwienia korespondencji i bezbłędnej pracy przy sporządzaniu maszynopisów oraz terminowej statystyki i sprawozdawczości (183 zespoły);

C—1 — terminowego i najbardziej prawidłowego wykonania planów pracy (147 zespołów).

Zobowiązania podejmowane przez zespoły pracowników centrali Banku dotyczą głównie warunku C—1 — (51 zespołów) i C—4 — tj. sprawnego i terminowego wykonania specjalnych zadań organizacyjnych lub innych, zleconych bądź bezpośrednio przez zarząd Banku, bądź za pośrednictwem uprawnionych organów wykonawczych zarządu (46 zespołów).

Z powyższego wynika, że zobowiązania koncentrują się wokół najbardziej aktualnych (istotnych) zagadnień w działalności Banku.

Wezwanie do współzawodnictwa i podejmowania zobowiązań.

36 zespołów w oddziałach i 5 w centrali wystosowało wezwanie do współzawodnictwa i podejmowania zobowiązań. Wezwania były kierowane pod adresem jednego zespołu, kilku zespołów lub też wszystkich pracowników Banku, przy czym tych ostatnich była większość.

Wezwanie zawierające najbardziej wartościowe zobowiązania, zostały przeanalizowane przez Zarząd Główny ZZPF i za jego zgodą wydrukowane w 4 numerze miesięcznika „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego".

OCENA WYNIKÓW WSPÓŁZAWODNICTWA PRACY W NARODOWYM BANKU POLSKIM W PIERWSZYM KWARTALE 1951 R.

Ocena wyników współzawodnictwa pracy w NBP w pierwszym kwartale 1951 r. dokonana została w sposób podobny jak w ubiegłym kwartale, z tym, że ocenione zostały również osiągnięcia jednostek organizacyjnych centrali Banku.

Na uwagę zasługuje fakt, że zarówno suma, jak i ilość nagród została znacznie powiększona, a ponadto najlepsze oddziały — spośród nagrodzonych premiami pieniężnymi — otrzymały tytuł „Oddział Przodujący". *Ocena wyników dokonana została w dniu 26 kwietnia 1951 r. i nagrody wypłacono przed 1 Maja.*

Zarząd Banku, na wniosek Komisji Centralnej wyróżnił następujące zespoły i przyznał im nagrody pieniężne w wysokości zależnej od stopnia wyróżnienia i ilości osób, które podpisały umowę o współzawodnictwo:

w Centrali Banku

I. Ocena bardzo dobra:

Departament Ogólny

1. Wydział Techniki Bankowej zł 3000.—

Departament Kredytowy

Wydział Ogólny

2. Hala Maszyn zł 2000.—

Wydział Finansowania Przemysłu i Handlu Zagranicznego

3. Dział Inkasa zł 2000.—

Departament Zagraniczny

Wydział Wschodni

4. Hala Maszyn zł 2000.—
5. Dział Radziecki zł 4800.—

Wydział Ogólny

6. Dział Kontroli Wewnętrznej zł 2200.—
7. Dział Osobowy zł 1500.—

Departament Administracyjno-Gospodarczy

8.	Wydział Inwestycyjny	zł 1500.—
	Wydział Ekonomiczny	
9.	Dział Ogólny	zł 1000.—
10.	Dział Gospodarki Pieniężnej i Kredytowej	zł 500.—
	Wydział Inspekcji i Kontroli	
11.	Dział Analizy	zł 1200.—
		zł 21.700.—

II. Ocena dobra

	Departament Ogólny	
	Generalny Sekretariat	
12.	Hala Maszyn	zł 1000.—
	Departament Kredytowy	
	Wydział Finansowania Przemysłu i Handlu Zagranicznego	
13.	Dział Rachunków Osobowych	zł 1400.—
	Departament Zagraniczny	
	Wydział Wschodni	
14.	Dział NRD	zł 3500.—
	Departament Emisyjny	
15.	Wydział Ogólny	zł 1500.—
	Departament Administracyjno-Gospodarczy	
	Wydział Administracji Nieruchomości	
16.	Dział Techniczny	zł 1500.—
17.	Dział Prawno-Administracyjny	zł 1000.—
	Departament Budżetowo-Rachunkowy	
18.	Centralna Księgowość	zł 7000.—
	Wydział Inspekcji i Kontroli	
19.	Dział Dochodów Służbowych	zł 500.—
		zł 17400.—

Zestawienie: I —	zł 21.700.—
Zestawienie: II —	zł 17.400.—
Razem w centrali	zł 39.100.—

w Oddziałach

I. Ocena najlepsza

1.	Katowice Wojewódzki kat. I	zł 26.000.—

II. Ocena bardzo dobra

2.	Bydgoszcz Wojewódzki kat. I	zł 15.000.—
3.	Bielsko-Biała kat. II	zł 10.000.—
	Rzeszów Wojewódzki	
4.	Wydział Kredytowy	zł 3.000.—
		zł 28.000.—

III. Ocena dobra

5.	Warszawa—Mokotów kat. II	zł 4.500.—
6.	Bydgoszcz I O/M kat. III	zł 3.000.—
7.	Bytom I O/M kat. III	zł 4.500.—
8.	Poznań I O/M kat. III	zł 4.200.—
9.	Racibórz kat. III	zł 2.200.—
10.	Sandomierz kat. III	zł 1.800.—
11.	Świdnica kat. III	zł 2.700.—
12.	Kraków II O/M kat. IV	zł 5.000.—
13.	Gryfino kat. VI	zł 1.000.—
14.	Strzelce Opolskie kat. VI	zł 1.500.—
15.	Września kat. VI	zł 1.000.—
	Gdańsk Wojewódzki	
16.	Wydział Kredytowy	zł 3.000.—
	Kraków Wojewódzki	
17.	Wydział Kredytowy	zł 3.000.—
	Opole Wojewódzki	
18.	Wydział Kredytowy i Operacyjny	zł 3.000.—
	Poznań Wojewódzki	
19.	Dział Rachunków Osobowych i Planowania Kasowego	zł 2.000.—
	Warszawa O/Główny	
20.	Sortownia — Grupa Młodzieżowa	zł 1.000.—
		zł 43.400.—

IV. Ocena mniej dobra

21.	Jelenia Góra kat. II	zł 3.000.—
22.	Łódź I O/M kat. II	zł 5.700.—
23.	Sosnowiec kat. II	zł 3.000.—
24.	Wrocław I O/M kat. II	zł 5.000.—
25.	Gdańsk—Wrzeszcz kat. III	zł 2.500.—
26.	Katowice I O/M kat. III	zł 3.500.—
27.	Kłodzko kat. III	zł 2.500.—
28.	Rybnik kat. III	zł 3.000.—
29.	Warszawa IV O/M kat. III	zł 2.900.—
30.	Bydgoszcz II O/M kat. IV	zł 2.500.—
31.	Jarosław kat. IV	zł 2.000.—
32.	Świętochłowice kat. IV	zł 1.500.—
33.	Wrocław II O/M kat. IV	zł 2.500.—
34.	Białystok I O/M kat. V	zł 1.000.—
35.	Bielawa kat. V	zł 500.—
36.	Brzeg kat. V	zł 1.000.—
37.	Siemianowice kat. V	zł 1.200.—
38.	Krasnystaw kat. VI	zł 1.000.—
		zł 44.300.—

Zestawienie: I —	zł 26.000.—
Zestawienie: II —	zł 28.000.—
Zestawienie: III —	zł 43.400.—
Zestawienie: IV —	zł 44.300.—
Razem w oddziałach	zł 141.700.—

Zestawienie ogólne:

Centrala —	zł	39.100.—
Oddziały —	zł	141.700.—
Ogółem w pierwszym kwartale 1951 r.	zł	180.800.—

Minimalną i maksymalną wysokość nagrody pieniężnej na jednego pracownika ustalono następująco:

W centrali

grupa	minimum	maksimum
1. bardzo dobra	200.—	600.—
2. dobra	140.—	500.—

UWAGA: wysokość nagrody na jednego pracownika w centrali ustalono wyższą aniżeli w oddziałach ponieważ premie dla zespołów w centrali przyznano łącznie za osiągnięcia w czwartym kwartale 1950 r. i pierwszym kwartale 1951 r.

W oddziałach

grupa	minimum	maksimum
1. nalepsza	200.—	600.—
2. bardzo dobra	150.—	450.—
3. dobra	100.—	400.—
4. mniej dobra	100.—	300.—

Spośród oddziałów wyróżnionych i nagrodzonych następujące otrzymały tytuł „Oddział Przodujący" za największe osiągnięcia w socjalistycznym współzawodnictwie:

1. W skali ogólnokrajowej

Oddział Wojewódzki w Katowicach

2. W skali kategorii

I — Oddział Wojewódzki w Katowicach;
II — Oddział w Bielsku—Białej;
III — Pierwszy Oddział Miejski w Bytomiu;
IV — Drugi Oddział Miejski w Krakowie;
V — Oddział w Siemianowicach;
VI — Oddział w Strzelcach Opolskich.

3. W skali województwa

białostockiego — Pierwszy Oddział Miejski w Białymstoku;
bydgoskiego — Pierwszy Oddział Miejski w Bydgoszczy;
gdańskiego — Oddział w Gdańsku—Wrzeszcz;
katowickiego — Oddział w Bielsku — Białej;
kieleckiego — Oddział w Sandomierzu;
krakowskiego — Drugi Oddział Miejski w Krakowie;
lubelskiego — Oddział w Krasnymstawie;
łódzkiego — Pierwszy Oddział Miejski w Łodzi;
opolskiego — Oddział w Raciborzu;
poznańskiego — Pierwszy Oddział Miejski w Poznaniu
rzeszowskiego — Oddział w Jarosławiu;
szczecińskiego — Oddział w Gryfinie;
warszawskiego — Oddział Warszawa—Mokotów;
wrocławskiego — Oddział w Świdnicy.

Technika oceny.

Porównanie osiągnięć zespołów oddziałów terenowych w socjalistycznym współzawodnictwie dokonywane jest na podstawie sprawozdań komisji zakładowych — najpierw na szczeblu oddziałów wojewódzkich, a następnie w centrali Banku. Komisja centralna otrzymuje zestawienia wyników w zasadzie już dobrze sprawdzonych.

Pierwsze porównania i eliminacje dokonywane są przez dyrektorów oddziałów wojewódzkich przy udziale przedstawiciela Zarządu Okręgowego ZZPF, czyli przez komisje wojewódzkie. Drugiego porównania i ostatecznego ustalenia najlepszych zespołów dokonuje komisja centralna.

Dla większości oddziałów terenowych decydujące znaczenie posiada porównanie dokonane na szczeblu województwa, bowiem zespoły, które przy tym porównaniu odpadły, nie są oceniane przez komisję centralną.

Spośród zespołów przedstawionych do wyróżnienia przez komisje wojewódzkie oczywiście tylko te zespoły otrzymują nagrody, które wyszły zwycięsko przy porównywaniu wyników dokonanym przez komisję centralną. Należy przy tym zaznaczyć, że oddziały terenowe przedstawione przez komisje wojewódzkie na pierwszym miejscu do wyróżnienia w skali wojewódzkiej w zasadzie otrzymują to wyróżnienie. Pewne różnice mogą zachodzić wtedy, jeżeli opinia poszczególnych jednostek organizacyjnych centrali Banku znacznie różni się od oceny komisji wojewódzkiej.

Podobnie dokonywane jest porównywanie osiągnięć wydziałów centrali Banku jako współzawodniczących zespołów, z tym, że pierwszej eliminacji dokonują komisje departamentalne, będące odpowiednikiem komisji wojewódzkich.

Porównywania osiągnięć zespołów oddziałów wojewódzkich i samodzielnych wydziałów w centrali Banku dokonuje bezpośrednio komisja centralna.

Przy ocenie wyników brane są pod uwagę trzy zasadnicze elementy, a mianowicie:

— wartość podjętych zobowiązań i sposób ich wykonania;
— sposób spełnienia wszystkich podstawowych warunków, podanych w „ogólnych zasadach", a dotyczących danego zespołu czyli wyniki ogólnej działalności zespołu i
— charakterystyka społeczno-polityczna.

Odpowiedzi na te trzy zasadnicze pytania znajdziemy w sprawozdaniach komisji zakładowych — oczywiście uprzednio starannie przeanalizowanych i sprawdzonych.

Każdą z odpowiedzi zawartych w sprawozdaniu możemy ocenić i postawić dla poszczególnych osiągnięć właściwy stopień. Na podstawie tych stopni możemy wypośrodkować oceny średnie, co ułatwi nam wyprowadzenie oceny końcowej; oczywiście nie wszystkie częściowe oceny w równym stopniu zaważą na wyniku końcowym i dlatego można tu mówić tylko o *ułatwieniu* ustalenia końcowej oceny, bowiem w żadnym przypadku nie można stosować mechanicznego sumowania i porównywania ocen.

Końcowe oceny, ponownie krytycznie przeanalizowane i ewentualnie odpowiednio skorygowane wskażą nam, które zespoły są bardzo dobre, dobre, mniej dobre, dostateczne itp. i ułatwią wytypowanie najlepszych do nagrody, bowiem odpadną zespoły z gorszymi ocenami.

W wyżej opisany sposób, opierając się na ocenach, możliwe jest porównywanie osiągnięć różnej wielkości oddziałów i wydziałów o różnym zakresie działania.

Sprawozdania.

Forma sprawozdań z oceny wyników współzawodnictwa w pierwszym kwartale 1951 r., dokonanej przez komisje zakładowe, na ogół odpowiada wytycznym podanym w punkcie trzecim listu okrężnego 47/51/I/A.

Sprawozdania w większości przypadków dawały pełny obraz osiągnięć w kwartale sprawozdawczym i stanowiły bez porównania lepszy materiał do oceny wyników współzawodnictwa, aniżeli w ubiegłym kwartale.

Jednakże dość znaczna ilość sprawozdań zawierała wiele niedociągnięć, które utrudniały prawidłową ocenę. Typowe usterki zostaną omówione poniżej i należy przypuszczać, że nie pojawią się w następnych sprawozdaniach.

W wytycznych (l. o. 47/51) podano, że treść sprawozdań nie powinna przekraczać dwóch — czterech stron. Po przeanalizowaniu wszystkich sprawozdań z pierwszego kwartału br. okazało się, że istotnie, dobrze skonstruowane sprawozdanie zupełnie dobrze może się zmieścić na dwóch stronach (pisma maszynowego). Tymczasem prawie połowa sprawozdań przekroczyła, i to nieraz dość znacznie objętość czterech stron, dlatego, że zawierały zbyt dużo informacji mało ważnych (przy czym niektóre ważne sprawy często były pomijane).

Podkreśla się więc, że sprawozdania powinny zawierać zwięzłe wypowiedzi w zasadzie tylko na tematy podane w punkcie trzecim listu okrężnego 47/51.

Przy opracowywaniu sprawozdań należy kierować się następującymi uwagami dotyczącymi poszczególnych tematów:

1) *zobowiązania* — treści zobowiązań nie należy przepisywać z umowy kwartalnej lub umów dodatkowych, gdyż odpisy umów oddział wojewódzki przesyła do Wydziału Organizacyjnego. W odniesieniu do wykonania zobowiązań — w większości przypadków wystarcza krótkie stwierdzenie, że zobowiązania zostały wykonane na przykład w 100%, lub też, że np. na dziesięć zobowiązań wykonanych z nadwyżką jedno (które wtedy należy bliżej określić) zostało wykonane tylko w 70%. Pożądane jest przy tym krótkie zaznaczenie korzyści, jakie osiągnięto dzięki wykonaniu zobowiązań.

2) *obsada.* W wielu sprawozdaniach nie podano procentu wykorzystania etatów lub też procentu pracowników uczestniczących we współzawodnictwie. Informacji tych nie należy pomijać, gdyż bardzo ułatwiają ocenę.

3) *Warunki i narzędzia pracy.* W wielu przypadkach określano je jednym słowem „dobre" i to wystarczało. Jednakże, gdy warunki np. lokalowe nie były dobre oraz gdy np. zespół dysponował dwoma maszynami do sumowania zamiast czterema, wtedy oczywiście stan ten należało opisać, lecz w kilku zdaniach, a nie w formie obszernego referatu.

4) *Wydajność pracy* — na ogół była prawidłowo podawana, chociaż nieraz znacznie różniła się od danych zawartych w „wykazach czynności".

5) *Jakość pracy* — w znacznej ilości sprawozdań przemilczano ten temat lub też podano niejasne wypowiedzi, co oczywiście niekorzystnie wpływa na ocenę. Ilość reklamacji należy określać wskaźnikiem oznaczającym *ilość reklamacji przypadającą na każde 100.000 punktów* (patrz artykuł J. Litwiniuka pt. „Analiza reklamacji" w drugim półroczu 1950 r.", zamieszczonym w miesięczniku „Wiadomości NBP" nr 3 z roku 1951, str. 175).

6) *Osiągnięcia poszczególnych działów.* Wystarczy wymienić w zasadzie tylko osiągnięcia zasługujące na szczególną uwagę. Nie należy zamieszczać w tym punkcie obszernych referatów na temat wszystkich prac wykonanych w kwartale sprawozdawczym.

7) *System oszczędnościowy.* W większości sprawozdań zbytecznie podano obszerne wypowiedzi na ten temat, omawiające sprawy bez większego znaczenia i nie mające wpływu na ocenę. W zasadzie wystarczy stwierdzenie, że system oszczędnościowy był stosowany. W przypadku, gdy są jakieś poważne osiągnięcia nie należy ich wtedy pomijać w sprawozdaniu.

8) *Racjonalizatorstwo i nowatorstwo.* Pożądane jest, by obok ilości projektów opracowanych przez członków zespołu w kwartale sprawozdawczym, podawać, jaki procent pracowników stanowią racjonalizatorzy, których projekty wysłano do Głównej Komisji PUA przy centrali NBP w czasie od 1. 1. br.

9) *Dyscyplina pracy.* Tak jak innych tematów, tak i tego nie należy przemilczeć. Nie należy jednak podawać obszernych skomplikowanych tabel — w większości przypadków wystarczy bowiem stwierdzenie, że przekroczeń nie było.

10) *Godziny nadliczbowe.* Ilość godzin nadliczbowych należy podawać *w przeliczeniu na jednego pracownika.*

11) *Szkolenie.* Opisy organizacji szkolenia są zbyteczne. Wystarczy podać osiągnięcia.

12) *Udział w pracach społecznych i naradach pracy.* W punkcie tym konieczne jest podanie co najmniej danych statystycznych, ilustrujących udział członków zespołu w pracach społecznych oraz dotyczących ilości narad pracy. Należy tu również wypowiedzieć się na temat poziomu narad pracy.

WYJAŚNIENIA W SPRAWIE WSPÓŁZAWODNICTWA

W sprawozdaniu z dnia 26. 4. br. znak 108 z działalności z zakresu organizacji i kontroli pracy O/Wojewódzki w Bydgoszczy zwrócił uwagę na niewłaściwe formułowanie zobowiązań przy zawieraniu umów o współzawodnictwo.

O/Wojewódzki przy analizowaniu zobowiązań zauważył, że wiele oddziałów mechanicznie przepisuje warunki współzawodnictwa podane w punkcie trzecim ogólnych zasad (L. o. 97/50). Oddział Wojewódzki wyraża przy tym pogląd, że nie może zająć negatywnego stanowiska, wobec tego rodzaju zobowiązań, gdyż umowy zawierane są prawidłowo według odnośnych przepisów.

Ponadto konieczność podawania oznaczeń statystycznych, w dużej mierze wpływa na mechaniczne przepisywanie zobowiązań, wobec czego oddział wojewódzki proponuje zrewidowanie przepisu polecającego zamieszczanie oznaczeń statystycznych przy zobowiązaniach.

W związku z powyższym wyjaśniono co następuje:

1) słuszne jest spostrzeżenie, że zobowiązania nie powinny być formułowane ogólnikowo, czyli nie powinny być mechanicznie przepisywane warunki podane w pkt. trzecim ogólnych zasad. Jak wynika z wytycznych L. O. 97/50, wspomniane warunki współzawodnictwa wytyczają *tematykę,* w ramach której powinny koncentrować się *konkretne zobowiązania,* podejmowane na naradach pracy przez zespoły przystępujące do współzawodnictwa. Zobowiązania wtedy sformułowane są właściwie — czyli są wtedy konkretne, jeżeli można je będzie wykonać w ściśle określonym czasie i zakresie oraz wykonanie można będzie *skontrolować;*

2) jeżeli umowa o współzawodnictwo jest sporządzona właściwie, tj. według odnośnych przepisów, wtedy oczywiście nie można ustosunkować się negatywnie co do samego udziału we współzawodnictwie. Zespół podpisując umowę zobowiązuje się bowiem do jak najlepszego wykonania *wszystkich* warunków podanych w pkt. trzecim ogólnych zasad, a dotyczących danego zespołu. Przepisanie tych warunków do umowy w całości lub tylko w części jest niecelowe, ale nie może dyskwalifikować zespołu.

Przy ocenie wykonania zobowiązań (warunków) brane bowiem będą pod uwagę przede wszystkim osiągnięte rezultaty, stwierdzone przez administrację;

3) w celu lepszego spełnienia warunków współzawodnictwa każdy zespół powinien podejmować w ramach warunków konkretne zobowiązania, będące wynikiem narady pracy. Na naradzie pracy powinny być podejmowane zobowiązania dotyczące w pierwszym rzędzie podniesienia jakości i wydajności pracy na tych odcinkach, które tego najbardziej wymagają. Jeżeli więc w umowie o współzawodnictwo podane są tylko ogólnikowe zobowiązania, świadczy to o tym, że zespół nie analizuje swojej pracy i nie zastanawia się nad ulepszeniem organizacji.

Brak konkretnych zobowiązań świadczy również o tym, że kierownictwo oddziału nie współpracuje należycie z Radą Miejscową ZZPF, *nie stawia wobec jej przedstawicieli zadań i nie podaje sposobów jak należy zadania te wykonać.*

Z powyższego wynika, że Oddział Wojewódzki może negatywnie ustosunkować się do niewłaściwie sformułowanych zobowiązań i powinien w tym zakresie udzielać odpowiednich wyjaśnień i służyć pomocą. Należy przy tym wziąć pod uwagę, że:

a) ruchem współzawodnictwa kieruje wyłącznie związek zawodowy, w związku z czym uwagi w sprawie współzawodnictwa należy kierować pod adresem kierownictwa oddziału, które z kolei przekazać je może Radzie Miejscowej ZZPF przy oddziale NBP;

b) niewłaściwie sformułowane zobowiązania, świadczące o złej organizacji współzawodnictwa, nie mogą całkowicie zdyskwalifikować ogólnych osiągnięć we współzawodnictwie.

4) Oznaczenia statystyczne w żadnym przypadku nie ograniczają swobody formułowania zobowiązań. Jako przykład można podać zobowiązania podjęte przez oddział w Bytomiu i przedrukowane w czwartym numerze „Wiadomości NBP“ z br. (na str. 262, 263, 264).

Oznaczenia statystyczne znacznie ułatwiają sporządzanie zestawień i dlatego na razie nie widzimy możliwości zniesienia obowiązku podawania ich.